

Yazar Hakkında

Faruk Feza ÜSTÜNKAYA

Ankara'da doğmuştur. 1981 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuş, 1983 yılında Ankara Üniversitesi Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans eğitimini tamamlamıştır. 1989 yılında İngiltere'de Cambridge Üniversitesi'nde Avrupa Birliği Hukuku üzerine eğitim çalışmalarına katılmıştır. 1983-2009 yılları arasında T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı'nda görev yapmış olan ÜSTÜNKAYA, bu süre içinde Macaristan'da Budapeşte Büyükelçiliği Ekonomi ve Ticaret Müşaviri, Japonya'da Tokyo Büyükelçiliği Ekonomi Müşaviri görevlerinde bulunmuş, daha sonra ise İran Tahran'da Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) Genel Sekreterliği'nde görev almıştır.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
ASYA-PASİFİK ÇALIŞMALARI UYGULAMA
ve
ARAŞTIRMA MERKEZİ (APAM)

Trans - Sibirya Treni ile Avrupa'dan Asya'ya Yolculuk

Gezi Notları

Ankara, 2019

Para ile Satılamaz.

ISBN: 978-605-136-464-3

9 786051 364643

Para ile Satılamaz.

Faruk Feza ÜSTÜNKAYA

TRANS-SİBİRYA TRENİ İLE AVRUPA'DAN ASYA'YA YOLCULUK GEZİ NOTLARI

Editör
A. Merthan DÜNDAR

Ankara • 2019

Ankara Üniversitesi Yayınları No: 655
Asya-Pasifik Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
APAM Yayınları: 6

ISBN: 978-605-136-464-3

Baskı Yeri:
Ankara Üniversitesi Basımevi
İncitaşı Sokak No: 10 06510 Beşevler / ANKARA
Tel: (0312) 213 66 55
Basım Tarihi: 29/11/2019

ÖNSÖZ

Ankara Üniversitesi Asya-Pasifik Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (APAM) olarak, Türkiye'nin ilk *Trans-Sibirya Tren Hattı Seyahatnamesini* yayımlamaktan mutluluk duyuyoruz. İnternet bloglarında, ya da kimi turizm web sayfalarında, bu demiryolu hattı hakkında ya da bu hattı kullanarak seyahat eden gezginler tarafından kaleme alınmış yazılar varsa da, basılı bir çalışmaya rastlamadık. Moskova'dan başlayan, Asya'yı boydan boya aşarak, Avrupa'yı Pasifik Okyanusu'nun kapısı niteliğindeki Vladivostak'a, bir başka deyişle Japon Denizi'ne bağlayan Trans-Sibirya Demiryolu Hattı, Asya-Pasifik bölgesinin en önemli ulaşım bağlantısıdır. Hattın geçtiği coğrafya, sadece Asya halkaları veya kültürleri için canlı bir müze niteliğinde olmayıp, özellikle Türk tarihi ve Türk halklarının tarihi coğrafyasını sergileyen bir keşif yolculuğunun da yoludur.

Türkçe literatürde, bu uzun demiryolu ile ilgili en eski bilgi, ünlü Türk seyyahı ve mücadele adamı, Kadı Abdürreşit İbrahim'in bu hattı kullanarak XX. yüzyılın başında gerçekleştirdiği Japonya seyahati sonrasında kaleme aldığı, *Âlem-i İslam ve Japonya'da İntişar'ı İslamiyet* (İslam Dünyası ve Japonya'da İslamiyet'in Yayılması) adlı seyahatnamede karşımıza çıkar. Sayın Faruk Feza ÜSTÜNKAYA'nın yazdığı ve bizim de yayımlamakta olduğumuz seyahat notları, konuyla ilgili yazılmış ilk eser olma niteliğindedir.

Bu kitabın ortaya çıkmasındaki en önemli paydaşımız olan Sayın ÜSTÜNKAYA'ya, hiç bir ücret talep etmeden hatıralarını sonraki nesillere aktarmamıza izin ve şans verdiği için müteşekkirimiz. Ayrıca, Ankara Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Erkan İBİŞ ve yardımcılara, Ankara Üniversitesi Basımevi personeline, APAM'dan Sayın Aysun HARPER'a,

Sayın Hasan KAPAN'a, Ankara Üniversitesi Geliştirme Vakfı Başkanı Sayın Prof. Dr. Maksut COŞKUN'a, Sayın Deniz ATLIER'e ve Sayın Tuğba GÖÇBAK'a da teşekkür ederiz.

Dileriz fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesillerimiz için ufuk açıcı, faydalı bir eser olur.

Prof. Dr. A. Merthan DÜNDAR
Ankara Üniversitesi
Asya-Pasifik Çalışmaları
Uygulama ve Araştırma Merkezi
(APAM) Müdürü

BİR TEŞEKKÜR...

Trans-Sibirya gezi notlarımı yayımlama fırsatı veren, Ankara Üniversitesi DTCTF Japon Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyesi ve bu üniversiteye bağlı Asya-Pasifik Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (APAM) Müdürü, Prof. Dr. Ali Merthan DÜNDAR hocama yoğun iş mesaisi altında bu çalışmayı meraklılarına ulaştırmak için büyük bir gayret, heyecan ve sabır ile okuyarak yaptığı değerli katkılarından dolayı ayrıca çok teşekkür ederim.

TRANS-SİBİRYA TRENİ İLE AVRUPA'DAN UZAK DOĞU'YA YOLCULUK

BİR DÜŞÜN GERÇEK OLMASI

GİRİŞ

Elinizde tuttuğunuz bu kitap, Dünyanın en uzun tren yolu olan (9.288 km) Trans-Sibirya gezisi sırasında tutulan günlüklerden oluşmakta olup, yayımlanan ilk Türkçe seyahatnamedir. Dünyanın 60. enleminde yaptığımız bu uzun yolculukla, yer kürenin yaklaşık üçte birini trenle geçmiş olduk. Trans-Sibirya treniyle bu güzergâh üzerindeki şehirlerde verdiğimiz günlük molalar ile bu hattın son durağı olan *Vladivostok* şehrine seyahatimizin 15. gününde ulaşabildik.

Tokyo'da görev yaptığım süre içinde ülkemize havayolunu kullanarak gelmiştim. Tokyo'da yaşarken en büyük hayalim, Japonya'ya en yakın Asya şehri olan *Vladivostok*'tan bineceğimiz bir tren ile yola çıkarak Moskova üzerinden ülkemize dönmektir. Ancak, seyahat süresinin uzun olması nedeniyle bu hayalimi bir türlü gerçekleştirememiştim. Tokyo'da aynı dönemde beraber görev yaptığım arkadaşım, Moskova'da yurt dışı görevine atanınca Trans-Sibirya gezinin yapılmasına karar verdik. Seyahatimizi tam tersi yönde Moskova'dan, *Vladivostok* şehrine doğru yapacaktık.

Bu geziyi Türkiye'deki seyahat firmaları, Trans-Sibirya Gezisi altında yurt dışındaki seyahat firmalarından kiraladıkları özel donanımlı trenler ve lüks vagonlar ile organize ediyorlar. Lüks vagonlarla yapılan gezinin maliyeti ise oldukça yüksek. Bu program kapsamında gezginler, trenlerini seyahatleri boyunca terk etmiyorlar. Burada gezginlerin en önemli dezavantajı, durulan istasyonlarda kısa süreli kalışlar nedeniyle buldukları çevreyi fazla gezme şanslarının olmamasıdır.

Seyahatimizin Planlanması

Rus halkını daha yakından tanımak, bu geniş Asya coğrafyasının kültürü ile iç içe olmak ve daha fazla gezmek düşüncesiyle turumuzun rotasını Moskova'da görevli arkadaşım Ercan TANRISAL'ın katkıları ile belirledik. Bu aşamada, Moskova'daki yerel bir seyahat firmasından yardım aldık. Moskova'da yerleşik seyahat firmalarında "Trans-Sibirya Turu"

başlığı altında bir gezi paketinin bulunmaması bize oldukça ilginç geldi. Bu tren yolculuğu, Rus vatandaşlarının ülke içinde şehir değiştirmek için rutin ulaşım yöntemlerinden biri idi. Hatta bu güzergâh üzerinde trende karşılaştığımız Ruslar, bizim "Trans-Sibirya Turu" yaptığımız öğrendiklerinde bunu hayretle karşılıyorlardı.

Bu seyahat için en uygun zamanın, Mayıs ayında olduğuna ve seyahatimizin de Asya ile Avrupa'nın sınırını çizen Ural Dağlarının eteklerindeki *Ekaterinburg* şehrinde başlamasına karar veriyoruz. Trans-Sibirya seyahatimiz boyunca, aynı güzergâh üzerinde çalışan trenlerdeki dört kişilik kompartımanları kullanacağız. Dört kişilik kompartımanları, ikişer kişi kullanacak şekilde iki kompartımanın rezervasyonunu yaptırıyoruz. Buradaki amacımız, seyahatimiz boyunca aramıza yabancı yolcu almamak, trende güven içinde olmak ve gerektiğinde kuşetli vagondaki eşyalarımızı kilitleyerek tren içinde daha serbest ve güvenli hareket edebilmektir. Bir kaç ay öncesinden, bu hat üzerinde seyahat edeceğimiz trenlerin kombine biletlerini satın aldık. Moskova-Vladivostok arasındaki güzergâhta her gün düzenli çalışan trenler ile hiç mola vermeden seyahat edildiğinde, 6 gün 4 saat sonra Vladivostok şehrine ulaşıyor. Ancak, bu seyahatte tren penceresinden gördüğümüz manzaralardan farklı bir şey de görülüyor. Bir süre sonra, tren yolculuğu sıkıcı bir hale de gelebiliyor. Bu nedenle, Trans-Sibirya hattında yer alan, tespit ettiğimiz istasyonlarda bir kaç gün mola verip, çevreyi gezmenin daha iyi olacağını düşünüyoruz. Bu bağlamda, maliyet açısından Trans-Sibirya gezisinin, solo (tek başına) gezenler için uygun bir gezi olmadığı kanaatindeyim. Geziyi grup olarak yapmak ve durulacak her istasyonda çevreyi gezdirecek yerel bir tur ile anlaşmanın en doğru çözüm olacağını düşünüyoruz. Seyahatimiz, bu tren güzergâhı üzerindeki istasyonlarından aktarmalı şekilde olacak. Gece konaklayacağımız şehirlerde, mümkün olduğu kadar iyi otellerde kalmaya özen gösteriyoruz. Ertesi gün de bulunduğumuz istasyon çevresindeki yerleri gezip, bir sonraki tren ile yolumuza devam edeceğiz.

Sadece, Çita ile Khabarovsk arasında görülecek fazla bir yer olmadığı için seyahatimizi Khabarovsk'a kadarki bölümünü iki tam gün olarak trende geçirmeyi planlıyoruz. Planımıza göre 15. günde Trans-Sibirya hattının son durağı Vladivostok şehrine ulaşacağız.

Trans-Sibirya Tren Hattı

Bir 18. yüzyıl klasiği olarak da adlandırılan "Trans-Sibirya Tren Seyahati", Moskova'dan başlayarak tüm Sibirya'yı geçip, Vladivostok

şehrinde sona eriyor. Dünyanın en uzun tren yollarından biri olan Trans-Sibiryaya demir yolunun toplam uzunluğu, 9.288 km'dir. Japon Denizi'ne kıyısı olan Vladivostok, Rusya'nın Japonya'ya en yakın şehri olup, Asya kıtasının ve bir anlamda Uzak Doğu'nun Rusya'ya açılan kapısı konumundadır. Trans-Sibiryaya hattının, batıdan doğuya, 7 farklı saat dilimine sahip olması dikkate alınır, Avrupa-Asya gibi iki farklı kıta, trenle geçildiğinde de Rusya'nın en doğusu ile en batısı arasında saat farkı 10 saate kadar çıkabiliyor. Sibiryaya dediğimizde, aslında Ural Dağlarının doğusundan başlayan ve Pasifik Okyanusu'nda sonlanan, 13 milyon km²'lik bir alandan bahsediyoruz. Coğrafi alan bakımından Dünyanın en büyük ülkesi olan Rusya'nın tüm toprak hacminin 17 milyon km² olduğu düşünülürse, yüzölçümü itibarıyla Sibiryaya'nın ne kadar büyük olduğu ortaya çıkar. Sibiryaya, aslında doğal güzellik ve zenginlikleri ile de önemli. Dünyanın ağaç ve kereste deposu olan bu bölge, uçsuz bucaksız ormanlarla kaplı. Tren hattı boyunca gördüğümüz ağaçlar, bu ormanların bir parçası. Sibiryaya ormanları, Rusların *Beriozka* dedikleri ve Orta Asya Türklerinin kutsal saydıkları, beyaz gövdeli Huş ağacı diye bildiğimiz ağaçlardan oluşuyor.

Doğal güzelliklerle kaplı bu bölgede ayrıca, Rusya Federasyonu'nun 26 "Dünya Mirası Listesi" eseri bulunmakta olup, bunlardan 10'u "Doğa Mirası Listesi"nde ve 16'sı ise "Kültür Mirası Listesi" içinde yer alıyor. Rusya'nın Doğa Mirası Listesi içindeki 10 yerden 9'u ise Sibiryaya içinde yer alıyor. Bu da Sibiryaya'nın içerdiği doğal güzelliklerin bir delili olsa gerek.

Demir Yolunun Kısa Bir Tarihçesi

Çarlık Rusya'sında Çar III. Alexander, Trans-Sibiryaya demir yolunu Rusya'nın Uzak Doğu'daki gücü olarak görmüş, Japon-Rus Savaşı'nda bu tren hattı, Rusya için askerî stratejik bir öneme sahip olmuş. Savaş sırasında Ruslar, askerî mühimmatların bir kısmı demir yolu ile cephelere taşınmış ve trenler Baykal Gölü'nden gemiler aracılığıyla karşı tarafa geçirilmiş. Japonların, Rusya'ya karşı (1904-1905) bir an önce savaş açmalarının bir nedeni de, bu tren yolunun tamamlanmasından çekinmeleridir. Ancak, tarihin garip bir tecellisidir ki, Japonlara yenilen Rusların batıya geri çekilmeleri de (ricatı) bu tren yolu ile olmuştur. Bu tren hattı, Rus yazarlar tarafından Japonlarla yapılan savaşta yenilginin sebepleri arasında gösterilmektedir. Çünkü ilk döşenen tren hattı, tek yönlü olduğu için savaşta doğudan batıya yaralılar taşınmış ve batıdan doğu cephelerine gönderilmesi gereken askerî malzemeler bir kenarda bekletilmiştir. Bu da, savaşta Japonların avantajlı duruma geçmelerine neden olmuştur. Dünyanın en uzun

tren hattının maliyetinin, Rus ekonomisinde yarattığı ağır ekonomik tahribat sonucu ortaya çıkan yüksek enflasyonla artan işsizlik, halk isyanlarına neden olmuş ve bu durum da 1917 Ekim Devrimi'nin ön koşullarını yaratmıştır.

Trans-Sibirya Demir Yolu'nun inşaatı, 1891 yılında alınan karar ile başlanmış, ancak 1905 yılında tamamlanabilmiştir. İlk tren, 1905 yılında Pasifik Okyanusu'na, Vladivostok Limanına erişmiştir. Trans-Sibirya Demir Yolu ağı günümüzdeki haline ise, 1916 yılında kavuşmuştur. Önce, tren hattının Irkutsk'a kadar yapılması kararlaştırılmış, ancak daha sonra Ekaterinburg, Tümen gibi şehirlerdeki ekonomik ve ticari hayatı temsil eden lobilerinin baskısıyla, demir yolu güzergâhı değiştirilmiştir.

İmparatorluk döneminde başlayan demir yolu inşaatında, Rus askerleri ve mahkûmların yanı sıra, Sibirya'ya gönderilen sürgün mahkûmlar, genellikle tünel inşaatında çalışan Çinli işçiler ve İtalyan ustalar gibi yurt dışından getirilen çok sayıda yabancı işçi de çalışmış, birçok işçi de tren yolu inşaatında hayatlarını kaybetmişler. Yabancı sermayeye ihtiyaç duyulmadan on yılda tamamlanmış olan Dünyanın en uzun tren yolu unvanını taşıyan Trans-Sibirya Demir yolu, bir anlamda Rus İmparatorluğu'nun 18.yüzyıldaki gücünü de temsil etmektedir. Trans-Sibirya Demir yolu üzerinde yer alan nehirlerdeki köprü geçişlerinin, askerî-stratejik önemi nedeniyle, Sovyet döneminden kalma alışkanlıklarla köprülerin iki yakasındaki askerî gözetleme kulübeleri hâlâ korunmaktadır. Sibirya, Rus yazarları tarafından da farklı tanımlanmıştır. Dostoyevski, Sibirya için "ölü ev" tanımlamasını kullanırken, Çehov'a göre Sibirya, cezasını çekmeye gönderilen insanlar için bir daha asla içinden çıkılmayan büyük bir hapisanedir.

Trans-Sibirya Hattı'nda Üç Güzergâh

Rusya'da düzenli olarak hareket eden ve Avrupa'dan Asya'nın içlerine giden üç tren hattı vardır. Bunlardan, Moskova'dan kalkıp, Vladivostok'a kadar giden trenlerin güzergâhına gerçek Trans-Sibirya hattı, Moskova'dan kalkıp, Ulan Batur'a kadar uzanan tren hattına, Trans-Moğolistan Hattı (Moğolistan Treni) ve Moskova'dan kalkıp, Pekin'e giden tren hattına ise Trans-Mançurya Hattı (Çin Treni) denilmektedir. Aslında her üç tren seferi de Moskova-Irkutsk arasında aynı rotayı izlemekte olup, Irkutsk şehrinden sonra yolları ayrılıyor. (Resim 1)

Resim 1 - Trans-Sibirya tren yolları.

(Kaynak: <http://www.espace-transsiberien.com/carte-et-trajets/>)

Tüm dağcıların düşü, nasıl Everest'in zirvesine ulaşmak ise, tüm gezginlerin düşü de Trans-Sibirya Treni ile Vladivostok istasyonundaki son nokta olan, 9.288 km'yi simgeleyen anıta ulaşabilmektir. Biz de, Trans-Sibirya turuna Ural Dağlarının başladığı, Avrupa ve Asya kıtasının sınırından başladık. Son durak olan Vladivostok şehrine ulaşmak için 7.000 km uzunluğundaki demir yolu hattını kullandık. Adeta, Asya kıtasının ıssız derinliklerine dalarak, yemyeşil ağaçlarla kaplanmış Sibirya ormanlarının içinden uzun bir demir yolu yolculuğundan sonra, Asya kıtasının en ucundaki Rus şehri olan Vladivostok'a, 15. günün sonunda ulaştık. Tren seyahatimiz, Rusya sınırları içinde geçtiği için başka ülkelerden vize almamıza da gerek kalmadı. Moskova'ya dönüşümüzü de Vladivostok şehriden yaklaşık 9 saat süren bir uçak yolculuğu ile tamamladık.

Seyahat için seçtiğimiz mevsimin Mayıs-Haziran ayları olması ve bu aylarda kaldığımız şehirlerde havanın geç kararması, ziyaret ettiğimiz şehirleri daha geç saatlere kadar gezme fırsatı da veriyor.

1 - SOVYET DEVRİMİ'NİN BAŞKENTİ: MOSKOVA

Trans-Sibirya gezimize, bu hattın ilk durağı olan Moskova'dan başlıyoruz. Moskova, soğuk savaşın bitmesinden sonra Rusya Federasyonu'nda kapitalistleşmenin en hızlı olduğu bir şehir. Rusya Federasyonu'nun Avrupa kıtasında yer alan Moskova, aynı zamanda Sovyet Devrimi'nden bugüne kadar da başkentlik ediyor.

Ankara Esenboğa Havalimanı'ndan, Türk Havayolları'nın (THY) kalkan tarifeli uçağı ile Moskova'nın *Vnukova* Havalimanı'na varıyoruz. Moskova'da üç ayrı havaalanı bulunuyor. Türk Havayolları, uçuşları için *Vnukova* Havalimanı'nı kullanıyor. Türk Havayolları tarafından buraya 2013 yılında bir CIP özel salonu da açılmış. Havalimanı'ndan şehir merkezindeki *Kievski Tren İstasyonu*'na, en hızlı ulaşım aracı olan Hava Tren'i (Air train) ile yaklaşık bir saat süren yolculukla ulaşıyoruz. Havalimanı ile şehir merkezi arasında işleyen taksi ve otobüslerle bu yolculuk trafik yüzünden yaklaşık 2 saat kadar sürüyor. Bu nedenle, havalimanından şehir merkezine yapılacak yolculuklarda en hızlı ulaşım aracı olarak Hava Treni kullanılıyor. Havalimanında döviz bozdurmaya da gerek yok. Gişelerden kredi kartınız ile ödeme yaparak, Hava Treni için bilet satın almak mümkün.

Kievski Tren istasyonuna vardığımız zaman bavullarımızı sürükleyerek, Moskova nehri köprüsünden geçip, kısa bir yürüyüşten sonra arkadaşımız Ercan Tanrısal'ın nehrin tam karşısındaki evine yerleşiyoruz. Moskova'da konakladığımız ev, *Borodinski Köprüsü*'nün tam yanı başında (Resim 2). Kaldığımız evin penceresinden Moskova Nehri'ne bakıyoruz. Karşımızda muhteşem bir nehir ve şehir manzarası görünüyor. Sağımızda, Sovyet döneminin eski meclisi *Duma* ve karşımızda, Türk yüklenici firmalarının yaptığı, Moskova şehrinin silüetinde görülen cam gökdelenler, Moskova şehrine ayrı bir güzellik veriyor. Geceleri, köprü ve binaların renkli ışıkları şehri pırıl pırıl aydınlatıyor.

Resim 2 - Moskova’da konakladığımız evden Borodonski Köprüsü’ne bakış.

Moskova’ya ayak basar basmaz, gezimize şehri bir ring olarak dolaşan, boynuzlu trolleybüs ile başlıyoruz. Moskova’da görev yapan arkadaşımız, Türkiye’den gelen her ziyaretçisine bu ring turunu yaptırdığını söylüyor. Yaklaşık bir saat süren bu ring turu ile fazla yorulmadan Moskova şehri hakkında genel bir bilgi sahibi oluyoruz. Bizim, 1960’lı yıllarda İstanbul ve Ankara’da kullandığımız, sonra belediye depolarına kaldırılan ve hurdaya çıkarılan trolleybüsler, Moskova’da çevreci özellikleriyle en popüler toplu taşıma aracı olmaya hâlâ devam ediyor. Moskova’da elektrik ile çalışan trolleybüsler, metrodan sonra en çok kullanılan toplu ulaşım araçlarının başında geliyor.

Novodeviçi Mezarlığı

Moskova’da görülmesi gereken ziyaret alanlarından biri de Novodeviçi (Genç Kızlar) Mezarlığı. Biz de, Moskova’daki gezimizin ikinci gününe Novodeviçi Mezarlığını ve bu mezarlık içinde yatan Nazım Hikmet’in kabrini ziyaret ederek başlıyoruz (Resim 3). Mezarlık’ta yer alan Novodeviçi Manastırı’nın sarı kubbesi, kaldığımız evden gözükmese de ancak Moskova nehrini takip ederek yaklaşık yarım saatlik bir yürüyüşten sonra

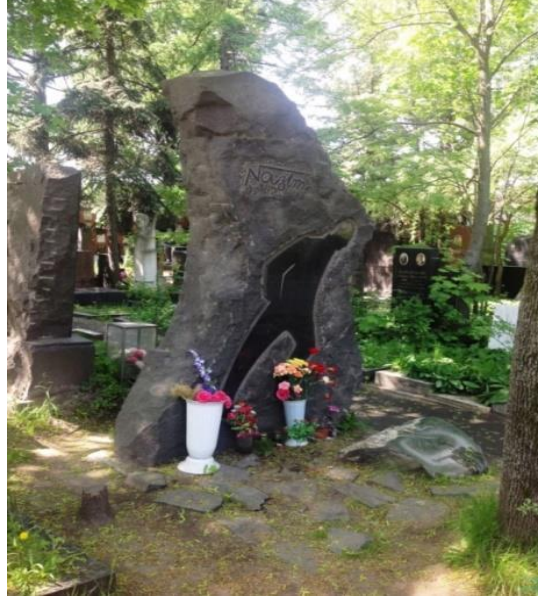
mezarlığa ulaşıyoruz. Moskova'nın en eski mezarlıklarından biri olan tarihi 16. yüzyıla uzanan, adeta bir sanat ve heykel müzesi niteliğindeki Novodeviçi Mezarlığı, şehrin içinde kalmış ve içinde bir de Manastır yapılmış. 1898 yılında açılan mezarlık içinde yer alan manastır, Prens Vasili tarafından 1524'de Smolensk'in ele geçirilmesi anısına kurulmuş. Bu Smolenski Katedrali, Kremlin'deki Uslenski Katedrali örnek alınarak inşa edilmiştir. Mezarlık ise, ünlü Rus mimar Ivan Mashkov tarafından tasarlanmış.

Mezarlığın, UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer aldığını öğreniyoruz. Novodeviçi'nin kabristan bölümünde, sadece sanatçılara, bilim adamlarına, askerlere, politikacılara ve eşlerine yer verilmekteymiş. Mezarlıkta, yakılıp külleri duvarlardaki vazolara konulanlar dâhil, 27 bin kişinin kabri bulunmaktaymış. Mezarlık, 11 parsel olarak planlanmış ve 75 bin metrekare büyüklüğünde bir açık hava müzesi gibi. Burada, popüler ziyaret edilen kabirlerin başında Çehov'un mezarı geliyor. Ayrıca, Rus edebiyatının önemli isimleri olan Gogol, Mayaovski ve Bulgakov'un da mezarları bu yerleşkede yer alıyor. Nazım Hikmet'in kabrine yakın bir mezar da, Yuri Nikulin'e ait olup dikilen heykelin güzelliği bizi büyülüyor. Sovyet döneminin ünlü sinema ve sirk oyuncusu Yuri Nikulin'in çok sevdiği bir köpeği varmış. Nikulin ölünce gömüldükten sonra, onu bir bankta otururken gösteren heykelini koymuşlar. Elinde hep sigara olduğu için heykelinin elinde de sigara vardı. Sanatçının ayağının dibine ise, çok sevdiği köpeğinin heykeli konulmuş.

Ancak, giriş ücretinin alınmadığı mezarlıkta, İngilizce yazılmış bir yerleşim planının olmayışı ve ölen kişilerin isimlerinin Kiril alfabesi ile yazılması, aradığımız meşhur kişilerin kabirlerine ulaşmayı oldukça zorlaştırıyor. Mezarlıkta yönlendirme tabelaları da yok. Girişteki panoda Nazım Hikmet'in isminin 147. sırada Türkçe karakterler ile yazılmış olması dikkat çekiyor. Nazım Hikmet'in mezarını bulmak için önce, Rusya eski devlet başkanlarından Boris Yeltsin'in mezarını bulmak gerekiyor. Boris Yeltsin'in mezarı, Rus bayrağının renkleriyle oluşturulduğu için bulmak kolay. O'nun hemen çaprazında yer alan Nazım Hikmet'in mezarı, Rusya'yı ziyaret eden Türklerin çok sık ziyaret ettikleri yerlerden biri olmuş.

Eşi Vera Hikmet de öldükten sonra Nazım Hikmet'in ayağının ucunda gömülmüş (Resim 4). Vera Hikmet'in vasiyeti, küllerinin Nazım Hikmet'in mezarına bir şal gibi örtülmesiymiş. Rus geleneklerine göre ölen kadın, eşinin ayakucuna defnedilirmiş. Önceden tahmin ettiğimiz gibi bizim orada olduğumuz saatte başka Türklerin de Nazım'ın mezarına ziyarete geldiklerini

görüyoruz. Büyük şairin mezarının başında anı fotoğrafı çektiriyorlar. Hatta Nazım'ın mezarına daha önce gelip mektup bırakanlar da var. Mezarı başındaki saksılar hiç boş kalmıyor ve gelenler çiçeklerini bırakıyor.

Resim 3 - Nazım Hikmet'in mezarı.

Resim 4 - Nazım Hikmet'in mezarının ayakucunda Vera Hikmet'in mezarı.

Manastırın yanı başında, ufak bir gölet var. Çaykovski'nin, Kuğu Gölü Balesi'ni burada bestelediği rivayet ediliyor (Resim 5). Çok şirin olan gölet, arkasında manastır ile birlikte güzel bir manzara oluşturuyor.

Resim 5 - Çaykovski'nin Kuğu Gölü Balesi'ni bestelediği gölet.

Bir Sanat Galerisi Olan Moskova Metrosu

Novodeviçe Mezarlığı'ndan, şehir merkezine metro ile dönüyoruz. Bu vesileyle de Moskova Metrosunu ilk defa kullanıyoruz. Ancak, Moskova metrosunu ilk defa kullanmanın oldukça da zor olduğunu anlıyoruz. Moskova'da çok sayıda yabancı yaşamasına karşılık, metro istasyonlarında İngilizce yönlendirme işaretleri bulunmamış. Tüm metro istasyonlarında yönlendirme işaretleri, Kiril alfabesi ile düzenlenmiş. Bu nedenle, yabancıların gideceği istasyonun adını Kiril alfabesi ile tanımak durumunda. Aksi takdirde, inceğiniz istasyonları kaçırmamız mümkün ve bağlantılı metro hatlarından diğer metro hattına transfer yapmak da zor. Vagonların içinde, İngilizce ve Kiril harfleriyle metro istasyonlarını gösteren işaretler

mevcut. Ancak, trenler çok hızlı hareket ettiği ve kalabalık olduğu için ineceğiniz tren istasyonlarını kısa sürede bu işaretlerden takip etmek de kolay olmuyor. Ayrıca, metro içinde Rusça yapılan anonsları da anlamak da zor. Bu nedenle Metroya binmeden önce Rusça ve İngilizce tren istasyonları ve bağlantılarını gösteren bir harita edinmek gerekiyor.

Moskova nüfusunun, 1930'larda sanayileşmeye bağlı olarak artması üzerine, Stalin'in ilk beş yıllık planındaki hedefleri çerçevesinde, metronun yapımına Aralık 1931 tarihinde başlanmış. Sovyetler Birliği Komünist Partisi, metroyu tüm ülkenin yapmasına karar vermiş. Bu nedenle, metronun yapım çalışmalarına Kızıl Ordu askerleri ve Komünist Gençlik Birliği'nin (Komsomol) 13 bini aşkın üyesi de katılmış. Komsomol üyelerinin boş zamanlarında gönüllü olarak metro inşaatına yaptıkları bu katkı anısına, Komsomolskaya istasyonuna adları verilmiş. İlk metro hatları, savaş sırasında sığınak olarak kullanılabilir şekilde inşa edilmiş ve savaşta bu amaçla da kullanılmış. Hava saldırıları sırasında, halkın saklandığı sığınaklar olmuş. Örneğin; Kirovskaya İstasyonu II. Dünya Savaşı sırasında, Genel Kurmay karargâhı olarak hizmet vermiş. Stalin ve danışmanları, Nazilere karşı ilk saldırıları burada planlamışlar. Mayakovskaya istasyonu ise Uçaksavar Savunma gücünün karargâhı haline gelmiş. Şehir merkezini çevreleyen bu çember şeklindeki ring hattı, aynı zamanda tüm demir yolu istasyonlarını (gar) bir birine bağlıyor.

Metro istasyonları, yerin oldukça altında bulunuyor. En derin istasyon, Park Pobedy, yerin tam 84 metre altında. Bu istasyondaki yürüyen merdiven, 126 metre uzunluğunda. Metro hatlarının kıvrıla kıvrıla akan Moskova nehrinin altından geçmek zorunda olması ve savaş sırasında istasyonların sığınak olarak kullanılma ihtiyacı nedeniyle, metro hattı derine inşa edilmiş. Merdivenlerin uzunluğunu ve dik eğimini görünce, şaşırılmak mümkün değil. İnmek, çıkmak oldukça zaman alıyor. Her istasyonda, en az üç yürüyen merdiven hattı bulunuyor. Kalabalık saatlerde, üçüncü veya dördüncü yürüyen merdiven hattını da açıyorlar. Yürüyen merdivenlerin çıkış yönünde görevliler bulunmakta ve sürekli bir kaza olasılığına karşı nöbet tutuyorlar. Merdivenleri durdurup çalıştırıyor, kalabalığın yığılmasını engelliyorlar.

Metro yapılırken, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) en önde gelen sanatçıları görevlendirilmiş. Moskova metro istasyonları, adeta birer resim ve heykel müzesi gibi (Resim 6 ve Resim 7). Her istasyon, ayrı bir güzellikte inşa edilmiş ve birbirine benzemiyor. Bu nedenle, seyahat acenteleri Moskova ziyaret programlarında, gezilecek yerler arasına Metro

istasyonlarına da yer vermişler. Dekorasyonlarda halkı teşvik amacı gözetilmiş. Pek çok istasyonda Sosyalist dönemin devrim, ulusal savunma, Sovyet yaşam tarzı gibi sembolleri, İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında yapılan istasyonlarda da savaş temaları öne çıkmış. İlk istasyonlar mimari açıdan en başarılı örnekler olmuş. 1938 yılında Aleksey Duşkin'in tasarladığı Mayakovskaya İstasyonu, New York Dünya Fuarı'nda, büyük ödül de kazanmış. Ünlü mimar Aleksey Şçusev'in tasarladığı Komsomolskaya istasyonu da New York Dünya Fuarı'nda ödül almış.

Moskovalılar yardım etmeyi seviyorlar. Yardım istediğiniz zaman size diğer aktarmalı hattın giriş kapısına kadar eşlik ediyorlar. Metrolar çok süratle hareket ettikleri ve çok sık tren geldiği için istasyonlarda fazla beklemiyorsunuz. Metro ile kısa bir seyahatten sonra Kremlin Meydanı'na ulaştık (Resim 8).

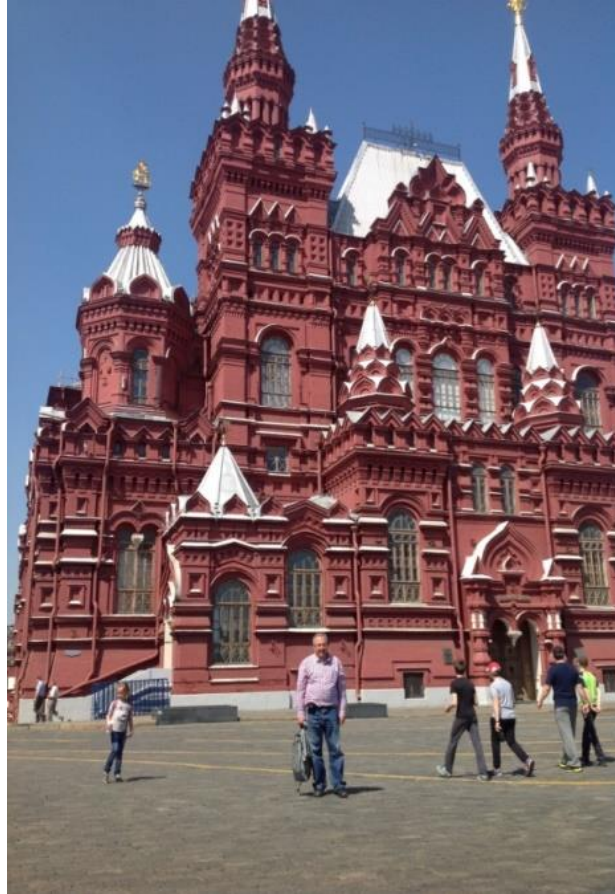
Resim 6 - Moskova Metrosu'nda.

Resim 7 - Moskova Metrosu heykel müzesi gibi.

Kızıl Meydan ve Kremlin

Sovyetler Birliği döneminde, en gösterişli törenlerin düzenlendiği Kızıl Meydan'ın hemen yanı başında ise Kremlin Sarayı yer alıyor. Kızıl Meydan'ın adı, 17. yy'dan bu yana kullanılan "krasni" sözcüğünden türemiş. Güzel anlamına gelen bu kelime, daha sonra kızıl anlamında kullanılmış. Sovyetler Birliği dağılmadan önce, Kızıl Meydan'da her 1 Mayıs ve 7 Kasım tarihlerinde Sovyet Ordusu'nun askerî geçit törenleri yapılırmış. Dünyanın en ünlü birkaç meydanından biri olan Kızıl Meydan'ın koskocaman alanı, Arnavut kaldırım taşlarıyla döşenmiş, ancak bomboş olarak duruyor. Araç trafğine de kapatılmış. Kremlin, Kızıl Meydan'ın bir yanında, heybetli bir Şekilde yükseliyor.

Resim 8 - Kremlin Meydanı'nda.

Kremlin, Rusçada kale anlamına geliyor. Kremlin'in inşaatı, 1482-1495 yılları arasında gerçekleşmiş. Eski kale, yüksekliği 80 metre olan 20 kuleye sahip. Kremlin duvarlarının toplam uzunluğu, 2.500 metredir. Rusya'da her şehrin ayrı bir kremlini var. Kremlin aynı zamanda o şehrin Hükümet Konağı. Yerel idareciler Kremlin yerleşkesinde oturuyorlar. Sovyetler Birliği'nin çökmesi, Moskova'nın siyasi iklimini değiştirmiş, ülkede komünist parti tek parti olarak iktidarda. Karşısındaki herhangi bir muhalefet partisi de yok. Rusya, iktidardaki Komünist Partisi ve serbest piyasa ekonomisi ile işleyen kapitalist ekonomisiyle kendine özgü bir sistem oluşturmuş. Ziyaretçiler Kremline bir köprüyle, Teslis Kulesi'ne bağlı Kutafya Kulesi'nden giriş yapmaktadır. Ünlü meydanın bir diğer kenarında da Milli Tarih Müzesi bulunuyor. İçeride, 5 milyona yakın eser sergileniyor. Bu eserler, Rusya'nın tarihten bu yana gelişmesi ile ilgili her türlü şeyi içeriyor. Kırmızı tuğlalardan yapılan bu bina, meydanda dikkatleri üzerine çekiyor.

Kremlin Sarayı'nın bir bölümü, halen Rusya Devlet Başkanı tarafından kullanılıyor olsa da diğer bölümleri turistlerin ziyaretine açılmış. Saray'ın duvarları, kırmızı tuğlalarla kaplanmış. Kremlin Sarayı ve çevresinde yer alan kuleler ve manastırlar, turistler için görülmesi gereken ziyaret alanlarıdır. Bunlardan, Devlet Silahhanesi (Armory) Kulesi ve içindeki mücevher müzesi, çok zengin bir koleksiyona sahiptir. Armory Müzesi, Rus prenslerinin ve çarlarının yüzyıllar içinde edindikleri muhteşem serveti barındırır. Müzenin bulunduğu bina, I. Nikola'nın isteği üzerine müze olarak, 1844-1851 yılları arasında inşa edilmiştir. Armory müzesinde, Osmanlı ordusuna ait savaşta ganimet olarak alınan askerî eşyalar da sergileniyor (Resim 9).

Resim 9 - Osmanlı eserleri.

Kremlin’de, bir zamanlar Rusya’nın en yüksek binası olan 81 metrelik Büyük İvan Çan Kulesi’nin yanında, Dünyanın en büyük çanı (Çar Çanı) bulunmaktadır. Kremlin içerisindeki Çar çanı, 202 ton ağırlığında bir döküm şaheseri olarak asılmadan yerde durmaktadır. Çan’ın uzunluğu ise, 6,14 metredir. Çan hiç çalınmamış, demiri döküldükten hemen sonra çıkan yangında (1737 yılında), büyük bir parçası da kopmuştur. Söz konusu parça, şimdi Çan’ın yanında sergilenmektedir. Kremlin Sarayı’nda Rus Çarı yüceltilmiş.

Çarlık dönemine ait mücevherler ayrıca sergilenmiştir. Kızıl meydanının bir kısmında, Lenin’in mumyalanmış bedeni yatarken, hemen yanı başında açık hava rock konserleri yapılmaktadır. Yeni yüksek binalarının yanında, Stalin döneminde yapılan yüksek binalar yer almaktadır. Bir tezatlar şehri olan Moskova, yirmi dört saat yaşayan bir kent görünümündedir. Kremlin duvarlarının dibinde Meçhul Asker Anıtı bulunur.

1967 yılında açılan anıtta bulunan ateş, II. Dünya Savaşı'nda ölen tüm Ruslar için söndürülmeden yanıyor.

Kremlin içindeki tek modern yapı, Kongre Salonu'dur. Kruşçev döneminde (1959-61) yapılan Kongre salonunda, 6.000 kişilik koltuk vardır. Önceden siyasi toplantılar için kullanılan salon, şimdilerde opera ve konserler için kullanılmaktadır.

Kızıl Meydanın diğer yanı başında Türk yüklenicileri tarafından restore edilen üç katlı, üç koridorlu GUM (Gosudarstvenniy Universalny Magazin) adı verilen alışveriş merkezi bulunuyor. Bu binanın tasarımı, Alexander Pomerantsev tarafından yapılmış ve bir dönem de Stalin'in parti büroları olarak hizmet vermiş. Çok şık mağazaların yer aldığı bu alışveriş merkezi, görülmeye değer.

Lenin Mozolesi

Kremlin'in tam önünde Kızıl Meydan uzanıyor. Kızıl Meydan'da, Lenin'in mozolesi yer almaktadır. Mozolenin mimarı, Alexey Shchusev'dir. Mozole, 1930'da mimar, Aleksandr Şçusev'in projesine göre konstruktivizm tarzında, granitten yapılmış. Vladimir Lenin'in naaşı, 21 Ocak 1924'de hayatını kaybetmesinden altı gün sonra tahnit edilerek, Kızıl Meydan'da bulunan ve Stalin tarafından inşa ettirilen Lenin Mozolesi'ne konulmuş. Ölümünün ardından, gelecekte bilim ve teknolojinin çok ilerleyeceği, Lenin'in de bir gün bu sayede yeniden hayata döndürülebileceği varsayımıyla naaşı mumyalanmış. Lenin'in naaşı, sadece II. Dünya Savaşı sırasında 1941'de, Nazilerin Moskova'ya yaklaşması üzerine buradan alınarak, Tümen şehrine götürülmüş ve savaşın sona ermesinin ardından, 1945'te tekrar eski yerine getirilmiş.

Lenin'in mozolesinin ziyaret saatleri sınırlı tutulduğu ve sadece öğleye kadar ziyarete açık olduğu için sabahın erken saatlerinde gelip sıraya girmek gerekiyor. Mozolede Lenin, mumyalanmış bir şekilde camekânda sergileniyor. Mozolenin içinde ve dışında fotoğraf çekilmesine izin verilmiyor. Mozoleye başınız açık bir şekilde girip, mumyasının önünden hızla geçerken saygı durumunda bulunup, Mozoleyi terk ediyorsunuz. Halk arasında Lenin'in mumyasının gerçek olmadığı, daha sonradan maketinin yapıldığı konusunda bir inanç bulunduğunu belirtmek gerekir.

Mozolenin dışında, diğer Sovyetler Birliği liderlerinin ve Sovyet devrimine yardım eden bazı yazarların anıt mezarları var (Resim 10).

Bunların bazıları Stalin, Rus Kozmonot Gagarin, Amerikalı yazar John Reed (Dünyayı sarsan on gün kitabının yazarı ve Sovyet Devrimi'nin destekçisi). Burada yatan devlet adamlarının bazılarının mezarlarına, sevenleri tarafından kırmızı karanfil bırakıldığını görüyoruz. Rusya'daki tek Stalin heykeli burada yer almaktadır (Resim 11).

Resim 10 - Lenin Mozolesi arkasındaki Sovyet liderlerinin mezarları.

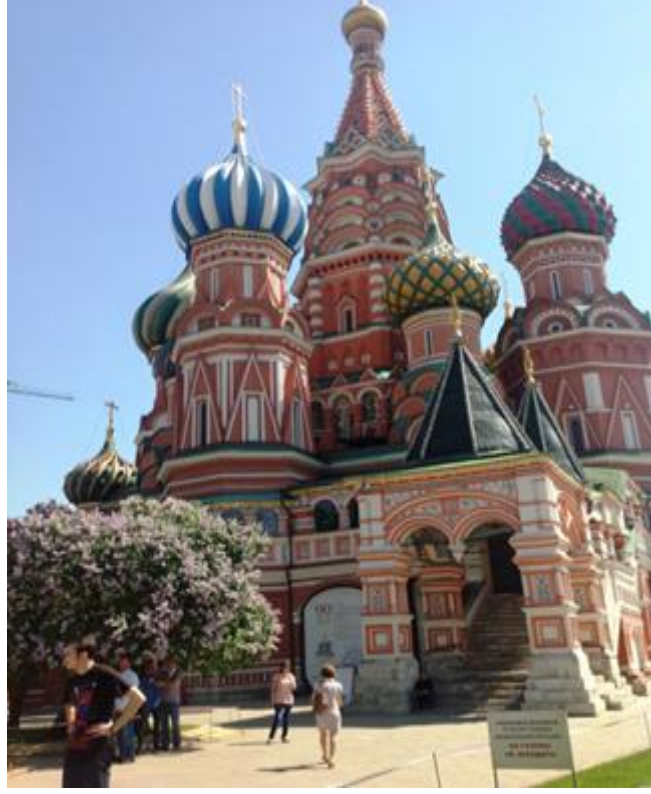

Resim 11 - Rusya'daki tek Stalin heykeli.

İtibarını daha sonra kaybeden Kruşçev ile ailesi tarafından Novodeviçi Mezarlığına defnedilen, Boris Yeltsin gibi liderlerin mezarlarına burada yer verilmemiş. Her ikisinin mezarı da, Novodeviçi Mezarlığı'nda yer alıyor.

Aziz Vasili Katedrali

Kızıl Meydan'ın öteki ucunda Aziz Vasili Katedrali yer almaktadır. Aziz Vasili Katedrali, Moskova'nın simgesi haline gelmiş (Resim 12). Dokuz kubbeli ve Tatar başlıklı bir katedraldir. 1554-60 yıllarında IV. İvan tarafından Kazan Hanlığının fethi onuruna yapılmış. Korkunç İvan'ın katedrali çok beğendiği için dünyada bir taklidi yapılmasını diye mimarların gözünü oyduğunu rivayet edilmektedir. Önceden kubbelerin rengi, altın sarısı iken, daha sonra ayrı renklere boyanmış ve Aziz Vasil'in kemikleri burada yer alıyormuş.

Resim 12 - Kızıl Meydan'da Aziz Vasil Katedrali.

Kurtarıcı İsa Kilisesi

Moskova'da görülmesi gereken yerlerden biri de, Kurtarıcı İsa Kilisesi. Rusların 1872 yılında Napolyon'a karşı kazandığı zaferin anısına, Bizans mimarisinin etkisinde kalarak projelendirilen Katedral, 1883 yılında kutsanarak halka açılmış. Dünyanın en büyük Ortodoks ibadethanesi olan bu görkemli yapı, Rusya'da halka bağışlanan ilk katedral olma özelliğini taşıyor. Stalin'in din karşıtı politikası sebebiyle 1931 yılında yıktırılan Katedralin, som altın kubbeleri ve içerisindeki değerli altın fresklerle ikonalar, devlet hazinesine aktarılmış. Üstelik bu güzel katedralin yıkımından oluşan boş çukura da bir yüzme havuzu yapılmış. Sovyet döneminde yıkılan ve yerine yüzme havuzu yapılan bu kilise, 2000 yılında Boris Yeltsin tarafından aslına uygun olarak yeniden inşa ettirilmiştir.

Moskova'da Nehir Turları

Moskova'da mayıstan ekim sonuna kadar en popüler etkinliklerden biri, şehrin ortasından kıvrılarak akan Moskova Nehri'nde yapılan nehir turlarıdır. Kış günlerinde de, ince buz tabakasını bile kırarak nehirde yol alabilen "çok özel" tekneler çalışıyormuş. Geleneksel nehir tramvayları ile yapılan turlar, turistler için çok popüler (Resim 13). Moskova'da tek veya çift yönlü olarak düzenlenen nehir turları, şehrin tarihi dokusunu bir başka açıdan keşfetmek için bulunmaz bir fırsat. Küçük kanalların da bulunduğu bu şehirde Moskovalılar, havanın sıcak olduğu zamanlarda nehirde bikinileriyle güneşlenmeyi seviyorlar. Moskova Nehri'nin üzerinde tek kemerli Kırım Köprüsü sadeliği ile dikkat çekiyor. Kırım Köprüsü'nün altında ise Rus ressamlarının eserlerini sergiledikleri ve satış yaptıkları sergi alanları da var. Moskova, bir ressamlar şehridir. Nehrin kenarında, Sanat Müzesi'nin civarında, çok sayıda Rus ressamın tablosunu görebilir ve satın alabilirsiniz. Tam karşısında da Moskova nehri boyunca uzanan 700.000 metre karelik yemyeşil Gorki Parkı uzanır. Burası 1928 yılından beri Rusların temiz hava almasını sağlayan bir ciğerleri gibidir. Park içinde çeşitli spor oyunları yapabilecek spor kulüpleri, gölet, lunapark, kafeterya ve hatta Moskova nehrine girebilmek için plaj kısmı da vardır.

Resim 13 - Moskova'da nehir turu.

Arbat Sokağı

Moskova'nın yeni ve eski Arbat sokakları hareketli. Eski Arbat sokağının tarihi, 1493 yılına kadar gidiyor. Arbat Sokağı'nda bulunan kervansaraylar, 18. yüzyılda Kırım Tatarları ile Arap tacirlerinin, Asya turlarında önemli bir konaklama yeri imiş. Arbat Sokağı'nın adı, Slavca da tepe anlamına gelen "Gorbat" ile Arapça "Rabad"dan geliyormuş. Aynı zamanda bu sokağın, 20. yüzyılın başında burada bulunan Büyükelçilik'te, Alman Büyükelçisi'nin Sovyet ihtilalcileri tarafından öldürülmesiyle, Lenin ve arkadaşlarını iktidara taşıyan isyanın başlangıç yeri olması bakımında da önemli bir tarihi yeri vardır. Arbat'ın ünlü sakinleri de Puşkin, Çaykovski, Mayakovski, Meyerhold ve Ribakov'dur. Örneğin bu sokaktaki 53 no'lu apartmanda bulunan müze, bir zamanlar Puşkin'in Arbat'taki dairesi imiş. Burada yazar, genç karısıyla üç mutlu ay geçirmiştir.

Eski Arbat Sokağı boyunca, eski kitap satan sahaflara ve resim yapan sokak ressamlarına rastlıyoruz (Resim 14). Bu sokak üzerinde hediyelik eşya satan çok sayıda dükkân var. Arbat sokağında bulunan dükkânlarda genellikle matruşka, uşanka (şapka) ve balalayka (çalğı aleti) gibi Rus kültürüne has hediyelik eşyalar satılıyor. Bu dükkânlar içinde, sizin Türkçe konuştuğunuzu fark eden Azeri ve Özbek satıcılar Türkçe konuşarak dükkânlarına çekmeye çalışıyorlar. Bu sokak üzerinde ayrıca hediyelik eşya satan bir de devlet mağazası var. Sokakta, müze haline getirilen Puşkin'in eski evinin yanında, tarihi şahsiyetlere ait birçok numaralandırılmış ev de görmek mümkün. Arbat Sokağı'nın hemen yanı başında, soğuk savaş döneminin Sovyet propaganda merkezi olan meşhur Rus TASS Haber Ajansı'nın binasını görüyoruz (Resim 15).

Resim 14 - Moskova'daki Arbat Sokağı'nda sahaf tezgâhları.

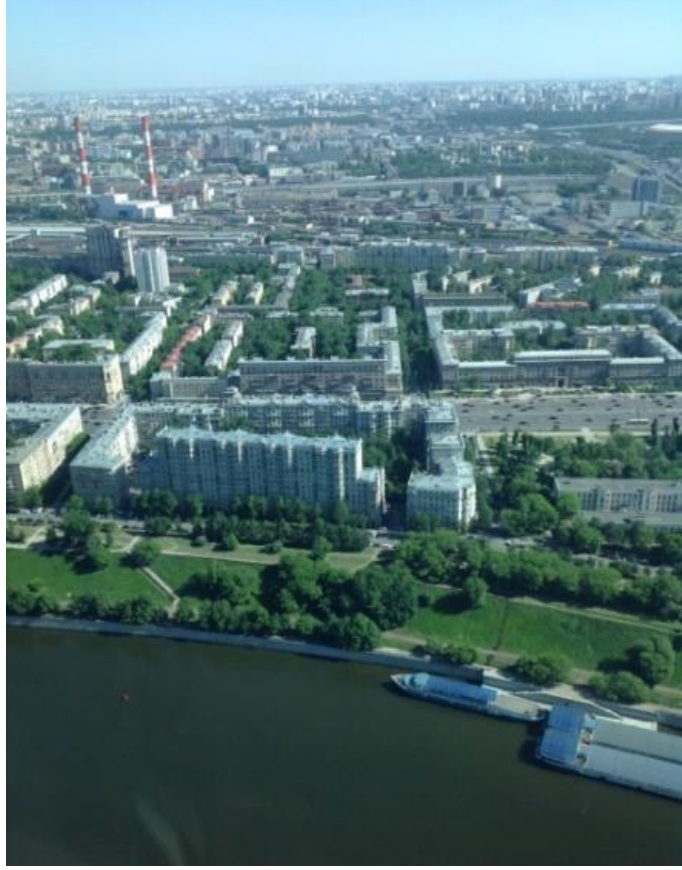
Resim 15 - Sovyet döneminin propaganda yayın kuruluşu meşhur TASS Haber Ajansı binasının önünde.

Stalin'in Yedi Kız Kardeşi

II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Sovyet Devlet Başkanı Stalin'in, "Savaşı kazandık. İnsanlar dünyanın dört bir yanından Moskova'yı ziyarete gelecekler, şehri turlayacaklardır ve etrafta hiçbir gökdelen yok. Eğer turistler Moskova'yı dünyadaki diğer başkentlerle karşılaştırırlar ise bu bizim için utanç olur." sözleri üzerine, 1947 yılında Moskova'da beş yıl içinde sekiz yüksek bina inşa edilmesi kararlaştırılmış. Bu binalardan beşi 16, ikisi 26, biri de 32 katlı olarak tasarlanmış. İnşa edilecek binaların mimarisinin yabancı ülkelerdeki binalara benzememesi ve bu binaların mimari tarzının da Stalin'in sevdiği tarz olan, gotik mimari olarak yapılması kararlaştırılmıştır.

Stalin'in, bu binaları istemekteki amacının "Amerika'yı yakalayıp Sovyetler Birliği'nin kaynaklarının tükenmediğini ve kendi ayakları üzerinde sapasağlam durabildiğini tüm dünyaya göstermekmiş". Binaların temeli sadece aynı gün değil, tam olarak aynı saatte (7 Eylül 1947, 13.00) toplu olarak atılmış, ancak yedisi yapılabilmıştır. Bu binalara, "Stalin'in yedi kız kardeşi" adı verilmekte olup tepelerindeki eski Sovyet döneminin simgesi kırmızı yıldız ve orak ve çekiç bugün de varlığını sürdürmektedir. Bu binalar şunlardır: Moskova Devlet Üniversitesi, Raddison Royal Hotel-Hotel Ukrayna, Rusya Dışişleri Bakanlığı, Hilton Moskova Leningradskaya, Hotel Kotelnicheskaya Konut Evi, Kudrinskaya Konut Evi ve Red Gates İdare Binası'dır. Yapılamayan sekizinci bina ise Zaryadye İdare Binası'dır.

Ancak, yakın tarihlerde Türk firmalarının inşa ettiği modern tarzdaki gökdelenler, Stalin'in yedi kız kardeşini temsil eden klasik tarzdaki gökdelenlerini gölgede bırakmaktadır. Türk firmaları tarafından yapılan Enka Kulelerinin 63. katından, Moskova'nın kuş bakışı panoramik manzarası muhteşem. Burada görevli bir Türk arkadaşımızın sayesinde gökdelenlerin en üst katına kadar çıkıp, Moskova şehrini dört bir taraftan seyrediyoruz. Türk yüklenici firmaları, Enka ve Rönesans şirketlerinin inşa ettiği gökdelenler, Moskova'nın silüetinde oldukça muhteşem bir görünüme sahip. (Resim 16).

Resim 16 - Türk müteahhitlerince inşa edilen gökdelenlerden Moskova'ya bakış.

Tretyakov Müzesi ve Sanat Galerisi

Adını, kurucusu Pavel Tretyakov'dan alan müze-galeri, 11-20. yüzyıllar arasında yaşamış Rus sanatçıların grafik, resim ve heykel sanatına ilişkin olağanüstü etkileyicilikteki eserlerine ev sahipliği yapan Moskova'nın en önemli müze-galerilerinden birisidir. Müze, Rus koleksiyoncu Tretyakov'un koleksiyonundan 2.000 parçayı ve evini devlete bağışlaması ile 1856 yılında kurulmuştur. Burada devrim öncesi Rus sanatçılarına ve sanatına ait 1.276 tablo, 471 çizim ve onlarca heykel bulunuyor.

Sovyetler Birliği'nin II. Dünya Savaşı'na girmesiyle birlikte, diğer Sovyet müzelerinde olduğu gibi Tretyakov da olası bir saldırı karşısında

boşaltılmak için hazır hale getirilmiş ve sanat galerisi, 1941 yazının ortasında, 17 vagonluk bir tren ile Moskova'dan Novosibirsk şehrindeki gizli bir sığınağa nakledilmiştir. Daha sonra bu müze, Sovyet Birlikleri'nin Berlin'e girişinin ardından bir hafta içinde Moskova'daki adresinde yeniden açılmıştır. 1985 yılında Devlet resim galerisiyle birleştirildiğinden, çok büyük bir koleksiyona sahiptir.

Romana Konu Olmuş Bir Kahvehane: Cafe Margarita

Moskova'dan Trans-Sibiryaya gezisine çıkmadan önce şehirdeki son gecemizde, Mihail Bulgakov'un Türkçe'ye de çevrilen "Usta ile Margarita" Romanının geçtiği "Cafe Margarita" ya gidiyoruz. "Cafe Margarita", çok küçük bir mekân ve sınırlı sayıda masa konulmuş. Bir kaç gün önceden rezervasyon yaptırmak gerekiyor. Kafenin içi kitap ve kedi figürleriyle donatılmış ve kırmızı maun rengine çalan raflarıyla, yüzyıllık tarihi dokusu korunmuş. Eğlence hayatını çok seven Ruslar, "Cafe Margarita"nın nostaljik ortamında şarkı söylemeyi ve dans etmeyi çok seviyorlar. Üç kadın sanatçıdan oluşan müzik grubu, yemeğe gelen misafirleri ile tempo tutarak restorana ayrı bir güzellik katıyor (Resim 17 ve 18).

Resim 17 - Cafe Margarita'nın içi.

Resim 18 - Cafe Margarita'nın dışındayız.

Moskova'da Görülmesi Gereken Yerler

Kremlin ve Kızıl Meydan, Aziz Vasil Katedrali, GUM Alışveriş Merkezi, Lenin Mozolesi, Kurtarıcı İsa Kilisesi, Novodeviçi Mezarlığı, Nehirde Gemi Turu, Bolşoy Tiyatrosu, Zafer Takı, Ressamlar Caddesi, Arbat Caddesi, Tretyakov Sanat Galerisi, Puşkin Güzel Sanatlar Müzesi, Moskova Metroyu, Stalin'in Yedi Kız Kardeşi olarak adlandırılan binalar.

2 - RUS MONARŞİSİ'NİN YIKILDIĞI ŞEHİR: EKATERİNBURG

Trans-Sibirya gezimize, Rusya'nın Moskova'dan sonra yaklaşık 1,3 milyon nüfusu ile en büyük dördüncü şehri olan Ekaterinburg'dan başlıyoruz. Moskova'dan Scheremetievo Havalimanı'ndan kalkan sabah 7.50 uçağı ile Ekaterinburg Havalimanı'na yaklaşık dört saatlik bir uçuş ile varıyoruz. Ekaterinburg, yüksek rakımlı Ural Dağlarının üzerine oturmuş. Bu nedenle dağlar şehrin silüetinden gözükmüyor. Rusçada "e" harfi "ye" olarak okunduğu için Ruslar, kendi dillerinde Yekaterinburg olarak ifade ediyorlar. Şehir, 1723 yılında Çar Büyük Petro tarafından kurulmuş ve Rusya'da Monarşi'nin ölümüne tanıklık etmiştir. 1917 Ekim Devrimi'nde, son Rus Çarı II. Nikola ve ailesi, bu şehirde Lenin'in adamları tarafından katledilmiştir. Böylece şehir, tarihe son Rus Çarı II. Nikola'nın önce sürgüne gönderildiği, sonra da öldürüldüğü yer olarak geçmiştir.

Sovyet Devrimi'nden sonra, 1924 yılında şehrin ismi Sverdlovsk olarak değiştirilmiş, bu dönemin en büyük sanayi, kültür ve askerî şehrinde biri olmuştur. Sovyet rejimin çökmesinden sonra, şehre tekrar eski ismi verilmiş olup, şehirde, 12 tiyatro, 2 filarmoni orkestrası, 50 müze ve 35 sergi alanı vardır. Ekaterinburg adı, daha çok Romanof ailesinin dramıyla ünlenmiş. Sovyet rejiminin 1990 yılından sonra çökmesi sonucu ortaya çıkan Rus mafyasının en etkili olduğu şehir olarak da biliniyor. Aynı zamanda Ekaterinburg, Rusya'nın eski devlet başkanlarından Boris Yeltsin'in doğduğu yer olmasıyla da tanınıyor.

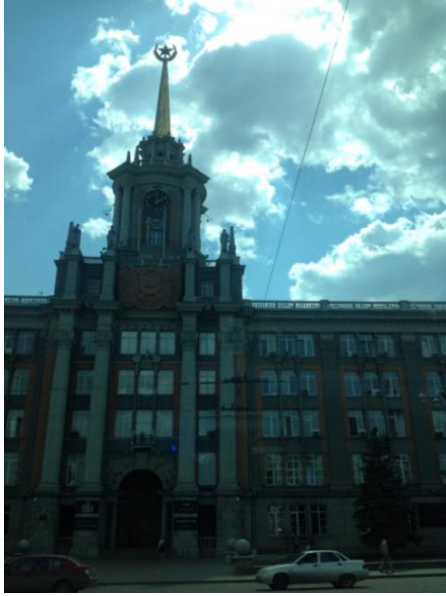
Rehberimiz Bay Vadim, bizi Ekaterinburg Havalimanı'nda karşıyor. "Park-Inn Oteli"ne yerleştikten sonra, rehberimizle otel lobisinde buluşmak üzere sözleşiyoruz. Şehir içinde kısa bir turun ardından, programımıza Ekaterinburg'a yakın ve mutlaka görülmesi gereken yerlerin başında gelen Nizhny Tagil'deki tank müzesini ile bir Lake boyama atölyesini gezerek başlıyoruz. İkinci gün ise, Ural Dağlarındaki Asya ve Avrupa'yı birbirinden ayıran sınır taşlarını ziyaret ediyoruz. Ekaterinburg'a dönerken rehberimiz bize sürpriz yapıyor ve bir Rus çiftçi ailesine misafir oluyoruz.

İlk Gün, 23 Mayıs

Şehrin merkezinde bize tahsis edilen minibüsle dolaşırken, rehberimiz Vadin Bey bir yandan bize şehrin askerî, tarihi ve ticari hayatı ile ilgili bilgiler veriyor. Ural Dağları'nda çıkan madenlerle ticaret hayatı gelişen Ekaterinburg, aynı zamanda Rusya'nın bir askerî merkezi olmuş. Şehir, stratejik önemi nedeni ile Sovyetler Birliği döneminde yabancılara kapalı imiş. 1990 yılından sonra şehir tekrar yabancılara açılmış. Rusya'nın askerî makine ve teçhizatın önemli bir kısmı bu şehirdeki fabrikalarda üretiliyormuş.

Ekaterinburg civarındaki madenler, mineral, değerli ve yarı değerli taşlar açısından oldukça zengin ve buralardan çıkan yarı değerli taşlarla dünyada tanınıyor. Ural Dağları'ndan 300'den fazla çeşit maden çıkarılıyor. Uranyum, altın, malakit madenleri bunlar arasında en önemlileri. Şehirdeki dört müzede, Ural Dağları'ndan çıkan taşların örnekleri sergileniyor. Şehirde bir metalürji müzesi de var.

İlk durağımız Kremlin adı verilen şehrin merkezindeki Hükümet Binası. Rusya şehirlerinde hükümet binalarına Kremlin adı veriliyor. Rusya'daki ana caddelerinin çoğunun ismi "Lenin Caddesi"dir. Rus halkı, Lenin'i çok sevdiği halde "Demir yumruk" olarak adlandırdığı diğer komünist lider Stalin'den nefret ediyor. Rusya'nın şehirlerinde Lenin Heykelleri korunduğu halde, Stalin'in heykelini (mezarının başındaki dışında) görmek mümkün değil.

Resim 19 - Ekaterinburg
Hükümet Binası.

Resim 20 - Ekaterinburg
Hükümet Meydanı.

Lenin Heykeli

Ekaterinburg Hükümet binasının tam karşısında Lenin heykeli ve önünde kocaman bir meydan var (Resim 19 ve 20). Tüm resmî kutlamalar, bu meydanda yapılıyor. Meydanın içinde, Ural Dağlarından akan suyun enerjisinden faydalanmak üzere, 1723'de şehrin en eski tarihî yapısı da olan küçük bir hidroelektrik santrali yapılmış. Bu yıl, şehrin kuruluş tarihi olarak da kabul ediliyor.

Rehberimizin ifadesine göre şehrin bu kısmı, ilk yerleşim bölgesiymiş. Sovyet döneminde şehrin mimarisinde önemli değişiklikler olmuş. Birkaç tarihî bina korunurken, diğerleri yıkılmış. Korunan tarihî binalar, Çarlık Rusya'sında zengin olan maden tüccarlarına ait olanlarmış. Avrupa tarzı mimari ile inşa edilen bu binalar kamulaştırılarak, yerel yönetim binaları olarak hizmet vermiş. Ekaterinburg şehri, Sovyet rejiminde birkaç bina dışında tamamen yıkılarak yeniden inşa edilmiştir. Şehirde ayakta kalan ve şu anda valinin oturduğu bina, barok tarzında Hollandalılar tarafından bir tacirin evi olarak yapılmıştır. Binanın eski sahibi, altın madeni çalıştıran zengin bir tüccarmış (Resim 21).

Resim 21 - Hollanda Tacir Evi.

Ekaterinburg şehrini kısaca turladıktan sonra, Nizhny Tagil şehrinde bir Tank Fabrikası ve müzesini ziyaret etmek üzere minibüsle yola çıkıyoruz. Tank fabrikasının içinde yer alan müzede, II. Dünya Savaşı'ndan bu yana, Rusya'nın çeşitli askerî operasyonlarında kullandığı tamamen el yapımı tanklar sergileniyor. Bu tankların 50-60 km olan hareket menzilleri, zamanla 500 km'ye çıkmış. II. Dünya Savaşı sırasında kullanılan tanklar, hem top hem de alev makinesine sahip olmasına karşılık, daha sonra üretilen tankların roketatarlı ve sis bombaları ile görünmez kılınan teknolojik bir sisteme dönüştürülmüş.

Üç yılda, 25.000 adet ve 1945 yılından bugüne kadar 100.000 adet tank üreten fabrika, Sovyetler birliğinin dağılmasından sonra kapanacak duruma gelmiştir. Hindistan ve Cezayir gibi ülkelerden gelen siparişle fabrika bugüne kadar yaşama şansı elde etmiştir (Resim 22).

Resim 22 - Tank Müzesi.

Nizhny Tagil Şehri, aynı zamanda İkon boyama merkezidir. Nevyansk İkon Okulu, İkon boyamasında 200 yıllık geleneğini sürdürmektedir. Nevyansk İkonlarının sergilendiği müze, 250'den fazla İkona ev sahipliği yapıyor. Nizhny Tagil şehrindeki ziyaret ettiğimiz bir diğer müze de Lake

Boyama Sanat Müzesi'dir. Pulat Tepsi üreten bir aileye ait olan ve şimdi özel bir müzeye dönüştürülen fabrikada, pulat tepsilerinin üretimi hakkında detaylı bilgi alıyoruz. Özel olarak preslenen demir tepsiler, yağlı boya ile desenlerinin çizilmesinin ardından, paslanmaya karşı gomalak cilası yapılarak piyasaya sürülmüş. Bu yöntem Ruslar Lake tekniği de diyorlar. Bu müzede, 19. yüzyıldan bu yana çok değişik desenlerde manzara ve çiçek desenli tepsiler üretilmiş (Resim 23).

Resim 23 - Pulat Tepsisi Müzesi'nden örnekler.

Nizhny Tagil şehrinde, Asya ve Avrupa kıtalarını ayıran sınır taşlarını görmek için yola çıkıyoruz. Bu sınır taşlarına giderken, yolumuz üzerinde Stalin tarafından toplu katliama uğramış Rus vatandaşlarına ait mezarlığı görüyoruz ve toplu mezarların, yol yapımı çalışmalarında tesadüfen bulunduğunu öğreniyoruz. Rehberimiz, Stalin'in halk tarafından fazla sevilmediğini söylüyor. Ona göre Hitler ve Stalin arasındaki ana fark, Hitler'in Yahudi soykırımı yaparak başka bir ulusu yok etmesi, Stalin'in ise kendi halkını katletmiş olması. Rehberimiz, öldürülen Sovyet vatandaşları arasında bilim adamları ve aydınlar olduğunu anlatıyor. Bu toplu mezarlıkta çeşitli dinlere mensup yaklaşık 14.000 kişi yatıyormuş. Bu kişilerin hatırası, mensup oldukları dinleri simgeleyen işaretler ile bir anıtta simgeleştirilmiş. Toplu mezarlıkta, soykırımında isimleri tespit edilen kişilerin adları da

yazılmış. Ölenlerin yakınları, kitabelerin üzerindeki yakınlarının adlarını bularak yanına karanfil bırakıyorlar. (Resim 24).

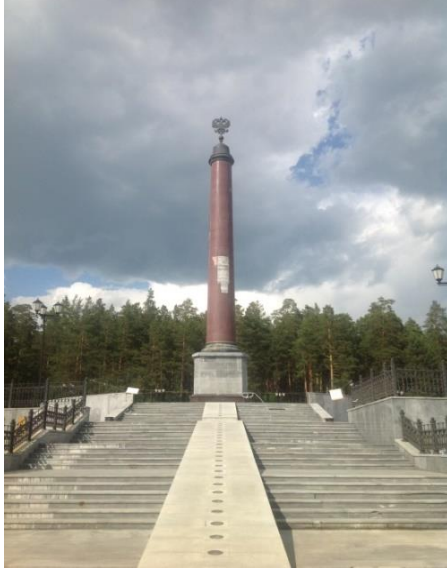
Resim 24 - Stalin tarafından katledilen çeşitli dinlere mensup kişilere ait toplu mezar.

Toplu mezarlarının biraz ilerisinde, Asya ve Avrupa kıtasını ayıran üç tane sınır taşı yer almaktadır. Bunlardan biri turistik amaç ile yapılan sınır taşıdır (Resim 25).

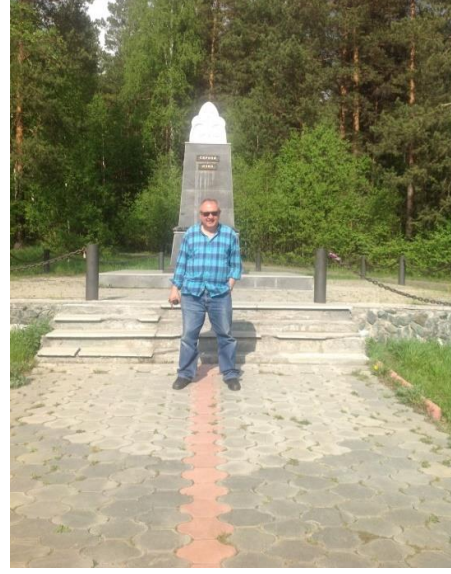

Resim 25 - Ural Dağları'nda Avrupa ve Asya'yı ayıran sınır taşı.
Bir ayağımız Avrupa'da diğer ayağımız Asya'da.

Turistik tesislerin girişinde hatıralık eşya satan dükkânlarda, mevcut eserin anısına hatıra para darp edilmesi Rusya'da çok yaygın. Ziyaret ettiğimiz diğer turistik mekânlarda da benzer hatıra paraların satıldığını görüyoruz. Diğer sınır taşı ise Amerikalıların diktiği taştır (Resim 26). Üçüncüsü de Berezovaya Dağı'ndaki en eski sınır taşı (Resim 27). Eski sınır taşına vardığımızda rehberimiz bu olayın anısına iki kıtayı ayıran sınırda bir şampanya patlatıyor ve Avrupa'dan Asya'ya geçtiğimizi belgeleyen sertifikalarımızı veriyor.

Resim 26 - Avrupa'yı Asya'dan ayıran ikinci sınır taşı.

Resim 27 - Avrupa'yı Asya'dan ayıran en eski sınır taşı.

Bu şehirde son durağımız, Tavolgy'deki bir çanak ve çömlek atölyesi ailesi oluyor. Aile geçimini yörenin zengin kil topraklarını kullanarak çanak ve çömlek üreterek sağlıyor. Bizim Kapadokya yöresinde gördüğümüz gösterilerle ürettikleri çanak ve çömleği, şehri ziyaret eden turistlere pazarlıyorlar. Benzeri örnekler, bizim ülkemizde daha fazla olduğu için çok ilgimizi çektiği de söylenemez.

Ekaterinburg şehrine dönerken, bir Rus çiftçi ailesine çaya misafir oluyoruz. Bir köydeki Rus ailesinin yaşam koşullarına tanıklık ediyoruz. Ev yaşamları, hayvanlarının yaşadığı ahır ile iç içe bir halde devam ediyor. Arka bahçelerinde, ürettikleri patates ve havuç ile kış sezonu boyunca kendi ihtiyaçlarını karşılıyorlarmış. Evin çocukları, dışarıda çalışıyor. Maden mühendisi olan damadın, madenlere düşkünlüğü nedeniyle yarı değerli taşlardan oluşan taş koleksiyonu evin bir köşesinde camekân içinde sergileniyor.

Akşam yemeğini, eski Sovyet rejimine temsil eden CCCP Restoranı'nda yiyoruz (Resim 28). Restoranın içi bir müze gibi. Sovyet döneminde kullanılan ve üretilen çeşitli objeler restoranda vitrinlerde sergileniyor.

Resim 28 - Ruslar eski Sovyet dönemini unutmamışlar.
СССР Restoranı'nda.

İkinci Gün, 23 Mayıs

Kanlı Kilise

İkinci günkü programımıza, Rus Monarşisinin bitirildiği Kanlı Kiliseyi ziyaret ile başlıyoruz. Ekaterinburg, bir taraftan Ramonof ailesinin katledildiği hazin bir hikâyeye de tanıklık etmiş. 16 Temmuz 1918 tarihinde, bir gece vakti Sovyet lideri Lenin'in sağ kolu tarafından öldürülen Çar II Nikola, karısı Aleksandra, dört kızı, oğulları Alexis, Doktor Botkine, Anna Demidova, Ahçı Khraritonof ve hizmetçisi Toup yerli bir mühendisin evinin alt katında (Dom İpatyeva olarak bilinmektedir) öldürülmüş. Cesetleri, şehrin dışında ormanlık alanda yakılarak maden ocağının içine atılmış. Bu alan, uzun süre gizlenmiş olup, 1979 yılına kadar siyasal nedenlerle bir araştırma yapılmamış. 1991 yılında, Boris Yeltsin'in devlet başkanı olması ile cesetlerinin araştırılmasına başlanmış. Rus, İngiliz ve Amerikalılardan oluşan uzmanlar grubu çağrılmış ve cesetler üzerinde yapılan DNA testleri ile Nikola, Alexandra, Olga, Tatiana, ve diğer dört hizmetçisi için sonuca ulaşılmış. Ancak, Romonof ailesinin DNA testi ile tespit edilmeyen ailenin

tek üyesi Anastasya'dır. Anastasya'nın nerede olduğu hala bilinmiyor. Rusya'daki bir rivayete göre de Anastasya, Avrupa'ya kaçırılmış. Sovyet rejimi sırasında bu ev, ateizm müzesi olarak kullanılmışken daha sonra, 1977 yılında yıkılmıştır. Boris Yeltsin'in döneminde bu evin olduğu yere, Bizans mimari stilinde "Kanlı Kilise" inşa edilmiştir. Rusya'daki rivayete göre, öldürülenlerin ruhları bu evde dolaşüyor ve eski mücevherlerini arıyormuş. Boris Yeltsin, bu evdeki ruhlar uzaklara gitsin ve Rusya, eski görkemli günlere dönebilsin diye evi yıktırıp yerine bu kiliseyi yaptırmıştır. Kilise, 16 Temmuz 2003 yılında bu trajedinin 85. yılı anısına açılmıştır. Son Rus Çarı II. Nikola adına Ekaterinburg'da inşa edilen Kanlı Kilise'ye Ruslar, ayrı bir kutsiyet atfetmektedirler (Resim 29). Ortodoks kiliselerine girerken kadınların başlarını örtmesi zorunlu. Örtüsü olmayan kadınlar içinse bir köşede örtü veriliyor.

Resim 29 - Kanlı Kilise.

Ekaterinburg, aynı zamanda Rusya'nın eski Cumhurbaşkanı Boris Yeltsin'in de doğduğu şehir. Ancak, Boris Yeltsin'in mezarı Moskova'da Novodeviçi mezarlığında. Diğer Sovyet ve Rus liderlerinin mezarları, Moskova'daki Kremlin dışındaki Lenin'in Anıt mezarı arkasında yer alırken, Boris Yeltsin'in mezarının Novodeviçi mezarlığında olmasını ailesi istemiş. Rehberimiz, Sovyetler Birliği'nin çöküşünün, Kruçşev ve Gorboçov ile

başladığını ve daha sonra devlet başkanı olan Boris Yeltsin’nde Komünist rejimi yıktığını iddia ediyor.

Ekaterinburg’da Ekim devriminden önce 40 tane kilise varken, Sovyet rejimin kurulması ile kilise sayısı 4’e inmiş ise de bugün şehirde, yaklaşık 70 kilise faaliyet gösteriyormuş. Rehberimize göre yerel halk, bu kadar sayıda kilise yapılmasına karşı çıkıyormuş, ancak Rusya’daki yeni yönetim, Rus İmparatorluğunu ve Ortodoksluk dinini yeniden yüceltmeye çalışıyormuş. Rehberimizin ifadeleriyle, Sovyet ihtilali ile Rus İmparatorluğunu ortadan kaldıran Lenin’in isminin şehirlerde heykel ve en büyük cadde isimleri ile yaşatılması bize göre bir paradoks da oluşturuyor.

Şehirde, 1979 yılında Sovyet-Afgan Savaşı’nda hayatını kaybedenler için de bir anıt dikilmiş ve isimleri anıta yazılmıştır. Bu anıtın önünde, elinde kalaşnikof tüfeği tutan bir Sovyet askeri heykeli oturur vaziyette bulunmaktadır. Savaşta ölenlerin yakınları, bu anıtı ziyaret ederek çiçekler koymaktadır.

Ekaterinburg’da ziyaret ettiğimiz bir başka yer de, yörenin en önemli maden tacirlerinden biri olan Demidov’a ait Manastır ve Müzikli Çan Kulesiydi (Resim 30). Çan Kulesi, 18. yüzyıldan kalma bir taş kule olarak inşa edilmiş. Rehberimizin anlattığına göre Demidov, maden işleri ile uğraşiyor ve çıkardığı gümüş madenlerinden para basıyormuş. Kazandıklarını ise kumara yatırıyor, kaybettiklerinin karşılığını da bastığı sahte gümüş paralar ile ödüyormuş. Onun sahte gümüş para bastığından şüphelenen Çar, Demidov evini sürekli sıkı bir takibe de almış, ancak Demidov’un bastığı sahte gümüş paralar bir türlü bulanamıyormuş. Bir gün, sahte gümüş paralarla yakalanan Demidov, Çar’ın huzuruna çıkarılmış, paraların kime ait olduğunu sorulunca bu sahte paraları Çar’a bağışlayarak ölümden zor kurtulmuş.

Resim 30 - Demidov Manastırı ve Müzikli an Kulesi.

Manastırın yanında, çok güzel bir müzikli an saati vardır. Müzikli saat, Hollandalılar tarafından yapılmıştır. İtalya'daki Pisa Kulesi gibi eğri olan Kilise içindeki çatı asma halatları ise orijinalliğini korumaktadır. Kasabada yaşayan insanların, bu anın yanına para atarak dilek dilediklerine şahit oluyoruz.

Ekaterinburg'daki son turumuzu, ertesini gün bineceğimiz Trans-Sibirya treni için gittiğimiz istasyonda sonlandırıyoruz. Ekaterinburg tren istasyonu, çok eski bir istasyon. Trenin kalkmasına çok az bir süre olmasına karşılık rehberimiz, istasyonunu bir an önce gezdirmek için sabırsızlandığından (Resim 31 ve 32) hızla istasyonunun ikinci katına ıkıyoruz. Bu kattaki duvarlar, Sovyet devrimini anlatan ve bizi hayran bırakan çok güzel resimlerle donatılmış (Resim 33). Rehberimiz Vadin Bey, ayrılırken elimize Ekaterinburg ile ilgili birkaç hatıra madeni para tutuşturuyor. Trenimizde kompartımanlarımıza yerleşerek ikinci durağımız olan Tobolsk şehri için yola ıkıyoruz.

Resim 31 - Ekaterinburg Tren İstasyonu.

Resim 32 - Ekaterinburg Tren İstasyonu'nun içi.

Resim 33 - Ekaterinburg Tren İstasyonu'nun duvar sislemeleri.

Ekaterinburg'da Görülmesi Gereken Yerler

Üç Sınır Taşı (Yalancı Sınır Taşı, Soğuk Savaş Döneminde Yapılan Sınır Taşı, Eski Sınır Taşı), Kanlı Kilise, Tank Müzesi, Metalürji Müzesi, Demidov Taş Kulesi, Lake Boyama Sanat Müzesi, Byngy Rus Ortodoks Kilisesi.

3 - SİBİRYA'NIN İLK SÜRGÜNLERİNİN TOPLANDIĞI ŞEHİR: TOBOLSK

Üçüncü Gün, 24 Mayıs

Ekaterinburg'tan, Trans-Sibirya (310 sefer sayılı) treniyle Moskova saati ile 19.53'te Ekaterinburg Tren İstasyonu'ndan binerek Tobolsk'a doğru yola çıktık. Bu aşamada belirtmek gerekir ki Moskova saati, Tobolsk'tan 2 saat öndedir. Sabah, Moskova saati 6.07'de Trans-Sibirya Tren hattındaki ikinci durağımız olan Tobolsk Tren İstasyonuna varıyoruz (Resim 34). Tren istasyonunda bizi karşılayan rehberimiz ile birlikte, yarım saat mesafedeki Tobolsk şehir merkezine ulaşıyoruz. Tobolsk'a vardığımızda aylardan Mayıs olmasına karşılık ensemizde Sibirya soğuşunu hissediyoruz. Aynı zamanda, şehirde yoğun bir sis ve yağmur da var. Tobosk, Trans-Sibirya tren hattının biraz dışında kalmış bir şehir olduğundan ekonomik yönden fazla da gelişmemiş. Diğer Sibirya şehirlerine göre, daha az turist ziyaret ediyor. Trans-Sibirya Demiyolu'nun yaklaşık 30 km uzağında yer alıyor.

Resim 34 - Tobolsk Tren İstasyonu.

Sibirya'nın ilk başkenti olmuş Tobolsk şehrinin nüfusu, yaklaşık 100.000 kişi civarında. Tobolsk şehri aşağı ve yukarı olarak ikiye bölünmüş. Aşağı Tobosk şehri, İrtiş (Irtysyr) nehrine yakın. Şehir 18 ve 19. yüzyılda ticaret ve el sanatları ile uğraşan tüccarlar sayesinde çok gelişmiş. Şehrin mimarisini oluşturan evlerin dış cepheleri briketten yapılmış ve Avrupa kasabalarına çok benziyor. Şehrin aşağı kesiminde daha çok halktan kişiler oturuyor.

Tobolsk'ta, sürgüne gönderilen önemli bir Polonya diasporası da mevcut olup, onlara ait bir Katolik Kilisesi de inşa edilmiş. 18.yüzyılda şehrin alt kısmında çok sayıda Sibirya barok mimari tarzında kilise inşa edilmişse de daha sonra Sovyet döneminde bu kiliselerin çoğu yıkılmış.

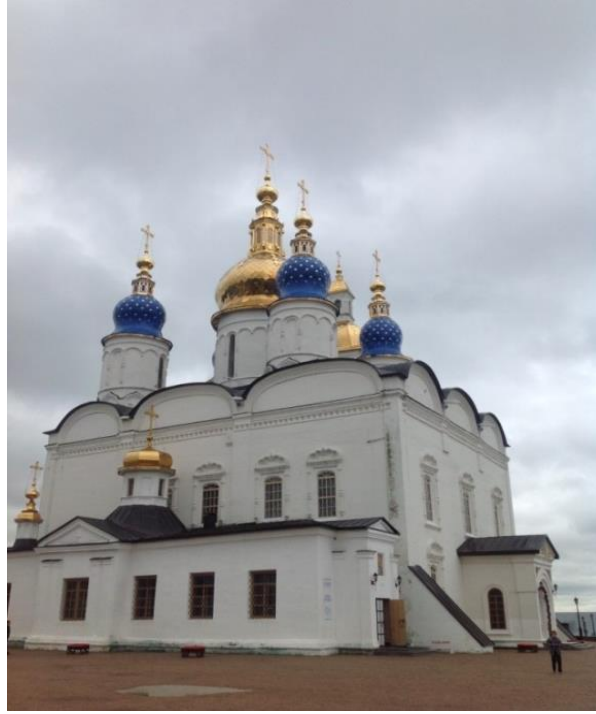
Şehrin yukarısında yani kale kısmında, bu şehri yönetenleri temsil eden güçlü kurumlar yer alıyor (Resim 35 ve 36). Bu kurumlar, bölgesel yönetim, hazine ve hapishaneden oluşuyor. Bu binalar arasında Sibirya'nın ilk katedrali de yer alıyor. Kalenin en gösterişli yapısı, Moskova'dakinin benzeri olan Sofiski-Uspenski Katedrali. 1860 yılında inşa edilen bu katedral, Ortodoks Kilisenin varlığını temsil ediyormuş (Resim 37). Moskovalı bir inşaatçı olan Vasily Larionov denetiminde yapılmış olan katedral, şehir ile siyasi ve manevi (spiritüel) bağları simgeliyor. Bu katedralin inşasında, tutsak alınan İsveçli askerler de çalıştırılmış olup, Moskova'daki Kremlin'den ilham alınmış. Altın ve mavi renginde kubbesi ve beyaz renkli görüntüsü ile muhteşem olan bu katedralin solunda yer alan çan kulesi ise, 1799 yılında yapılmış.

Resim 35 - Tobolsk şehrinin üst kısmı.

Resim 36 - Tobolsk şehrinin alt kısmı.

Resim 37 - Tobolsk'ta Sofiski-Uspenski Ortodoks Katedrali.

Sibirya, Çarlık Rusya'sında ve Sovyet döneminde, bir sürgün yeri olarak kullanılmış. Tobolsk, 1825 Aralık ayında, zamanın Rus Çarı I. Nikola'ya karşı çıkararak Rusya tarihinin ilk silahlı ayaklanmasını gerçekleştiren Aralıkçıların Sibirya'da sürgün edildikleri yerlerden biri. Sovyet Ekim Devrimi'nden sonra bu defa, son Rus Çarı II. Nikola da şehre sürgün olarak gönderilmiş. Tobolsk'a sürgün edilenler arasında Dostoyevski de var. Rus edebiyatının meşhur yazarı Dostoyevski, Sibirya'da sürgün olarak yaşadığı Omsk'a sevk edilirken, Tobolsk şehrinde kısa bir süre kalmış. Sibirya'da sekiz yıl kürek cezasına çarptırılan Dostoyevski, kardeşine yazdığı mektuplarda seçkinlere sonsuz düşmanlık besleyen mahkûmlarla ilk kez burada tanıştığını ifade ediyor. Tobolsk sürgünleri arasında adı geçen bir diğer önemli şahsiyet ise Nobel ödüllü Soljenistin.

Bizi tren istasyonunda karşılayan rehberimizin dedesi de bu bölgeye sürgün olarak gelmiş ve daha sonra bu topraklara yerleşmiş. Sovyet döneminde Sibirya bir açık hava hapisanesi olduğu için, yabancıların bu bölgeye girmesi yasakmış. Rusya'nın diğer bölgelerinden bu bölgeye gelenler de kontrol altında tutuluyormuş. Tobolsk, çok zengin doğal gaz kaynaklarına sahip olmasına ve bu doğal gaz boru hatlarının şehrin yanından geçmesine rağmen şehir halkı doğal gaz kullanmıyor. Sibirya bölgesinin doğası ile bütünleşmiş ahşaptan yapılmış evlerde oturuyorlar ve soğuk kış günlerinde ısınma ihtiyaçlarını, Sibirya ormanlarından topladıkları odunlarla sağlıyorlar. Tobolsk, hâlâ bir yoksulluk bölgesini andırıyor.

Trenden iner inmez, kalacağımız Slavyanskaya Oteline transfer olduk. Eski Sovyet dönemi mimarisi ile yapılmış olan otelimiz, şehrin merkezine yürüyüş mesafesinde. Otelin yakınında iki tane modern tarzda yapılmış alışveriş merkezi var. Şehrin sakinleri, zamanlarını bu alışveriş merkezinde geçiriyorlar.

Ramonof ailesine ilişkin bir anı mekânı burada da karşımıza çıkıyor. Sovyet devriminden sonra, Ramonof ailesinin sürgün edildiği evin restorasyonu devam ediyor. Bu evin karşısında da küçük bir manastır yer alıyor. Rus kimyacı Mendeleev'e ait olan ev, önceleri Tobolsk Hükümet Binası olarak, daha sonra ise Ağustos 1917-Nisan 1918 yılları arasında, Çar II. Nikola ve ailesinin sürgün yeri olarak kullanılmıştır.

Tobolsk şehrinin surlarının altından merdivenlerle aşağı inilen Hollandalılar tarafından yapılmış, ilginç bir yürüyüş yolu var. Tobosk'un aşağı kısmında önemli sayıda bir Tatar nüfusu da yaşıyor. Şehirdeki Tatarlara ait renkli, masalımsı görüntüye sahip ahşap evler koruma altına

alınmış. Evlerin pencereleri, çerçeveleri çeşitli renklerle dekore edilmiş. Renklerinin farklı olması ve yağmur suyu borularındaki saçakların üzerinde kuş desenleri bu yapılara ayrı bir hava katıyor. Müslüman olan Tatar nüfusun dinî ihtiyaçları için bir cami de yapılmış. Tatar nüfusu, Sovyet rejimi sırasında varlıklarını kaybetmemişler. Rehberimize göre, bunun en önemli nedeni ise Sovyet rejiminin tüm halklara eşit mesafede durması imiş. Tatar toplumunun eğitim gereksinimleri için bir Sibirya-Tatar Kültür Merkezi de inşa edilmiş. Kültür Merkezinde bizi, Türkçe konuşarak karşılayan bir öğretmen ile tanışıyoruz. Tatar toplumu, kültür merkezinde kendi kültürlerini korumak için bir okul ve onun da içinde küçük bir müze oluşturmuşlar. Burada merkezin tarihçesine ve Tatar kültürüne ilişkin ilginç bilgiler ediniyoruz. Okula yaptığımız ziyarette özellikle II. Abdülhamit tarafından özel olarak görevlendirilen ve 20. yüzyılın başında Sibirya'yı karayolu ile aşarak Japonya'ya ulaşan ve ikinci gidişinde Japonya'da vefat eden Abdürreşid İbrahim Efendi'nin de bir süre bu şehirde kalması ilgimi çekiyor (Abdürreşid İbrahim Efendi seyahat hatıralarını Osmanlıca olarak kaleme almış ve bu eser yeni Türkçeye de çevrilmiştir).

Tatar okulunun biraz yukarısında, burada yaşayan Müslüman toplum için bir Türk camisi de inşa edilmiş. Kırmızı tuğlalarla inşa edilen bu cami, Sibirya bölgesindeki diğer camilerle aynı mimari tarzda yapılmış. Cami, rengi ve çevresindeki yağmur suyu oluklarının başına takılmış yöreye özgü hilal saçakları ile ayrı bir güzellik oluşturmuş.

Tatarların yaşadığı yere yakın bir bölgedeki Erkek Manastırında (Abalaks) sabah ayinini izleme fırsatımız da oldu. Bu manastırın biraz yukarısında da Kadınlar Manastırı (Ionna-Vedensk) yer alıyor. Manastırların isimlerindeki cinsiyet ayrımının nedeni ise, bu manastırlarda hizmet edenlerin cinsiyetinden kaynaklandığını öğreniyoruz. Erkeklerin hizmet ettiği manastıra erkek, kadınların hizmet ettiği manastıra da kadın manastırı denmiş.

Tobolsk'taki Ural Dağları, Orta Asya'da yaşayan Türkler tarafından da kutsal kabul edilen, beyaz gövdeli huş ağaçlarından oluşan ormanları ile ayrı bir güzelliğe sahip. Bu bölgede hediyelik eşyalar arasında mamut dişlerinden yapılan kemik figürler çok fazla. Kemikten yapılmış değişik figürlerle bu bir sanata dönüşmüş. Çanak ve çömlek ürünleri, burada da karşımıza çıkıyor.

Tobosk'ta Görülmesi Gereken Yerler

Kremlin ve Çar II. Nikola Müzesi, Çar II. Nikola'nın Yaşadığı Ev, Abalak Manastırı, Sibirya-Tatar Kültür Merkezi ve Camii, Ağaçtan yapılmış ve içinde ağaçtan yapılmış heykellerden oluşan Tema Parkı.

4 - BİR ÜNİVERSİTE ŞEHİRİ: TOMSK

Dördüncü Gün, 25 Mayıs

Ertesi gün, Tümen şehir istasyonundan Trans-Sibirya trenine binmek üzere bir minibüs ile yola çıkıyoruz. Yaklaşık 200 km'lik mesafede bulunan Tümen şehri, Tobolsk'tan daha büyük bir şehir. Yolda, hâlâ eski Sovyet rejiminden kaynaklanan uygulamalar gözümüze çarpıyor. Örneğin, yüz metrelik bir yoldan geçerken hız uyarı işaretleri 10 km'yi gösteriyor. Sibirya bölgesine girerken aracımız, 10 km hızla ilerlerken, yola yerleştirilen kamera tarafından görüntüleniyoruz. Sibirya'daki orman içinde yollar çok düzgün. Ural dağlarındaki yollar iki şeritli yollar olarak planlanmış, ancak yolda konaklayabileceğimiz servis alanları ise yok. Bunun nedeninin, bölgenin askeri ve stratejik öneminden kaynaklandığı anlıyoruz. Ural Dağları, nükleer enerjinin hammaddesi olan uranyum açısından zengin bir bölge. Aracımızla ilerlerken yolda uranyum ve altın madeni ocaklarını görebiliyoruz. Bu güzergâh üzerinde, bir yerleşim yeri görmek de mümkün değil. İki şeritli yolda ilerlerken Tümen şehrine yaklaşık 50 km kala, aracımızın vites kutusunda meydana gelen arıza nedeniyle yolda kalıyoruz. Kadın şoförümüzün arabayı çok dar bir emniyet şeridinde çekmesiyle yaklaşık bir saat Tümen şehrinde yardım gelmesini bekliyoruz. Yol çok tenha ve nadir de olsa birkaç aracın geçtiğini görüyoruz. Sibirya ormanlarının tam ortasında sıkıntidan yanımızdaki ay çekirdeklerini tüketmek için aracımızdan iniyoruz. Ancak, gündüz olmasına rağmen dışarıda yoğun sivrisinek saldırısına maruz kalınca hemen arabamıza geri dönüyoruz.

Tümen şehrinde gönderilen Lada marka eski araca eşyalarımızla doluşarak Trans-Sibirya Treni'nin kalkmasına çok az bir süre kala trene yetişebilmek için hareket ediyoruz. Trenimizi kaçırmamız halinde önceden planlanan ve bu plana göre satın alınan biletlerimiz yüzünden programımızın tümüyle bozulacak olması bizi endişelendiriyor. Şoförümüz yolda kırmızı trafik ışıklarına da aldırmadan bizi tren istasyonuna yetiştirmeye çalışıyor. Trenin kalkmasına 5 dakika kala istasyona yetişiyoruz. Trende kendimizi kompartımanlarımıza attığımız da tren de hemen hareket ediyor. Biz de derin bir nefes alıyoruz ve trenin kalkmasına son dakika da yetişmenin mutluluğu yüzümüze yansıyor.

Beşinci Gün, 26 Mayıs

Tümen Tren İstasyonu'ndan 68 numaralı tren ile 10.20'de ayrılarak ertesi gün saat 5.30'da (Moskova saatine göre +2 saat önde) Urga'ya (Tomsk

şehrine en yakın tren istasyonuna) varıyoruz (Resim 38). O gecemizi trende geçiriyoruz. Tobolsk'tan Urga Tren İstasyonuna ulaştıktan sonra karayolu transferi ile kısa bir yolculukla Tomsk şehrine ulaşıyoruz. Tomsk şehri Trans-Sibirya demir yoluna 50 km uzaklıktaki bir şehirdir. Rehberlerimiz Bayan Ksenia ve Eugenia tren istasyonunda bizi karşıyorlar. Şehirde konaklayacağımız "Bon Apart Oteli"ne yerleşiyoruz.

Resim 38 - Tomsk Tren İstasyonu.

Tomsk, ismini içinden geçen "kara nehir" anlamına gelen Tom nehrinden alıyor. Tomsk şehri, Tom nehrinin yanında 1604 yılında Çar Boris Godunov tarafından kurulmuştur. 1830 yılındaki, altın madeni araştırmaları 19. yüzyılda Tomsk şehrinin kalkınmasını sağlamış. Tomsk halkı, Trans-Sibirya demir yolu hattının kendi şehirlerinden geçmesine razı olmamışlar. Trans-Sibirya demir yolunun, Novosibirsk'ten geçmesi ile de Tomsk şehri, ekonomik ve ticari önemini kaybetmiş. Tomsk şehri bir üniversite şehri. Yedi üniversite ve kırkyedi araştırma enstitüsü var. Üniversite şehri olduğu için şehir merkezinde çok genç insanlarla karşılaşılıyorsunuz. Tomsk,

Sibirya'nın ilk sürgün toplama merkezi olarak kullanılmış. Buraya demir yolu ile getirilerek toplanan sürgünler, Sibirya'nın başka şehirlerine dağıtılmış. Sarıkamış'ta esir düşen Türklerin de Sibirya şehirlerine gönderilmeden önce bir süre bu şehir de tutulduklarını öğreniyoruz.

18. yüzyılda, Rus İmparatoriçesi II. Katerina tarafından teknik hünerleri nedeniyle güneybatı Volga topraklarını işlemek için davet edilen Almanlar, ilk önce Sibirya'ya yerleşmiş. Daha sonra, 1945 yılında Sovyetlerin Almanya'yı işgal etmesinden sonra da kimi Almanlar Sibirya'ya sürgün olarak gönderilmiş. Daha sonra, 1980-90 yılları arasındaki göçler ile birlikte Almanlar, Tomsk şehrinde büyük bir koloni oluşturmuşlar. Tomsk şehrinde 2,5 milyon nüfusa ulaşan Almanlar, kendi valilerini seçmişler. Burada çok güzel bir Alman Kültür Merkezi de var (Resim 39 ve 40). Alman Başbakanı Merkel, yakın tarihte bu şehri ziyaret ederek Tomsk şehrinde yaşayan Almanların sosyal ve kültürel haklarını gelişmesine yardımcı olmuş. Alman Kültür Merkezine kısa bir ziyaret yapıyoruz. Binanın ahşap ve mimari yapısına hayran kalıyoruz.

Resim 39 - Tomsk'taki Alman Kültür Merkezi.

Resim 40 - Alman Kültür Merkezi.

Tomsk, Alman kültürünün de etkisiyle, Sibirya'nın Avrupa'ya benzeyen şehirlerinden biri olmuş. Şehrin genel görünüşünde bir zenginlik göze çarpıyor. Şehrinin en yüksek tepesinde kale ve yangın gözetleme kulesi

var (Resim 41). Yüksek bir tepe üzerinde aslına uygun olarak yeniden restore edilmiş yangın gözetleme kulesi, şehri yukarıdan kuşbakışı görmek için en uygun yerlerden biri.

Resim 41 - Tomsk şehri tepesinde yangın gözetleme kulesi.

Tomsk, aynı zamanda Dünyanın en büyük bataklığına sahip bir şehir olup, toplam 53 km uzunluğunda bir bataklığı var. Ancak, Sibirya ormanlarının içinde yer alan bu bataklığa karayolu ile ulaşım mümkün değil. Sibirya ormanlarına zarar vermemek için bataklığa karayolu bağlantısı yapılmamış. Rehberimizin anlatımına göre özel bir helikopter kiralarak bataklığı havadan görmek mümkün imiş. Bataklık yüzeyinin çok dalgalı ve çamurunun da insan sağlığına çok yararlı olduğunu öğreniyoruz.

Tomsk'un en büyük caddesi, 8 km uzunluğunda Lenin Caddesi'dir. Cadde, Lenin heykelinin bulunduğu meydandan başlayarak, II. Dünya Savaşı'nda askere giden oğlunu yolcu eden anneyi temsil eden, "anne ve oğul" heykelinin bulunduğu meydana kadar uzanıyor. Biz de havanın yağmurlu olmasına aldırmadan yürüyerek bu meydana ulaşıyoruz. Heykel, ilginç bir şekilde askere giden oğlu için üzülen anne olarak değil, aksine savaşa giden oğluna silahını veren anne olarak tasarlanmış (Resim 42).

Resim 42 - Tomsk'ta evladını askere gönderen anne ve oğlu heykeli.

Tomsk, şehri süsleyen Sibirya'nın tahta ağaçlarından oluşan evleri ve Sovyet rejiminin çökmesinden sonra yapılan kiliseleri ile ünlüdür. Bu şehirde Polonyalıları ve Almanlara ait kiliseler de yer almaktadır. Tomsk şehrinin önemli heykellerinden biri de Anton Çehov heykelidir. Bir süre bu şehirde yaşayan Çehov için Rus Heykeltıraşı Leonty Usov tarafından 2004 yılında, Tom Nehri'nin kıyısında Slavyansky Bazar restoranının karşısında, şehrin 400. kuruluşu anısına yapılmış (Resim 43).

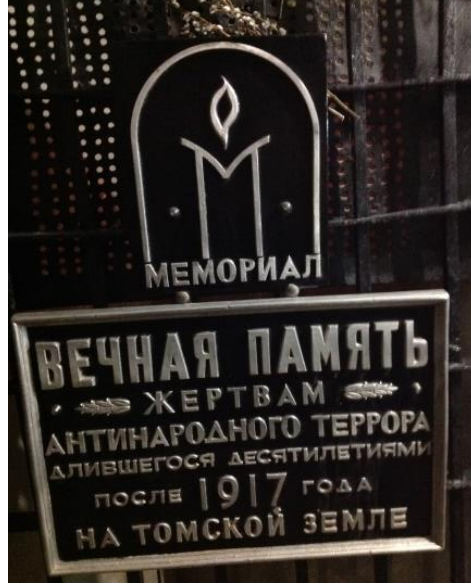
Resim 43 - Çehov heykeli önünde.

Tomsk şehrinde, Sibiry Orman Müzesi görülmeye değer bir müzedir. Müze, Sibiry ormanları ve yaban hayatına ilişkin çok zengin görsel ve dokümanter arşive sahip (Resim 44), (Resim 45). Gittiğimiz her müzede çok detaylı bilgi veriliyordu. Müzede fazla yabancı ziyaretçi de yok. Buralara öğrendiğimize göre yabancı turist fazla uğramıyormuş. Bizim müzeyi ziyaret ettiğimizi duyan müze müdürü, bizzat bize eşlik ederek Orman Müzesi'ni gezdirdi. Dolaşırken, burada bölgenin yaban yaşamı ve bitki örtüsüne ilişkin yüzlerce fotoğraf ve dokümanın saklandığı izlenimini edindik. Örneğin, Sibiry ormanlarının 45 çeşit ağaç türünden oluştuğu ve ormanda 9.000 çeşit yaban hayvanın yaşadığı gibi bilgiler bunlar arasındadır. Sibiry ormanlarında sedir ve huş ağaçlarının en yaygın görülen ağaç türleri olduğunu öğrendik.

Resim 44-45 Orman Müzesi'nde Sibirya'ya yaşayan canlıların bir örneği görülebilir.

Tomsk şehrinde ziyaret ettiğimiz diğer bir mekân da, eski Sovyet İstihbarat Örgütü (KGB)'nin operasyon merkezi olarak kullanılan binası oldu (Resim 46). Bu bina, şu anda müze olarak kullanılmakta olup, Sovyet döneminde rejim tarafından aydınlar, bilim ve din adamlarına uygulanan sürgün faaliyetlerinin karargâhı olmuş. İlk sürgün toplama merkezi olan bu karargâhtaki dehlizler, o dönemin zor koşulları hakkında ilginç bilgiler veriyor. Çok dar koğuşlara 25'er kişi olarak yerleştirilen sürgünlerin oturmalarına dahi izin verilmiyormuş. Tuvalet ihtiyaçlarını da koğuşlara konulan tahta teknelerde gideriyorlarmış. Bu tür bilgiler KGB Toplama Merkezi'nde yaşam koşullarının ne kadar ağır olduğunu gösteriyor. Merkezin girişinde, Gulag Takım Adaları kitabının yazarı Soljenitsin'in daha sonra gönderdiği bir mektup sergileniyor. Bu merkeze getirilen 23.000 kişi Tomsk'ta ölmüş. Bu aradaki sürgünlerin en fazla üç ay yaşadıkları, istatistiki bilgiler arasında yer alıyor.

Resim 46 - Tomsk KGB İstihbarat Müzesi.

Tomsk'ta, azımsanmayacak bir Müslüman Tatar nüfusu var. Şehir, Sibiryaya Tatarlarının en yoğun yaşadığı yerlerden biri. Tatarlar, Asya'nın Ural-Altay bölgesinden gelen Türk-Moğol karışımı bir halk topluluğu. Konuşmalarında az lehçe farkı da olsa Türkçe konuşuyorlar. Sünni Müslüman olan Tatarlar kendi kültürlerini korumaya çalışıyor. Tatarların yaşadıkları caddede bulunan ağaç evler, dikkat çekiyor. Bu cadde, üzerinde Kırmızı Cami bulunmaktadır. Tomsk Camisi, 1904 tarihinde yapılmış. Sovyet döneminde ise içki fabrikası olarak kullanılmış ve Sovyet rejiminin çökmesinden sonra tekrar cami olarak restorasyonu yapılmış (Resim 47). Caminin biraz yukarısında Tatar Kültür Merkezi yer almaktadır (Resim 48). Tatar Kültür Merkezi Tatar kültürü, gelenek ve göreneklerini içeren bir müzeye dönüştürülmüş.

Resim 47 - Tomsk Camii   **Resim 48** - Tomsk Tatar Kültür Merkezi.
yenileme halinde.

Karim Hamidof'un evi şu anda Tatarların o bölgedeki kültür merkezi olarak faaliyet gösteriyor. Merkezin altındaki sığınak ve dehlizler bir zamanlar evin mutfağı, deposu olarak kullanılmış. Atlarını bu dehlizlerde saklamışlar. Soğuk depoları için gereken buzları da, yakında bulunan göllerden kırarak getirdikleri buz kalıpları ile sağlamışlar. Merkezde gösterilen fotoğraflardan Türk seyyahı Abdürreşid İbrahim Efendi'nin de bir zamanlar bu merkezde yaşadığını öğreniyoruz (Resim 49). Gezimizde sanki bir Osmanlı seyyahının Orta Asya'daki izini sürüyor gibiyiz.

Resim 49 - Tatar Kültür Merkezinde Abdürreşid İbrahim Efendi'nin arkadaşlarıyla birlikte fotoğrafı.

Tomsk'ta Görülecek Yerler

KGB Operasyon Merkezi, Tomsk Kalesi, Lenin Meydanı ve Caddesi, II. Dünya Savaşı'nda Oğlunu Cepheye Gönderen Ana Heykeli, Tatar Kültür Merkezi ve Tomsk Cami (Kırmızı Cami), Çehov Heykeli, Tatar Kültür Merkezi.

5 - BATI SİBİRYA'NIN BAŞKENTİ: NOVOSİBİRSK

Altıncı Gün, 27 Mayıs

Ertesi gün, Novosibirsk'ten kalkacak Trans-Sibirya Trenine binmek için Tomsk'tan 250 km uzaklıktaki Novosibirsk'e karayolu ile hareket ediyoruz. Tomsk-Novosibirsk arasında bir geliş ve bir de gidiş olarak yapılan karayolunda yoğun bir kamyon trafiği olması bize, Novosibirsk şehrinin bir ticaret merkez olduğu düşündürüyor. Karayolu ile yaklaşık 4 saat sonra şehre ulaşıyoruz.

Novosibirsk, 120 yıllık bir geçmişe olup kuruluşu, Trans-Sibirya demir yollarının inşa zamanına dayanıyor. Çar II. Nikola'nın babası III. Alexander, 1891 yılında Ob Nehrini geçmek zorunda olan demir yolu inşası için karar alıyor. Bu karar sonucunda, 1893-1894 yıllarında köprünün yapımına başlanınca bugünkü Novosibirsk şehrinin bulunduğu yerde şehrin çekirdeği oluşturuluyor. Demir yolu, 1897 yılında tamamlanınca, köprünün civarındaki yerleşim yerinin nüfusu 7.800 kişiye ulaşmış. Seneler içinde hızla büyüyen şehrin nüfusu, günümüzde 1,5 milyona dayanmış. Bu nüfus ile Novosibirsk şehri, Batı Sibirya'nın başkenti ve Rusya'nın Şikago'su olarak da adlandırılıyor. Yeni Sibirya anlamına gelen Novosibirsk, Rusya'nın Moskova ve St. Petersburg'dan sonra üçüncü büyük şehri.

On bölgeye ayrılmış olan şehrin gelişmesinde birkaç önemli neden var. Bunlardan ilki, Trans-Sibirya Demir Yolu'nun bu şehirden geçmesi ve ikincisi bu şehrin çok zengin doğal kaynaklara sahip olmasıymış. Şehirde su ve maden kaynaklarının çok önemli bir yeri var. Maden kaynaklarının başında kömür ve altın geliyor. Rusya'nın ilk hidroelektrik santrali burada kurulmuş. Şehrin gelişmesinin üçüncü sebebi de, Rusya'nın ağır sanayisinin bu şehirde yer almasıymış.

Sibirya'nın başkenti olan bu şehirde, hava soğukluğu kışın en fazla -53 derece, yazın ise en fazla artı 40 derece olarak ölçülerek resmî kayıtlara geçmiş. Havanın çok soğuk olması nedeni ile metro, nehrin üzerinden bir

cam tüp tünelin içinden geçiyor. Bundan amaç metro ile seyahat edenlerin köprü geçişlerinde kış mevsiminde soğuktan korumakmış.

Trans-Sibiryա hattı için inşa edilen yeşil-beyaz renklerdeki tren garı, sanki bir lokomotif andırıyor. Bu bina, Trans-Sibiryա hattı üzerindeki en büyük tren garı imiş. Novosibirsk'ten geçen Trans-Sibiryա treni nedeniyle (Resim 50) Rusya demir yolları şirketine ait gösterişli bir demir yolları idare merkezi de var.

Bir sonraki durağımız olan, Ob Nehri üzerindeki tarihi tren yolu köprüsünü ziyaret ediyoruz. Köprü'nün önünde, Çar III. Alexander'ın heykeli var. Hemen arkada ise, köprü'nün tamirat gördüğü zamandan kalan eski bölümden bir parça gözükyor. Trans-Sibiryա tren yolu için inşa edilen demir yolu köprüsü, şehre ayrı bir güzellik veriyor (Resim 51). Sovyet döneminde köprü o kadar stratejik öneme haiz görülmüş ki fotoğrafının çekilmesi bile yasakmış. Nehir üzerinden geçen demir yolu köprüsünün her iki başına güvenlik kulübesi de yapılmış. Köprü'nün yanı başında yapılan parkta, doğu ve batı geçidi stilinde inşa edilmiş nehrin akışını gösteren yollar bulunuyor.

Resim 50 - Novosibirsk Tren İstasyonu.

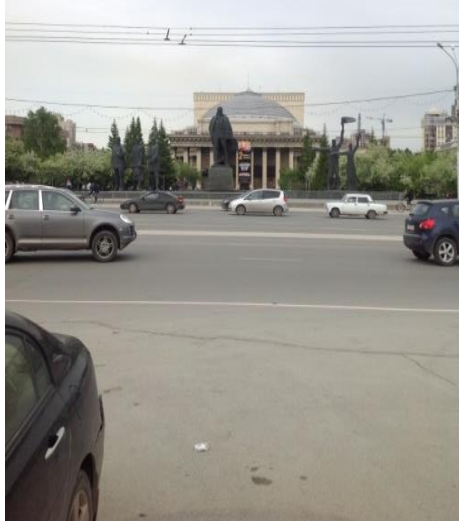
Resim 51 - Novosibirsk'teki Trans-Sibiryա tren yolu köprüsü.

Rusya’da halk arasındaki yaygın inanışa göre çiftler köprülere asma kilit bağıyor (Resim 52). Daha sonra asma kilitlerin anahtarını suya atıyorlar. Bu kilit açılıncaya kadar evli olan çiftlerin bağlılıklarını sürdürdüklerine inanıyorlar.

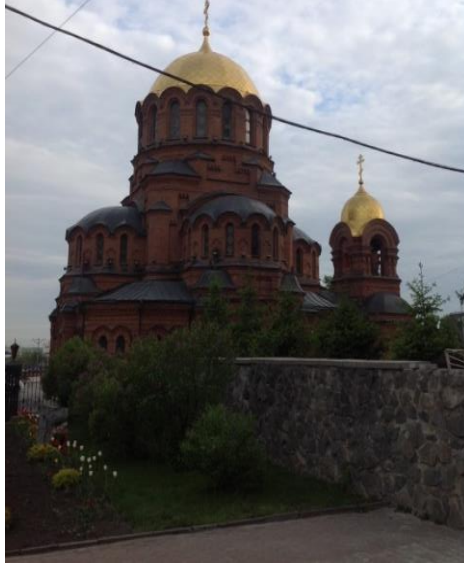
Resim 52 - Köprülerde asma kilitler.

Novosibirsk’te bulunan opera binası, Rusya’nın en büyük opera binasıdır (Resim 53). Şehrin gururu olan Devlet Opera ve Bale binası, Lenin Meydanı’nda bulunuyor. Binaları görmek için Lenin Meydanı’na gidiyoruz. Bu bina, sadece Novosibirsk’in değil, Rusya’nın da en önemli Opera ve Balo binası. Moskova’daki Bolşoy Opera binasından daha büyükmüş. Yapımına 1930’larda başlanan, 1944 yılında inşası tamamlanan binada ilk performans, 1945’de yapılmış. Büyüklük ve güzelliği nedeni ile “Sibirya’nın kollezyumu” olarak da adlandırılıyor. Kubbesi, 35 metre yüksekliğe ve 60 metre genişliğine sahip olan binanın önünde, Lenin heykeli var. Binanın içi ziyarete kapalı olduğundan gezemedik. Hiç ana sütun olmadan inşa edilen bina, yaklaşık 2.000 kişiye hizmet veriyor. Belediye binasının yanında ve Lenin heykelinin arkasında yer alıyor.

Resim 53 - Novosibirsk Opera Binası.

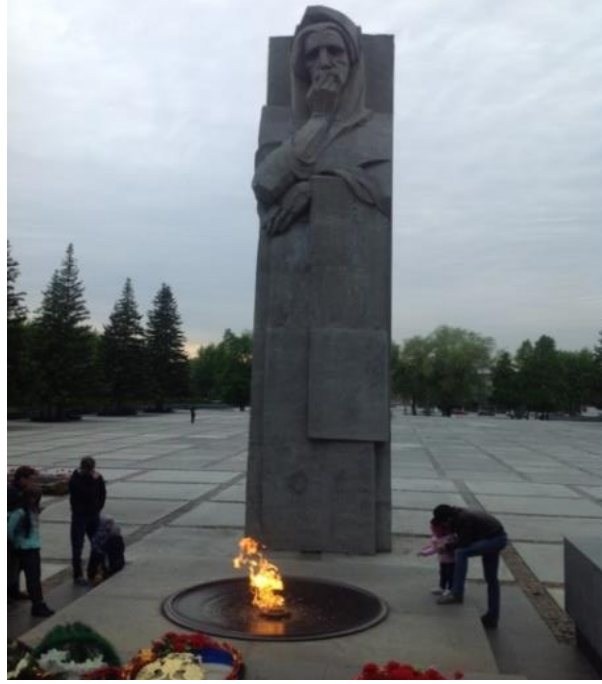
Opera Binasının tam karşısında yer alan Aleksandra Nevsky Katedrali, Bizans stilinden etkilenerek inşa edilmiş (Resim 54). Novosibirsk'in ilk taş binası olan ve Çar III. Alexander'ın onuruna yapılmış özelliklerini taşıyan Alexander Nevsky Katedrali'nin inşası, 1896-1899 yılları arasında tamamlanmış. Kırmızı tuğlası ve altın kubbesi ile görkemli bir manzara sergiliyor.

Resim 54 - Aleksandra Nevsky Katedrali.

Belediye binasının önünde bulunan ve Kruşçev döneminde Rusya'nın merkezi olduğu söylenen *St. Nikola Şapeli*, 1915 yılında inşa edilmiş. Şapel, 1930 yılında Stalin tarafından yıktırılmış ve yerine Stalin heykeli dikilmiş. 1993 yılında bu defa Stalin'in heykeli kaldırılarak yerine bu şapel yeniden inşa edilmiş. Bir anlamda Stalin rejimine muhalif görünümünü koruyan ve diğer Rus kiliselerine benzeyen bu kilise, çevresi beyaz, kubbesi altın sarısı renkte olup çok dikkat çekici.

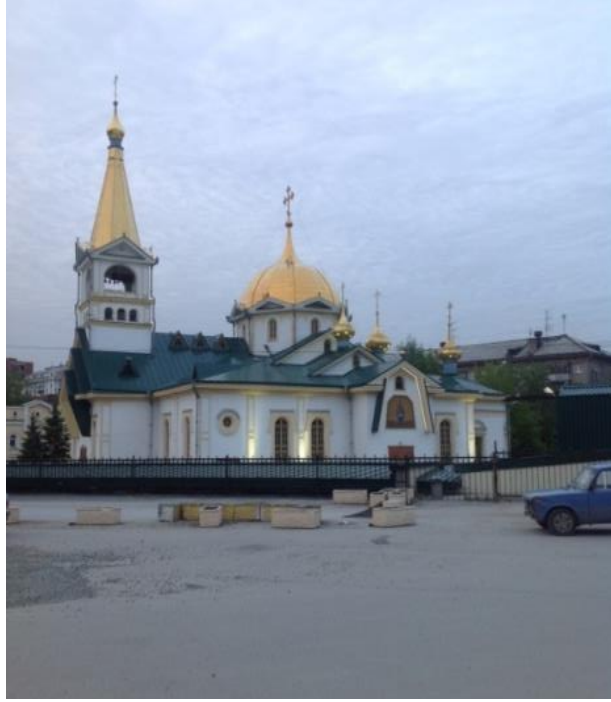
Rusya'da hemen her şehirde, II. Dünya Savaşı'nın anısına yapılmış bir meçhul asker abidesi yer alıyor ve bu abidenin önünde hiç sönmeyen bir ateş bulunuyor. Novosibirsk'te de bir parkın içinde sönmeyen ateş buluyoruz. Ruslar, bu ateşin çevresindeki mazgalların içine para atarak dilek diliyorlar (Resim 55).

Resim 55 - Novosibirsk'te sönmeyen ateş heykeli.

Novosibirsk şehrinde, üç metro hattı olmasına karşılık şehirde trafik bir problem olmaya devam etmekteymiş. Yerel yönetim, bütçe yetersizlikleri nedeniyle yeni metro hatları da yapmamış. Şehirde, Çarlık ve Sovyet döneminde İsveç'ten de sürgün edilen askerler ve Almanlar da varmış. Sovyet döneminde şehre sürgün olarak gönderilen aydınlarla bilim adamları da, şehrin entelektüel havasına ve yaşamına büyük katkı sağlamışlar.

Tren istasyonunun yakınında bulunan, 1914 yılında inşa edilmiş, *Göge Çıkan İsa Katedrali*'nin, Sovyet döneminde yıkılmayan ve faaliyetlerine devam etmiş bir kilise olduğunu öğreniyoruz (Resim 56). İçi rengârenk dekore edilmiş, Sovyet rejimi sırasında da faaliyet gösteren bu yegâne kiliseye, o dönemde ayin için gelen insanların sıkı şekilde denetlendiğini ve gençlerin kilisede törenlere katılmasına izin verilmediğini öğreniyoruz.

Resim 56 - Göge Çıkan İsa Katedrali.

Sabahın erken saatlerinde ulaştığımız Novosibirsk şehrinde, bir günlük şehir turunun yeterli olacağını düşünerek, konaklamıyoruz. Aynı gün akşamı, Novosibirsk tren garından İrkutsk şehrine hareket etmek üzere Trans-Sibirya Trenine biniyoruz.

Novosibirsk'te Görülmesi Gereken Yerler

Novosibirsk Tarihi Tren İstasyonu, Trans-Sibirya Demir Yolu Köprüsü, Opera Binası, Aleksandar Nevsky Katedrali, St. Nikola Şapeli, Göge Çıkan İsa Katedrali.

6 - NOVOSİBİRSK İLE İRKUTSK ARASINDA TREN İLE SEYAHAT

Yedinci Gün, 28 Mayıs

Novosibirsk Tren İstasyonu'ndan Moskova saati ile (+3 saat) akşam saat 9.30'da trene biniyoruz. Yolculuğumuz, toplam 32 saat sürüyor. Yaklaşık 100 yıl önce inşa edilen Novosibirsk Tren istasyonunda ilk yıllarda yolcuların çok büyük valiz ile istasyona girmeleri de yasakmış. Daha sonra bu yasak kaldırılmış. İstasyonun merdivenlerinin çok sayıda olması da büyük valiz taşımalarını zaten zorlaştırıyor. Yanımızda bir büyük valiz ve bir de kabin tipi valiz ile istasyona giriyoruz. Peron değiştirmek amacıyla inşa edilen üst geçitler oldukça yüksek ve dik. Büyük bavulların, bu merdivenlerden indirilmesi ve çıkarılması zor. Ancak, bavul taşımaya ücret karşılığı yardım eden taşıyıcılar var. Rusya'da tren istasyonları genelde tarihi yapılar olduğu için çoğunda yürüyen merdiven ve asansör de bulunmuyor. Trans-Sibirya hattı boyunca inşa edilen tren garlarında hediyelik eşya ve gıda ürünleri satan küçük kulübeler (kiosk) var. Buralardan bu gezinin anısına vardığımız şehrin magnetlerini topluyoruz. Tüm tren istasyonlarında tuvaletler ücretli. Ancak, Trans-Sibirya hattı boyunca seyahat eden yolcular tren biletlerini gösterdiğinde tren garının tuvaletlerini ücretsiz kullanabiliyorlar.

Trendeki tuvaletler, tren garına geldiği zaman kilitleniyor ve kullanılmasına izin verilmiyor. Bu sebeple tuvaletleri kullanmak için trenin kalkmasını beklemek gerekiyor. Durulan istasyonlarda trenin bekleme süresi 2 ile 30 dakika arasında değiştiği için bu istasyonlardaki tuvaletleri kullanmak biraz zor. Tomsk şehrinden bizimle gelen rehberimiz, kompartımanımıza yerleşmemize yardımcı olup, trenin hareket etmesine kadar da bizi dışarıda bekliyor. Eski Sovyet eğitiminden aldığı disiplin ile olsa gerek, rehberimiz program zamanlamasına çok dikkat ediyor. Tomsk'taki rehberimizin bir gün öncesinden ziyaret edeceğimiz mekânlara gittiğini ve ziyaret edilecek müzeler ile önceden gerekli yazışmaları yaptığını öğreniyoruz. Trenimiz, gece yarısı Novosibirsk'ten kalkıyor. Bu sefer yanımızdaki kompartımanlarda Alman ve Avusturyalı turistler de var. Bu aileler ile tanışma ve konuşma fırsatımız oluyor. Trans-Sibirya gezisine Moskova'dan başlamışlar. Ancak, gezilerini İrkutsk'tan başlayıp, Trans-Mançurya tren hattını kullanarak Pekin'de noktalayacaklarmış. Moskova'dan hiç durmadan ve mola almadan aynı tren ile seyahat ediyorlar. Kompartımanlarının penceresine kamera yerleştirmişler ve uçsuz bucaksız Sibirya Ormanlarını ve zaman zaman bu ormanlara eşlik eden nehirleri görüntülüyorlar. Biz de kendimizi onların yerine koyarak, Moskova-Pekin arasında tren ile hiç durmadan (non-stop) seyahat etmenin ne kadar sıkıcı olduğunu düşünüyoruz.

7 - DÜNYANIN EN DERİN GÖLÜ: BAYKAL GÖLÜ

Sekizinci Gün, 29 Mayıs

Novosibirsk'ten Irkutsk'a hareket ettik. Moskova saati ile 4.38 (5 saat önde) yerel saat ile 9.38 de Irkutsk İstasyonu'na varıyoruz (Resim 57). Bizi transfer aracı ile karşılayan rehberimizle, Baykal Gölü'nün en güzel yerleşim yerlerinden biri olan Listvianka kasabasına doğru yola çıkıyoruz (Resim 58). Irkutsk'a 65 km mesafede olan bu kasabada, bir Rus ailenin işlettiği pansiyonda bir gece konaklayacağız.

Resim 57 - Irkutsk Tren İstasyonu'nda.

Kasabada kısa süreli kiralık pansiyonlar yanında, çok şık butik oteller var. Kaldığımız pansiyon, tamamen ahşaptan yapılmış, iç dekorasyonu evlerimizden farksız ve yanı başındaki orman ile uyum sağlayan iki katlı, çok odalı bir yer. Tamamen Baykal Gölü çevresindeki orman florasına uyumlu ve içi tamamen ahşaptan yapılmış pansiyonumuza yerleşiyoruz. Geçimini turizm ile sağlayan pansiyon sahibi Nikolai Vologzhin ve eşi de çok cana yakınlar. Gelen misafirlerine takılmayı çok seviyorlar. Halimizden anlamış olmalı ki, yıkanacak çamaşırlarımız varsa çamaşır makinelerini kullanabileceğimizi söylüyor. Bizi, kendi evinde müşteriden çok misafir

olarak ağırlıyor. Baykal Gölü çevresinde gidebileceğimiz yerlerin ve yemek yiyebileceğimiz en iyi lokantaların adreslerini de veriyor.

Resim 58 - Listviakanka kasabasında tipik Sibiry evleri.

Resim 59 - Listviakanka kasabasında ahşap evler.

Pansiyondan kısa bir yürüyüşle, Baykal Gölü'nün kıyısına iniyoruz. Gölü kıyısında günlük tur yapan tekneler var. Bizim de ilk iş olarak, turist bürolarından biri ile anlaşılıp göl üzerinde kısa bir tur yapmak istiyoruz (Resim 59). Bu turizm ofisleri, gününbirlik turlar için iki alternatif öneriyorlar. Bunlardan ilki, bir saat süren, gölün bir yakasından diğeryakasına kadar olan mesafeyi kapsayan, kısa bir tur. Diğeryi, yaklaşık üç saat süren ve şimdi kullanılmayan en eski Trans-Sibirya Demir yolu hattının ziyaretini de içeren daha uzun bir tur. Biz, ikincisini tercih ediyoruz. Bunun dışında, daha uzun olan ve Baykal nehrindeki adalarda yaşayan yerlileri ziyaret etmeyi de kapsayan, başka bir tur rotası daha bulunuyor. Bu gölün tamamını gezmek için, birkaç gün sürecektedir kadar uzun bir zamana ihtiyaç var. Ancak, zamanımızın dar olduğu düşüncesiyle bu turu tercih etmiyoruz.

UNESCO Dünya Doğa Mirası Listesine 1996 yılında alınan, "Sibirya'nın Mavi Gözü", "Rusya'nın Galapagos'u olarak da adlandırılan Baykal Gölü, Orta Asya'nın en büyük tatlı su gölü. Gölün sahip olduğu hacim 23.000 km³. Göl, Dünyanın en fazla tatlı su hacmine sahipmiş

(Dünyanın tüm tatlı su rezervinin 1/5'i). Aynı zamanda, 1.637 metrelik derinliği ile Dünyanın en derin gölü olarak da bilinen Baykal Gölü, 336 nehir tarafından besleniyormuş (Resim 60). Göl'ü besleyen en büyük nehirler, *Selenga*, *Angara* ve *Barguzin* nehirleri. Bunlara Baykal'ın oğulları deniyormuş. Sadece Angara nehri, Baykal'dan dışarı akan bir nehir. Buna da Baykal'ın kızı adı veriliyor. Bu yörede yaşayan halk arasındaki yaygın söylentiye göre, evin oğullarının getirdikleri evin biricik kızı tarafından dışarıya götürülüyormuş. Angara Nehri, Yenisey Nehri ile birleşerek sonunda Kuzey Kutbu'na dökülüyor.

Baykal Gölü, ocak ayında donuyor ve mayıs ayında ise buzları çözülüyormuş, Gölün ortasında 27 ada mevcut olup en büyüğü *Olkhon* adası. Baykal Gölü'nde yaşayan yaklaşık 1.800 canlı organizmanın üçte birini, Dünyanın başka bir yerinde bulmanın imkânı yokmuş. Öyle bir ekosisteme sahip ki, kendi kendini temizleyebiliyor ve mikro organizmalar sayesinde göl kendini sürekli yeniliyormuş. Bu anlamda, dünyanın en temiz gölü olarak kabul ediliyor. Derin bir göl olmasına karşılık, oksijen açısından da çok zengin. Suyu içilebilecek kadar berrak ve temiz. Bu gölün, suyunu içen insanları 10 yaş gençleştirdiği iddia ediliyor.

Resim 60 - Baykal Gölü'nde.

Baykal Gölü, Baltık Deniz'inden 13 kez küçük olmasına karşılık, dünyanın en derin gölü olması nedeniyle daha fazla suya sahip. Gölün suyu berrak ve saydam olduğundan, kırk metre derinliğe kadar gölün içini görmek mümkün. Baykal Gölü'nün çevresinde çok sayıda plaj yapılmış, yaz aylarında mevsim kısa olsa da bu plajlar halk tarafından kullanılmıyormuş.

Ruslar, Angara Nehri üzerine bir de efsane üretmişler. Buna göre Angara, Baba Baykal'ın tek kızı imiş. Boyu uzun, gözleri vurucu, yüzü ayın on beşi gibi parlakmış. Her gören, bu güzellik karşısında aman nazar değmesin dermiş. Evin tek kızı olması nedeni ile biraz şımarık büyümüş. Kardeşlerinin babasının dışarıdan bin bir zorlukla getirdiklerini kolay harcarmış. Angara, iyi ata biner, yay ve okunu çok güzel kullanırmış. Bir gün tek başına ormanda gezinirken Angara bir yiğide rastlamış. Kendisi gibi uzun boylu, karakaşlı ve iri siyah gözlü bir yiğitmiş ve vurduğu iki tavşanı, bir ağaç dalına takmış götürüyormuş. Angara, hiç ses çıkarmadan uzaktan bu yiğidi izlemiş. Yiğidin bir ağaç altında dinlenmesini fırsat bilerek onun yanına gitmiş ve yiğide yaklaşarak ona buralarda yabancı olduğunu, nereden geldiğini sormuş. O da, Angara'ya adının Yenisey olduğunu ve çok uzaklardan geldiğini söyleyerek Angara'nın kim olduğunu sormuş. Angara da, Baykal'ın kızı ve bir Buryat kızı olduğunu söylemiş. Angara ve Yenisey ilk defa orada buluşmuşlar. Bu karşılaşmanın ardından uyuyan topraklarda mevsimler değişmiş. Angara ve Yenisey bir daha buluşmamışlar. Bir gece rüyasında Angara, nur yüzlü bir aksakallı dede görmüş. Aksakallı dede, Baykal günah işledi ve ona öyle bir ceza vereceğim ki insanlık yaşadıkça bu unutulmayacak demiş. Ayrıca, Yenisey senin için yanıyor neden gidip Yenisey ile buluşmuyorsun demiş. Angara, günlerce düşünmüş ve en çok anası Asya'nın yalnız kalacağını düşünerek çok üzölmüş. Baba Baykal da, kendisine çok düşkünmüş. Bir sabah, uyanmış, bardaktan boşanarak yağın yağmura aldanmadan Yenisey'i bulmaya gitmiş. Baba Baykal, uzak bir yörede avdaymış. Kır atının üstünde Buryat kültürüne aykırı şekilde çift yavrulu bir cerene üç ok saplamış. Ceren, kanlar içinde Baykal'a bakmış bir şeyler söylemek istemiş. Ancak, bir şey söylemeden yavrularını önüne katarak, kaybolup gitmiş. Baba Baykal, bu bir uğursuzluk belirtisidir, başıma bir şey gelecek diye endişelenmeye başlamış. Baykal evine dönmüş kızı Angara'yı çağırılmış, cevap veren olmamış. Evde karısını bir köşede ağlar bulmuş. Angara'nın evden kaçtığını öğrenmiş. Oğullarından en iyi ok atan İrkut'u, kalbinden vurması için göndermiş. İrkut ulu ormanlar içinde Yenisey'in ocağını bulmuş. Kardeşi Angara'nın, Yenisey'i çılgınca sevdiğini görünce vurmaktan vazgeçmiş. Kardeşi Angara, sen de bizimle kal bensiz dönersen babam öfkесinden seni de vurur demiş ve İrkut, Angara'nın

yanında kalmış. Angara'nın törelere aykırı olarak kaçmasına ve en gözde oğlunun onlara katılmasına dayanamayan baba Baykal, günlerce kimseyle konuşmamış. Bir gün, akşamüzeri bir ağacın altına oturup, hiç durmadan ağlamış. İncecik bir su hiç durmadan boşalmış gözlerinden. Kutsal Baykal Gölü, böylece oluşmuş.

Baykal Gölü'nün kıyısında kurulmuş, bizim de kaldığımız Listvianka adında küçük bir kasabanın pazarını ziyaret ediyoruz. Semt pazarı gibi hediyelik eşya, sebze ve meyve pazarı da yan yana kurulmuş. Ayrıca, pazarın yanı başında balık satan tezgâhlar da var. Bu tezgâhlarda, Baykal Gölü'nde yaşayan Omul balıkları hem taze hem de kurutulmuş olarak satılıyor (Resim 61).

Resim 61 - Baykal Gölü kıyısındaki kasaba da balık pazarı.

Bu pazar da dolaşırken, çam fıstığı satan ve bizim Türkçe konuştuğumuzu duyarak bizle Türkçe konuşan Özbek asıllı bir Rus ile karşılaşırız. Orta Asya'nın en derin ve ücra köşelerinin birinde kendi dilimiz ile anlaşabilmek çok güzel bir şey.

Göldeki gezimize, bir balıkçı teknesini andıran ve soğuktan korunmak için küçük bir kabini olan bir tekne ile başlıyoruz. İngilizce tercümanlık yapmaya çalışan genç rehberimiz, bize göl hakkında bilgi veriyor. Rehberimiz, Baykal Gölü'nün tarihçesinden bahsederken Rus-Japon Savaşı'ndaki stratejik önemine değiniyor ve bu savaş sırasında Trans-Sibirya hattında hareket eden trenlerin karşıya geçirilmesinde özel gemiler kullanıldığını anlatıyor. Baykal Gölü'nün genelde çok dalgalı olduğunu öğreniyoruz ancak, şansımıza rüzgâr olmaması nedeniyle dalga olmadığına seviniyoruz. Mayıs ayı olmasına rağmen hava soğuk olduğu için, teknenin güvertesinde fazla duramıyoruz. Göldeki gezimizin ilk durağı, İrkutsk'un yanı başından geçen Angara nehri üzerinde 18. yüzyılda inşa edilen hidroelektrik santrali ile sular altında kalarak kapatılan, güzergâhı değiştirilen eski Trans-Sibirya Demir yolu ve tüneli oluyor. Teknemiz kıyıya yanaşıyor, ancak yüksek bir tepede kalan demir yoluna çıkmak için merdiven yapılmamış. Biz de, en az eğimli noktadan eski Trans-Sibirya hattına ulaşmak için yukarıya doğru tırmanıyoruz (Resim 62).

Resim 62 - Şimdi kullanılmayan eski Trans-Sibirya Demir Yolu hattı.

Tarihsel olarak, Baykal Çevresi Tren Hattı, Trans-Sibirya Tren Hattı'nın bir bölümü olarak Baykal Gölü'nün Güney-Batı kıyılarındaki Port Baykal'dan, o zamanlar *Mysovaya* olarak bilinen, 1940'dan sonra ise adı *Babushkin* olarak değişen istasyonlar arasında yapılmış. Hattın yapımı, 5 yıl kadar sürmüştür. Tren hattının tamamı bitene kadar da trenler, Baykal ve Angara adı verilen iki adet buz kıranla iki kıyı arasında taşınmışlar. Gölün buz tuttuğu ve buz kıranların kalın buz kırmaya güçlerinin yetmediği zamanlarda ise, iki kıyı arasında trenler buz üstüne serilen raylarla ve atların gücü ile çekilerek taşınmış. Yapıldığı 1900'lü yılların başlarına kadar hiç denenmemiş olan teknik ve büyük zorluklarla inşa edilen bu tren hattı, bugün artık ölü bir hat ve Trans-Sibirya demir yolu ağının da bir parçası değil. Angara Nehri üzerine inşa edilen, İrkutsk Hidroelektrik santrali, 1950 yılında faaliyete geçtiği zaman, tren hattının çevresi beklenmedik bir şekilde sular altında kalmış. Bu nedenle de tren hattının faaliyeti sona ermiş. Günümüzde, Trans-Baykal tren hattı *Slyudyanka – Port Baykal* istasyonları arasında turistik yolculuklar için kullanılıyor ve sadece belirli saatlerde nostaljik tren çalışıyor. Demir yolu üzerinde bir saatlik yürüyüşün sonunda teknemize binerek, Baykal Gölü'nden çıkan ve şehrin ortasından geçerek daha sonra Yenisey nehrine kavuşan, Angara Irmağı'nın, Baykal Gölü ile birleştiği noktaya geliyoruz. Baykal Gölü, Mayıs ayı sonuna karşılık yanı başındaki dağların zirvesinin karlarla kaplı olması sebebiyle çok güzel bir manzara oluşturuyor. Göl üzerinde yoğun bir tekne trafiği yok. Gölün sessizliğini bizim teknedeki gelen motor sesleri bozuyor.

Ruslar Baykal Gölü'nün kıyısında göldeki yaşamı anlatan çok güzel bir doğa müzesi de kurmuşlar. Gölün volkanik patlamalarla nasıl oluştuğunu ve burada yaşayan canlılara ilişkin çok güzel belgesel ve görsel bir arşiv oluşturmuşlar. Baykal müzesi, Rusya'nın Limnolojik Enstitüsü'nün bir şubesiymiş. Müzedeki on bir akvaryumda, Baykal Gölü'ndeki canlılar yaşadıkları derinliklere göre sınıflandırılarak sergilenmektedir. Baykal Gölü ve çevresi aynı zamanda bir deprem bölgesi olduğundan, müzede bu yöre için deprem haritasına ilişkin bilgiler de mevcut. Tarih içinde bu bölgedeki depremlerin şiddet seviyesi, 8.0-11.0 arasında olmuş.

Müzenin yanı başında, Baykal Gölü'nü yukarıdan kuş bakışı seyretmek ve kışın da kayak yapanlara hizmet etmek için bir telesiyer var. Telesiyere ulaşmak için yukarıya doğru kısa bir yürüyüş yapmak gerekiyor. Ancak, patika yollardaki işaretlemeler yetersiz olduğundan, yolda gördüğümüz kişilerden telesiyerin nerde olduğu konusunda yardım alıyoruz. Kısa bir

yürüyüşten sonra hareket noktasına varıyoruz (Resim 63). Telesiyeje binerek *Chersky Taşı Gözlem Noktası*'na çıkıyoruz. Buraya adını veren *Jan Stanisław Franciszek Czerski* aslında Polonyalı bir bilim adamı ve kâşifmiş. Baykal Gölü'nün haritasını yapan ilk kişi olan Czerski, Sibiry'a'da çok sayıda bilimsel çalışmaya katılmış ve yine bu araştırmalardan birinde ölmüş.

Resim 63 - Baykal Gölü'nün yakındaki telesiyej.

İkişer kişi olarak bindiğimiz telesiyejden, muhteşem bir doğa manzarası ile karşılaşyoruz. Bölgenin en yüksek tepesinden, Baykal Gölü'nü (Resim 64) panoramik olarak seyrediyoruz.

Resim 64 - Baykal Gölü.

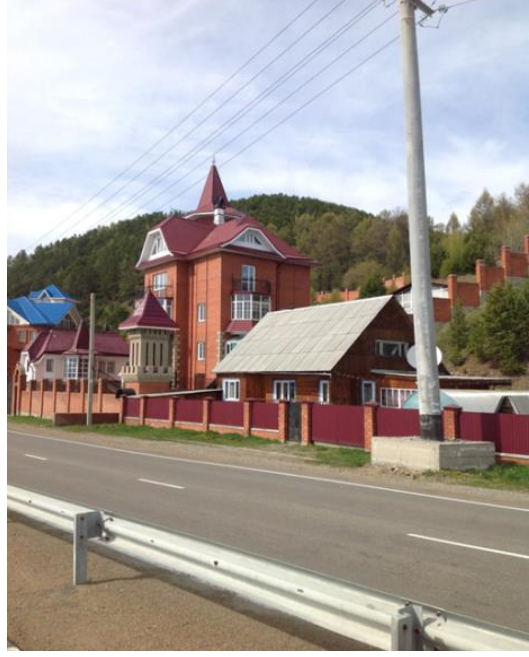
Ulaştığımız tepede, kendi aralarında eğlenen Rus gençleri ile karşılaşıyoruz. Öncelikle, nereli olduğumuzu öğrenmek isteyen gençlerin bize sordukları sorulardan buralara pek fazla yabancı turist gelmediği anlaşılıyor. Baykal Gölü'nün doyumsuz manzarasına cephe alarak eğleniyorlar. Tepedeki ağaçların dallarına, rengârenk küçük çaput bez parçaları bağlanmış olmasından, burayı ziyaret eden kişilerin dilek dilediklerini anlıyoruz. Orta Asya kültürüne hâkim olan Şamanizm izleri, burada da karşımıza çıkıyor. Baykal Gölü'ndeki gezimizi, kıyıdaki "Yirminci Yüzyıl" adlı balıkçı restoranında, bu göle özgü ızgara edilmiş bir Omul balığı ve çorba ziyafeti ile noktalyoruz. Restoranda, Omul balığı kâğıt içinde orman meyveleri ile hazırlanmış bir sos eşliğinde sunuluyor.

Sabahleyin, ev sahibinin hazırladığı köy kahvaltısından sonra, yaklaşık bir saatlik minibüs yolculuğu ile İrkutsk'a 47 km mesafede olan "Taltsi Emunoloji Açık Hava Müzesi"ne varıyoruz (Resim 66). Çok geniş bir alana

kurulu olan bu müze gezinilmesi gereken bir yer. İrkutsk'un güneyinde olan bu müzede, Angara Vadisi'nden toplanmış, tek tek sökülmüş ve yeniden bu alanda birleştirilmiş ağaç evler, çiftlikler, karakol, okul, hapisane ve kilise örnekleri var. *Bratsk* ve *Ust-İlimsk Barajlarının* suları altında kalmaktan kurtarılarak bu alana taşınmış evlerin her biri, birer sanat eseri olarak sergileniyor. Ağaç evlerin alt kısmı, *Larch* (melez çam) denen sert ve su geçirmez bir ağaç ile yapılmışken üst kısımları ise çam ağacından yapılmış.

Bu yöreye has ahşap mimari yapısıyla oluşan müzede, 17.-20. yüzyılda bu yörede yaşayan Buryat, Evenk, Tofa ve Rusların tarih, arkeoloji ve etnografyası detaylı şekilde sergilenmiş. Eski kültürlerle ait, bulunabilen ve aslına uygun olarak yeniden yapılan ahşap evler kronolojik tarih içinde sergileniyor. Bu doğal açık hava müzesi, Baykal Gölü'nün yanı başında yer alıyor. Yöredeki Şaman kültüründen, günümüze kadar bölgedeki halkların yaşam kültürleri ahşap evler içinde bire bir canlandırılarak hazırlanmış. Ayrıca, açık hava müzesinin meydanında kendi yöresel giyim ve kuşamlarını giyen yerli halk, turistler ile birlikte halay çekip şarkı söylüyorlar. Bizi de davet ediyorlar ve yerli halkın el ele tutarak çektikleri halaya dâhil oluyoruz.

Şamanist inanca göre dünya, gök, yeryüzü ve yeraltı olmak üzere üç kısma ayrılıyor. Altay Türklerine göre "Aydınlık Âlemi", yukarıdaki dünyayı, yani gökyüzünü *Tanrı Ülgen* ve ona bağlı iyi ruhlar temsil eder. Yeryüzünü, yani "Orta Dünya"yı insanlar oluşturur. Yeraltı dünyası olan "Aşağıdaki Dünya"yı ise *Tanrı Erlik* ve ona bağlı kötü ruhlar temsil ediyor. İyi ruhlarla ilişki kurup, iyilik yapan Şamanlara *Ak-Şaman*, yeraltı ruhlarıyla konuşup, Erlik'in hizmetinde olanlarsa *Kara-Şaman* deniyor. Orta Asya'da eski Türklerin de inandığı din Şamanizm. Asya halklarının inandığı Şamanlığın temelinde, insan ve doğanın birlik, beraberliği ve uyumu düşüncesi yer alıyor. Evren, dünya, insan, hayvan ve bitkiler âlemi bir bütün olarak düşünülüyor. Dünya ve Gök, yaratma eylemini birlikte işbirliği halinde gerçekleştiriyor. Şamanlık'ta insan neslinin sonsuz bir şekilde devamlılığı düşüncesi egemen. Şamanist olan biri kendi yaşamını, baba, dede ve atalarına ait olan bir hayatın devamı olarak görerek, atalarına saygı duyuyor (Atalar Kültü). Bununla birlikte, söz konusu bu insan, aynı zamanda kendi geleceğini de sonraki nesillerde görmektedir ki, bu durum varoluşun da temel anlamını oluşturuyor. Bundan dolayı, bu insanın görevi çocuk ve torunlarına toplumun en iyi yanlarını aşılayarak yetiştirmek ve hayata hazırlamaktır.

Resim 65 - Listvianka kasabasından bir görünüş.

Resim 66 - Açık Hava Müzesi.

Listvianka'da Görülmesi Gereken Yerler

Şehir Pazarı, Baykal Gölü'nde tur, Eski Trans-Sibirya Demir Yolu ve Tüneli, Angara Nehri'nin doğduğu bölge, Baykal Gölü Müzesi, Telesiyej, Taltsi Emunoloji Açık Hava Müzesi.

8 - DOĞU SİBİRYA'NIN BAŞKENTİ: İRKUTSK

Dokuzuncu Gün, 30 Mayıs

1661 yılında kurulan İrkutsk, Trans-Sibirya Demir Yolu'nun üzerinde Doğu Sibirya'nın başkenti olarak adlandırılıyor. 1901 yılında demir yolunun bu şehre gelmesi şehrin ticaret hayatına ayrı bir zenginlik katmış. İrkutsk, Çin ve Moğolistan ile Rusya'nın doğu kısımları ile batı kısımlarını birbirine bağlayan stratejik bir şehir. Geçmiş yüzyıllarda Çin, Moğolistan, Japonya gibi uzak ülkelerden gelen ticaret kervanları, bu şehri merkez olarak kullanmış. İrkutsk, dokuz ay kar ve buzlarla kaplı ve ancak yılın üç ayında yazı yaşıyor. Moskova ile 5 saat zaman farkı var. Şehir Baykal Gölü'ne 70 km uzaklıkta. Angara Nehri'nin kıyısına kurulmuş ve şehrin hemen yanı başından geçen Angara Nehri'nin debisi çok yüksek (Resim 67) olduğu için de dünyanın en büyük hidroelektrik santralinden biri burada yapılmış. Bu santralin yanı başında eski bir buzkıran var. Kış aylarında donan nehrin buzlarını kırmak için kullanılan eski buzkıran bir müzeye de dönüştürülerek ziyaretçilere açılmış.

Resim 67 - Angara Nehri.

İrkutsk, 1970 yılında eski binaları ve şehir planlaması ile Rusya'nın en korunan şehirlerinin başında yer almış, 1997 yılında Dünya Anıtlar Listesi'nde ilk beş yüz şehir arasına girmiş. İrkutsk'un esas zenginleşmesi ise Trans-Sibirya Demi Yolu'nun bu şehre gelmesi ile olmuştur.

Biz de, İrkutsk şehrinde Ankaralılar olarak Angara nehri kıyısında Angara Otel'i'ne yerleşiyoruz (Resim 68). Angara Otel'i, soğuk savaş döneminde Yugoslavlar tarafından yapılmış, daha sonra, otelin iç dekorasyonu günümüz koşullarına göre tekrar restore edilmiş. Kaldığımız otel, tam da şehir merkezinde olduğundan, her tarafa yürüyerek ulaşım çok kolay. Bize refakat eden rehberimiz, otelde bizi bilgilendirdikten sonra şehir merkezindeki yönlendirmeleri takip ederek kolayca dolaşabileceğimizi ifade ederek izin istiyor. Biz de, bu şehri rehberimiz olmadan kendi başımıza gezmeye başlıyoruz.

Resim 68 - İrkutsk'ta kaldığımız Angara Otel'i'nin önünde.

İrkutsk şehri, bir açık hava müzesi gibi. Şehrin en önemli üç caddesinin adının Lenin, Marx ve Engels olması da ilginç. Cadde tabelalarında mutlaka Latin harflerinin bulunması işimize bayağı kolaylaştırdı. İrkutsk, turizme önem veren bir şehir ve birçok noktada turizm bürosu var. Bu bürolarda şehri tanıtıcı rehber ve haritalar var. Gezilip, görülmesi gereken her binanın önünde, Rusça ve İngilizce o bina hakkında bilgi veren açıklayıcı levha yer alıyor. Şehrin gezilmesi gereken noktaları, işaret levhalarıyla gösterilmiş olduğundan, rehber ihtiyacı olmadan da yoldaki işaretleri takip ederek tarihi ve turistik yerleri bulmak çok kolay. Turizm bürosundan sağladığımız rehber ve haritalar ile yoldaki işaretli okları takip edip, yürüyerek dolaşıyoruz.

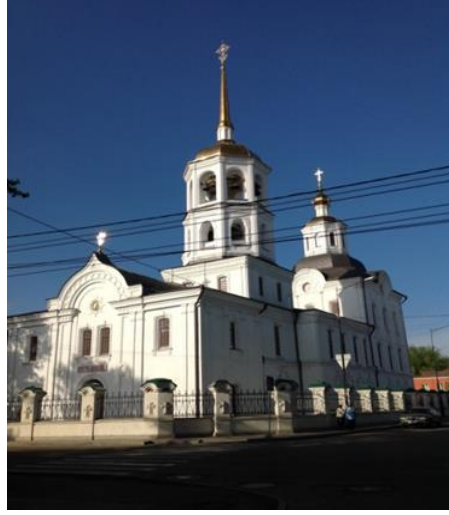
Bu kentin bir başka önemi de, *Decembirist* (Dekabrist-Aralık İsyancıları) denen ve 14 Aralık 1825 yılında, *Yüzbaşı Panov* önderliğinde Çar I. Nikolay'a karşı, Batı tipi bir parlamenter demokrasi için yönetim değişikliği talebiyle isyan eden, 121 subay ve aydının sürgün yeri olması. İsyancıların, bir anlık kararsızlığı ve aralarındaki anlaşmazlık, bu isyanın sonuçsuz kalmasına neden olmuş. Yakalanan isyancılardan elebaşı olan beş kişi hemen ölümle cezalandırılırken, kalanlar ise tüm hakları ellerinden alınarak bu kente sürgün edilmişler. Sürgünler, zor yolculuk koşullarında 1826 yılında bu şehre gelmişler. Buradan da daha kırsal alanlarda, madenlerde ve inşaatlarda zor koşullarda çalışmaya yollanmışlar. 1856 yılında, Çar Alexander'ın taç takması şerefine bir kısmının Moskova ve St. Petersburg'a dönmelerine izin verilmiş. Diğerlerinin de kırsaldan İrkutsk şehrine dönmelerine ve aileleri ile yaşamalarına izin verilmiş. Ancak, bazıları zor koşullar altında çok sıkıntılar çekmişler ve hayatlarını kaybetmişler. Yine de, bu aydın insanların geldikleri İrkutsk'a bilim, sanat ve eğitim alanlarında çok katkıları olmuş. Burada çalışmalarını ve eserlerini vermeye devam ederlerken, yöre halkının da eğitimine katkıda bulunmuşlar. İrkutsk'da bu insanların yaşadıkları bazı evler müzeye dönüştürülmüş. Decembiristler, gittikleri ve yaşadıkları şehrin yaşamında bir kültür zenginliği yaratıyorlar. Bu gruptan önce erkekler sürgüne gönderilmiş, eşleri de çocuklarını erkeklerinin yanına bırakıp yaşadıkları şehirlere geri dönmüşler. Çoğu kadın, terk ettikleri çocuklarına bir daha kavuşamamış. Bu aile ayrılıklarının çoğu, Rus edebiyatına da konu olmuş.

Şehrin tarihi merkezinde, üç kilise yer alıyor. Polonya Katedrali, 1884 yılında inşa edilmiştir. Bu Katedrale İrkutsk Roman-Katolik kilisesi deniliyor (Resim 69). Buraya gidenlerin çoğunluğu şehirde yaşayan Polonyalı azınlık. Kilisenin çan kulesi fresklerle süslenmiş. Kurtarıcı İsa

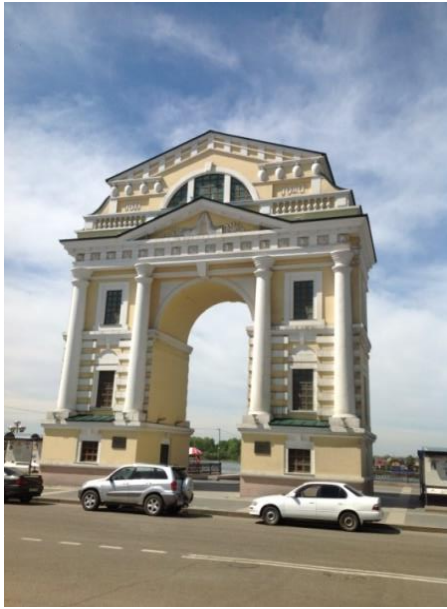
Kilisesi ise 1710 yılında, *Moisey Dolgikh* tarafından inşa edilmiş ve şehrin ikinci büyük taş binası imiş (Resim 70). Kilise, eski Rus Ortodoks kültürünü yansıtıyor ve 19. yüzyılda fresklerle dekore edilmiş. Onun yanı başında da II. Dünya Savaşı anısına dikilen hiç sönmeyen ateş bulunuyor.

Resim 69 - Polonya-Roman Katedrali.

Resim 70 - Kurtarıcı İsa Kilisesi.

Resim 71 - İrkutsk'tan bir görünüş.

Resim 72 - İrkutsk'un tarihi ahşap evleri.

İrkutsk, aynı zamanda tarihi binalarıyla da ünlü, açık hava müzesi görünümünde bir şehir (Resim 71). Bunlar arasında *Pedagoji Üniversitesi Binası* (1878), *Gençlik Sanatı Merkezi*, *İrkutsk Bölge Mahkemesi*, *Grand Hotel Binası* (1902), *Sibiryalı Eğitimci Makushin Binası* (1903), *Khuozhestvenny Sineması* (1914) görülebilecek binalar arasında. İrkutsk'ta ayrıca Sibirya'ya özgü birbirinden farklı ahşap evler de görülmeye değer (Resim 72). Bu evlerin çoğu, Dünya Mirası Listesi'nde yer almakta olup, koruma altına alınmış (Resim 73). Bunlar arasında en önemlilerinde birisi de *Shastin Evleridir*. Şimdiki deyişle *Avrupa Evi* olarak da adlandırılan bu ahşap yapı, İrkutsk görsel sembollerinden biri olmuş. İrkutsk'a yaptığımız ziyaret sırasında bu binaların koruma çalışmalarının devam ettiğini görüyoruz.

Resim 73 - İrkutsk'un ahşap evleri.

Mimar Bakh tarafından yapılan ve Trans-Sibirya Demiryolu'nun tamamlanması şerefine dikilen *III. Aleksandr Kolchak Anıtı*, İrkutsk'un önemli caddelerinden biri olan Karl Marks Caddesi'nin başında yer alıyor (Resim 74). Aleksandr Kolchak'ın atalarının Türk olduğu, soyadının da buradan geldiği rivayet ediliyor. Kolchak başarılı bir asker olarak Rus-Japon

Savaşı ve I. Dünya Savaşı'nda savaşmış, Kuzey Kutbu'na yapılan iki bilimsel sefere de katılmış ünlü bir Rus mareşali. Ama asıl ününü, Kızıl Devrim sonrası Çarlık yanlısı Beyaz Ordu'nun lideri olmasıyla kazanmış. Rusya İç Savaşı'nın sonlarında ise İrkutsk'ta kurşuna dizilmiş. Sovyet döneminde vatan haini sayılan Kolchak'ın itibarı, Putin döneminde iade edilince, heykeli de idam edildiği şehrin meydanına dikilmiş.

Resim 74 - III. Aleksandr Kolchak Anıtı.

İrkutsk Etnografya Müzesi, Rusya müzelerinin en eskilerinden biri. Bu müzede, Şaman kültürüne, Ortodoks ve Budist dinlerine ilişkin zengin bir koleksiyon yer alıyor. Sibiry halkının giysileri, silahları ve nadir dokümanlar da bunlar arasında.

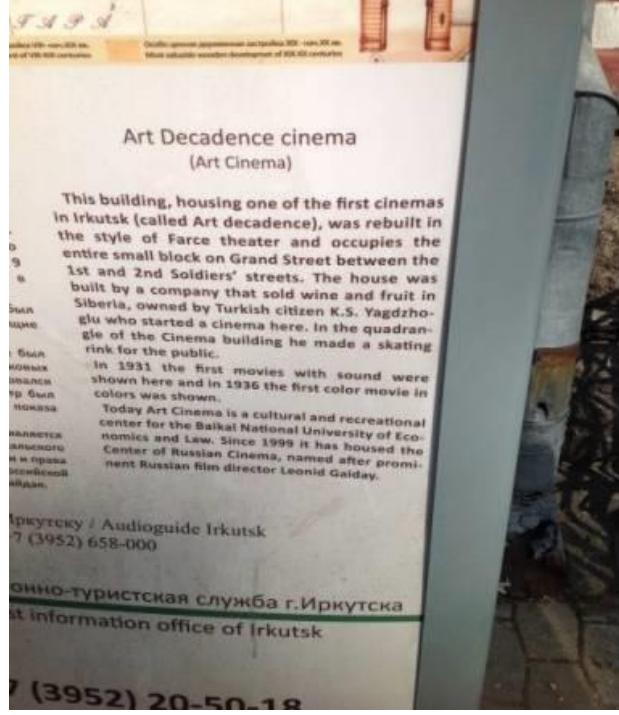
Karl Marks Caddesi'nde, *Mimar Shreter* tarafından klasik stilde inşa edilen, drama tiyatrosu yer alıyor. Lenin ve Karl Marks Caddeleri'nin

kesiştiği yerde, Rusya-Asya Bankası'nın tarihi binası da yer alıyor. Bu banka, Ekim Devrim'i öncesinde Rusya'nın en büyük bankası imiş. 1907 yılında *Mimar Magidei* tarafından yapılan Sibirya Sanat Müzesi'nde, *Sukachev*'in sanat koleksiyonu sergilenmektedir. Ayrıca, müzenin koleksiyonunda Rusya ve Sibirya eski ikonlarının yanı sıra Batı Avrupa ressamlarının eserleriyle, zengin bir Japon ve Çin resim koleksiyonu bulunuyor. Sanat müzesinin önünde, 1883 yılında Roman tarzında yapılmış, şehrin önde gelen ticaret kadınlarından *Bazanova* tarafından inşa ettirilmiş kırmızı-beyaz bir bina yer alıyor.

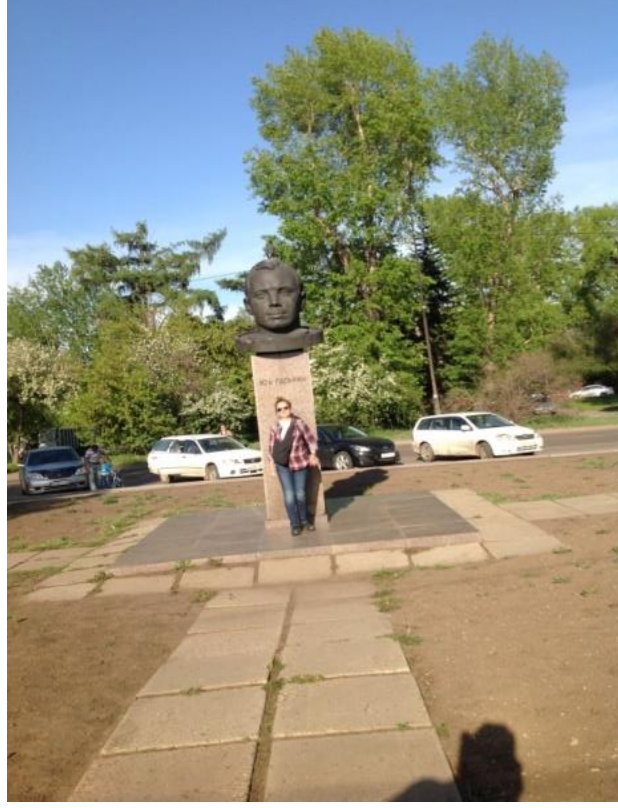
Resim 75 - İrkutsk'taki Sanat Sineması.

İrkutsk'ta dolaşırken sürpriz bir şekilde, bir Türk tarafından satın alınarak restore edilmiş *Sanat Sineması* tabelası ile karşılaşılıyor (Resim 75 ve 76).

Resim 76 - Türkler tarafından restore edilen Sanat Sineması.

Angara Nehri kıyısında bir gezinti yolu da oluşmuş. Burada, karaoke yapan Ruslara rastlayabiliyorsunuz. Bu haliyle Irkutsk, bir sayfiye şehri görünümünde. Rusya Federasyonu'nun hemen hemen bütün şehirlerinde bir *Gagarin Caddesi* var. Irkutsk'ta da önümüze, Gagarin Heykeli ve Caddesi çıkıyor. Soğuk Savaş Dönemi'nde, uzaya ilk giden Rus kozmonotu Gagarin, ulusal kahraman ilan edilmiş. Rusya ile Amerika arasındaki uzay yarışında, Gagarin'in uzaya ilk çıkan insan olması, onun kahraman ilan edilmesine ve adının caddelere verilerek sembolleştirilmesine sebep olmuş. Rus halkı da ona çok büyük saygı duyduğundan, Rusya'nın en prestijli, sadece devlet başkanlarının ve Sovyet Devrimi'ne hizmet etmiş kişilerin gömüldüğü, Kremlin'in yanı başındaki Lenin Mozolesi'nin arkasında yer alan mezara defnedilmiş (Resim 77).

Resim 77 - Gagarin Heykeli.

İrkutsk'ta Görülmesi Gereken Yerler

Tarihi İrkutsk Tren İstasyonu, Savior Kilisesi, Epiphany Katedrali ve Polonya Katedrali, Etnografya Müzesi, Angara Nehri, Ahşap Evler, Karl Marks Caddesi.

9 - BURYAT ÖZERK CUMHURİYETİNİN BAŞKENTİ: ULAN UDE

Onuncu Gün, 31 Mayıs

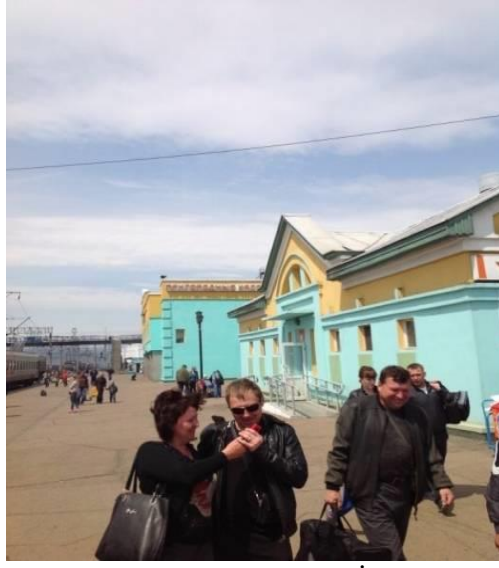
İrkutsk'tan, Moskova saatiyle sabah 1.48, yerel saat ile 6.48'de kalkan Trans-Sibirya treni ile yaklaşık yedi saat yolculuktan sonra, akşam saatlerinde Ulan Ude'ye ulaşıyoruz. Ulan Ude Tren Garı'nda, tur rehberimiz Bayan Elana bizi karşılıyor (Resim 78). Rehberimiz, kalacağımız *Otel Gesser'e* giderken, yarın yapacağımız tur programı hakkında kısaca bilgi

veriyor. Gesser Oteli, Sovyet Dönemi mimari tarzında yapılmış, çok katlı. Otelimizde her katta uzun koridorlara açılan küçük odalar var. Otele girdiğinizde, burada kaldığınıza dair imzalı ve mühürlü bir belge veriliyor. Otel yetkilileri, bu belgeyi ülke dışına çıkarken gümrük işlemleri için yanımızda bulundurmamızı ve saklamamızı söylüyorlar. Seyahatimiz boyunca, ilk defa bu otelde böyle bir uygulama ile karşılaştığımızdan Soğuk Savaş Dönemi'nden kalma bir uygulama olduğunu düşünüyoruz. Seyahatimiz süresince kaldığımız diğer oteller, Rusya Federasyonu'na uçakla ilk girdiğimiz yer olan Moskova havalimanında, polisin pasaportumuza iliştirdiği beyaz renkteki geçici ikamet belgesinin bir kopyasını almakla yetinmişlerdi.

Yolculuk boyunca, kaldığımız her otelde internet için yerel ağ (wi-fi) sistemi olduğundan, kolaylıkla internete erişmek mümkün. Rusya'nın Uzak Doğu kıyılarına yaklaştıkça, yabancı bir turist için en büyük zorluk, şehir merkezinde bir döviz bürosu bulup para bozdurmak. Bunun sebebinin, bu bölgelerin fazlaca yabancı turist tarafından ziyaret edilmemesi olduğunu düşünüyoruz. Kredi kartı da yaygın olarak kullanılmadığı için nakit döviz ihtiyacımızı mesai saatleri içinde açık olan bankalar aracılığı ile gideriyoruz.

Ulan Ude, Buryat Özerk Cumhuriyeti'nin başkenti. Rusya Federasyonu üyesi diğer yerlerde olduğu gibi, kendilerine ait bir parlamentoları ve bayrakları var. Buryatya, 351.400 km²'lik alanda, 900.000 nüfusun yaşadığı bir Federe Cumhuriyet olarak, Rusya'daki yirmi bir cumhuriyeti arasında yer alıyor. Ulan Ude şehrine, yani Udinskoye'deki ormanlık bölgeye, tarihte ilk defa 1666 yılında Rus Kazakları yerleşmiş. Bu federasyonun yerli halkını, Buryatlar oluşturuyor. Buryatlar, Rus ve Moğol karışımı bir halk (Resim 79). Uda (ya da Ude) Nehri'nin kıyısında kurulan Ulan Ude'nin ilk ismi Udinskoye iken, daha sonra Verkhneudinsk olmuş ve en son 1934 yılında, Ulan Ude olarak değiştirilmiş. Buryat dilinde, *Kızıl Uda* anlamına geliyormuş. Bir anlamda Sovyet komünist ideolojisini yansıtıyor. Burada yaygın dinî inanışlar, Budizm ve Şamanizm. Yaklaşık 500.000 nüfusu ile Buryatlar, Sibiryadaki en kalabalık yerli halk. Zamanında, Cengiz Han orduları Baykal Gölü civarındaki kabileleri yönetimleri altına almış ve onlarla karışmışlar. Buryatlar, günümüzde özellikle Buryat Cumhuriyeti olmak üzere, Baykal Gölü civarına dağılmış Moğolların kuzeydeki bir alt grubu olarak biliniyor. Konuştukları Buryatca, günümüzde UNESCO'nun kaybolmaya yüz tutmuş dilleri arasına girmiş ve Moğol dilinin bir alt lehçesi olarak kabul ediliyor.

Doğu Sibirya'nın önemli bir ticari ve sanayi merkezi olan Ulan Ude, Trans-Sibirya tren hattının 5.640'ıncı kilometresinde yer almakta olup, Moğolistan ve Pekin'e karayolu ile yaklaşık sekiz saat mesafede. Uda ve Selenga nehirleri arasında kurulmuş olan şehir, Uda Nehri'ne sırtını dönmüş. Diğer Sibirya şehirlerinden farklı olarak, nehrin şehir içindeki silüetini görmek için nehre doğru yürümek gerekiyor. Ulan Ude, 1991 yılına kadar yabancılara kapalıyken, bu yıldan sonra yabancılara ve turizme açılmış.

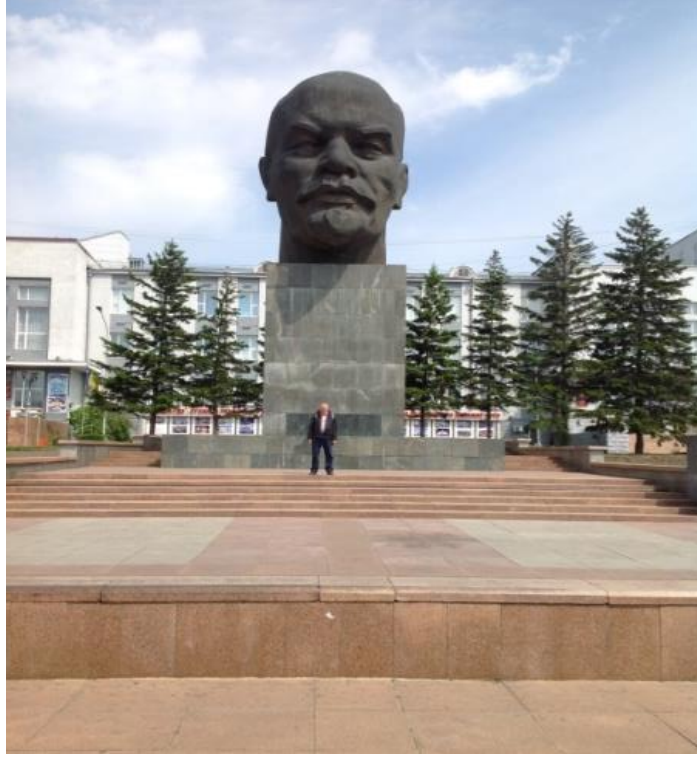

Resim 78 - Ulan Ude Tren İstasyonu.

Resim 79 - Ulan Ude'de yerel halk dansları ekibiyle.

Dünyanın en büyük Lenin büstü, Ulan Ude'de bulunuyor (Resim 80). 1970 yılında Lenin'in doğumunun yıldönümü anısına yapılmış, 42 ton ağırlığı ve 7,7 metre yüksekliğindeki bu heykelin, Rusya'daki diğer Lenin heykellerinden farklı olduğunu görüyoruz. Heykelin gözleri, bu bölgede yaşayan insanların çekik gözlerine benzetilmiş.

Resim 80 - Ulan Ude'deki dünyanın en büyük Lenin Büstü.

Ulan Ude'nin meydanında da, diğer başkentlerin meydanlarında olduğu gibi eski KGB (Sovyet İstihbarat Merkezi) binası var. Burada da, diğer yerlerde olduğu gibi, Sovyet rejiminin eski alışkanlıklarından biri olan güvenliğin üst düzeyde sürdürüldüğü izlenimini ediniyoruz.

Modern bir görünümdeki şehirde, Opera ve Tiyatro Binası Avrupa mimarisine uygun olarak yapılmış. Bu binanın önündeki çeşmeden akan sular ile müzik eşliğinde su dansı yapılıyor (Resim 81 ve 82). Akşamüzeri, Buryant Kültür Bakanlığı dans ekibinin, bu çeşmenin çevresinde sergilediği yöreye ait geleneksel danslarla, hiphop dâhil modern dans gösterilerini izliyoruz.

Resim 81 - Ulan Ude Hükümet Binası.

Resim 82 - Ulan Ude Opera Binası.

Resim 83 - Ulan Ude'de caddelerdeki heykeller.

Resim 84 - Ulan Ude Savaş Hatırası Abidesi.

Lenin Caddesi çevresinde çok sayıda heykel görmek mümkün (Resim 83). Bazı heykellere fazla dokunulduğundan, heykellerin rengi değişmiş ve dokunulan bölge sarı, pirinç rengini almış. Rusya'da halkın, heykellere dokunmanın kendilerine şans getireceği yönünde inanışları var. Ana caddenin sonunda, II. Dünya Savaşı'nda hayatını kaybeden askerler için inşa edilen, Savaş Hatırası Abidesi ile karşılaşıyoruz (Resim 84).

Şehirde bulunan Tarih Müzesi dört katlı ve her kat, ayrı ücret ödenerek gezilebiliyor. Budist kültürünün sergilendiği en üst katta, Budizm hakkında hazırlanmış çok detaylı görsel panolar mevcut. Diğer kısımlarda, Sovyet dönemine ilişkin bazı belge ve objeler yer alıyor.

Ulan Ude'deki ikinci günümüzde, kısa bir kara yolculuğu ile şehrin Budist merkezine ulaşıyoruz. Budizm merkezi olan *Ivolginsky Daysan* tapınakları, şehre yirmi üç kilometre uzaklıkta yer alıyor. Burada, Sovyet Dönemi'nde ayakta kalmasına izin verilen tapınaklar var. Rusya'da Budizm, 1741 yılında Çariçe II. Katerina tarafından resmen tanınmış. Merkeze ulaşmadan önce, Budist kültüründe Nirvana'ya ulaşmak anlamına gelen, *Om Mani Padme Hum* yazılı bir tepe görüyoruz. Bu tepeye Budistler, ayrı bir kutsallık veriyorlar. Tapınakta, rahiplerin yaşadığı ahşaptan yapılmış evler bulunuyor ve meydana yerlere uzanmış çok sayıda köpek yatıyor. Kış aylarında odunla ısınan evlerde rahipler, köpeklerle birlikte huzur içinde yaşıyorlar. Tapınaktaki yürüyüş alanında sırasıyla yer alan silindirlerin, saat yönünde çevrilmesinin şans getirdiği kabul ediliyor. Budist tapınağında bir üniversite ve bir de kitaplık bulunuyor. Tapınakların içinde canlı olarak yapılan ayinlere şahit olsak da, özellikle ayin sırasında fotoğraf çekilmesine izin verilmiyor (Resim 85 ve 86).

Tapınaklara girmeden önce rehberimiz, içeri girip misafirlerin geldiğini bildirdikten sonra bir anlamda turist ritüeline dönüşen ayin başlıyor. Misafirler için tapınak içinde oturulacak yerler ayrılmış olduğundan, bu alanda sessizce ayinleri takip ediyoruz. Törene katılan Budistler, Buda'ya pirinç ve para gibi armağanlar sunduktan sonra, Buda'ya sırtlarını dönmeden geri geri adım atarak yerlerine dönüyorlar. Aynı şekilde, ayini izleyen turistler de tören bittikten sonra mabetten ayrılırken, Buda'ya sırtlarını dönmeden geri adımlarla çıkış kapısına yöneliyorlar. Tapınak yerleşkesinde gördüğümüz en ilginç tablo, doğal tapınak koşullarında sade Budist kıyafetleri ile dolaşan rahiplerin, teknolojiyi reddetmeyerek cep telefonlarıyla iletişim kurmaları oldu.

Resim 85 - Ulan Ude
Budist Tapınağı.

Resim 86 - Budist Tapınağı
Yerleşkesi.

Lama Dashi-Dorzho Itigelov, 1927 yılında, öğrenci ve takipçilerinden ölümünden sonra otuz yıl içinde vücudunun kontrol edilmesini istemiş. Bu rivayete göre, rahip Itigelov meditasyona Lotus pozisyonunda başlamış ve ölüm duası sırasında meditasyonun ortasında ölmüş. Öğrencileri, Itigelov'un direktiflerini takip ederek, onun vücudunu otuz yıl sonra bulduklarında, tapınakta ölen rahibinin enerjisi ile vücudu hâlâ yaşıyormuş. Rahibin vücudunun hâlâ enerji üretmesi sebebiyle, vücudunun hiç bozulmadığı iddia ediliyor. Itigelov'un otuz yıldır aynı pozisyonda oturması, taraftarlarınca bir mucize olarak görüldüğünden, buna tanık olmak isteyenler için yılda altı kez mezarın kapısı açılıyor ve ziyaretçilere rahibin bozulmayan vücudu gösteriliyormuş. Rehberimiz de, bir ziyaretinde rahibin vücudunu görme fırsatı bulmuş. Rahibin vücudu mumyalanmadığı halde derisi bozulmamış ve bu da sanki yaşadığı izlenimini veriyormuş (Resim 87 ve 88).

Resim 87 - Budist tapınağı.

Resim 88 - Budist tapınağından.

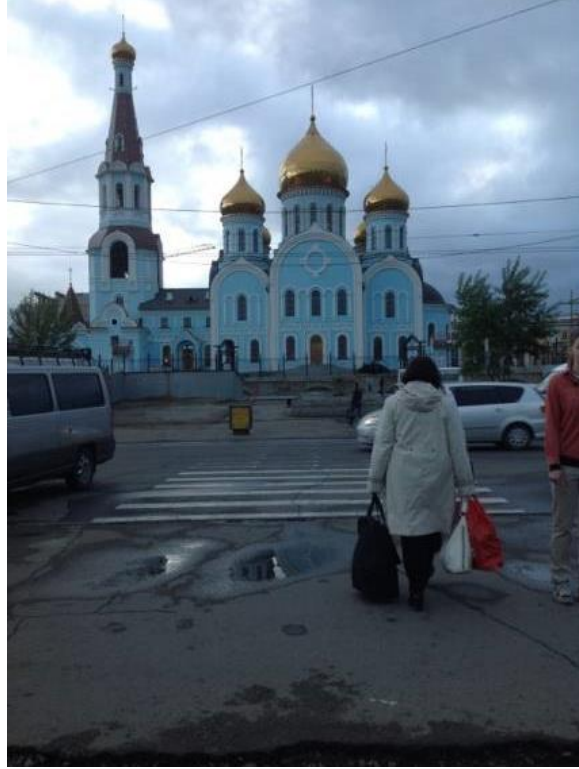
Ulan Ude'de bulunduğumuz 1 Haziran günü, okulların da kapanış tarihi imiş. Şehri dolaşırken karşılaştığımız hemen hemen her okulda, velilerin de katılımıyla öğrencilerin tören yaptıklarını görüyoruz. Okulda törenleri biten aileler, çocukları ile pikniğe gidiyorlar. Gördüğümüz mesire alanları, yağın yağmura rağmen çok kalabalık. Rusya Federasyonu Ulan Ude Özerk Cumhuriyeti'nde, her ailenin en az iki çocuk sahibi olması politikasının sonucu olarak, doğum yapan ailelere yerel yönetim tarafından mali destek sağlanmaktaymış. Bu nedenle, şehirdeki genç nüfus hemen gözümüze çarpıyor.

Ulan Ude'de de, İrkutsk'takine benzer bir Açık Hava Tarih Müzesi oluşturulmuş. Burası, Trans Baykal halklarının kültürlerinin sergilendiği, Rusya'nın en büyük Açık Hava Etnografya Müzelerinden biri olup, yöre halkının yaşam, kültür ve göreneklerine ilişkin bilgiler sunuluyor. Burada, bölge halkı olan Sibiryalıların (Buryatlar, Evenksler) ve bu bölgeye dışarıdan gelenlerin (Kazaklar ile Eski İnançlılar gibi) gelenekleri sergileniyor.

Ulan Ude tarihinde, Decembirist olarak adlandırılan grubun bu kentte de önemli bir nüfus oranına sahip olduğunu görüyoruz. Ulan Ude'deki diğer önemli bir grup ise, Eski İnançlılar (Old Believers) olarak adlandırılan ve bölgede önemli bir ağırlığı olan dini gruptur. Şehirde kendi kiliselerini

kurmuş olan Eski İnançlılar, 1666 yılında Rusya Ortodoks Kilisesinden, Patrik Nikon tarafından yapılan kilise reformlarını protesto ederek ayrılmışlar. İnanç ve ritüelleri bakımından, Ortodokslardan farklı olan bu dini grubun haç işareti bile farklı. Haç işaretini, büyük ve yatay bir çizgi içinde sembolleştirmişler. Ulan Ude'de Eski İnançlıların Kilisesi, Açık Hava Etnografya Müzesi'nin içinde yer alıyor.

Şehirdeki *Odigitrievsky Katedrali*, Ortodoks kilisesi olup, barok tarzda yapılmış, şehrin ilk taş binalarından biriymiş (Resim 89). Katedral, Uda nehri kıyısında yer alıyor. Beyaz-mavi gövdesi ve sarı kubbeleri ile tipik Rus katedrallerinden biri olarak göze çarpıyor.

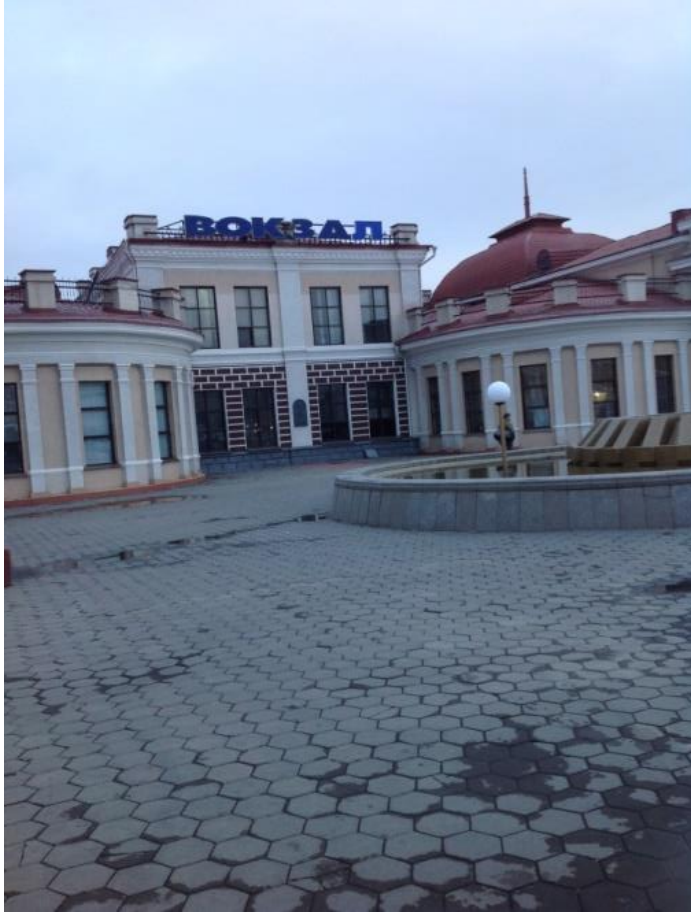

Resim 89 - Odigitrievsky Katedrali.

Ulan Ude'ye, askeri ve bürokratik bir şehir demek yanlış olmaz. Şehirde Rusya'nın en büyük helikopter ve demir yolu fabrikası mevcut olup, uzmanlaşmış bir Demir Yolu Üniversitesi de bulunuyor. Burada görev yapan askerlerle teknik elemanlara, daha kısa sürede emekli olma hakkı tanınıyor ve Moskova gibi büyük metropol şehirlerde çalışanlara göre de, daha fazla

ücret ödeniyormuş. Bu nedenle, Rusya'nın diğer şehirlerinden bu bölgelere bir göç hareketi de başlamış. Burada yaşayanlar, Moskova gibi büyük metropol şehirlerde çalışmak ve yaşamak istemiyorlar.

Gezimizin son gününde, Çita şehrine doğru yola çıkmak üzere, Ulan Ude Tren İstasyonu'na varıyoruz (Resim 90).

Resim 90 - Ulan Ude Tren İstasyonu.

Ulan Ude'de Görülmesi Gereken Yerler

Lenin Başı Heykeli, Tarih Müzesi, Ivoginsky Datsan Budist Merkezi, Açık Hava Etnografya Müzesi ve Eski İnançlılar Kilisesi, Odigitrievsky Katedrali, ahşap tarihi evlerin restorasyonu ile oluşan şehir merkezindeki alışveriş merkezi, Arbat Sokağı.

10 - BAYKAL DEVLETLERİNİN BAŞKENTİ: ÇİTA (CHITA)

On Birinci Gün, 1 Haziran

Ulan Ude'den, 1 Haziran tarihinde kalkan 80 sefer sayılı tren ile (Moskova saati ile 1.17'de, yerel saat ile beş saat önde) yaklaşık on bir saat yolculuktan sonra, sabah erken bir vakitte Çita Tren İstasyonu'na ulaşıyoruz. Tren garında bizi karşılayan rehberimiz Bayan Maria ile sabah kahvaltısı için yolumuzun üstündeki bir otele gidiyoruz. Sabahın erken saatlerinde, kısa bir bekleyişten sonra otel görevlisi yorgun gözlerle kapıyı açıyor ve kahvaltı için otelin lobisine çıkıyoruz. Otelin gecedan kalan iç süslemelerinden, bir düğün eğlencesi olduğunu anlıyoruz. Bizim kahvaltı salonuna girmemiz ile birlikte, kahvaltı masaları da hazırlanmaya başlıyor. Erken kalkan otel müşterileri ile birlikte, kahvaltı masasına oturuyoruz. Rusya'nın doğusuna seyahat ettikçe, kahvaltı sofrasındaki çeşidin de azaldığını görüyoruz.

Kahvaltı masasında, dersini iyi çalışmış olan rehberimiz Bayan Maria, bize Çita şehri hakkında bilgi vermeye başlıyor. Rehberimizin annesinin, Çita müzesinde tercüman olduğunu da öğreniyoruz. Elinde, Çita hakkında Rusça yayımlanmış oldukça kalın, bol resimli bir kitap da var. Amcasının hazırladığını öğrendiğimiz ve çok emek harcadığı anlaşılan bu kitapta, Çita ile ilgili tarihsel bilgilerle, şehrin ileri gelenlerinin biyografileri yer alıyor. Biz de, bu şehrin fazla turistik olmadığını bildiğimizden, acaba bizi nerelere götürecekler diye merak ediyoruz.

Resim 91 - Çita'da, rehberimiz ile birlikte.

Resim 92 - Çita'daki KGB Merkezi.

Resim 93 - St. Nicolas Kilisesi

Resim 94 - Çita'daki Lenin Heykeli.

Çita, Trans-Sibirya Demir Yolu üzerinde Baykal Devletlerinin başkenti olarak kabul ediliyor. Çita'nın en önemli özelliği, Trans-Sibirya Demiyolu'nun inşasından önce de Çin ile olan ticarete önemli bir kapı olmasıdır. Çita, aynı zamanda Rusya Federasyonu içinde özerk bir cumhuriyet olarak yer alıyor. Rusya'nın altın ve gümüş madenlerinin çıktığı önemli merkezlerden biri imiş.

Çita şehri, 1918-20 yılları arasında Japonlar tarafından işgal edilmiş. Daha sonra, Rusların eline geçen şehirde yaşayan Japonlar, inşaatlarda işçi olarak çalıştırılmış. Şehir, 1991 yılına kadar diğer Rus şehirleri gibi yabancılara kapatılmıştır. Turizm açısından fazla gelişmemiş olan şehirde yaşayan nüfus, daha çok Avrupalıya benziyor. Çin'den gelen ucuz bir işgücünün var olduğu Çita'da, Çin'in Mançurya ile sınır komşusu olması nedeniyle sınır ticareti gelişmiş. Çita, aynı zamanda Buryant kültürünün de yaşadığı bir şehir. Şehir içinde bir Budist tapınağı (daysan) var. Eski tapınak, şehrin biraz dışında kalmış ve çok önceden bir yangın geçirmiş. Tren istasyonunun tam karşısında, *St. Nicolas Kilisesi* (Resim 93) yer alıyor. Çita, yaklaşık 300.000 kişilik bir nüfusa sahip olup, 400.000 km² yüzölçümüyle oldukça büyük bir alana yayılmış.

Çita'daki turumuza, yanı başından Trans-Sibirya Demir Yolu geçen, bölgeye yakın, yüksek bir tepe üzerinden şehri panoramik olarak seyrederek başlıyoruz (Resim 91). Rehberimiz, bir ticaret merkezi olan Çita'nın eski ve yeni fotoğraflarını göstererek, şehir içindeki tarihi binaların hâlâ önemli bir kısmının korunduğunu anlatıyor. Daha çok zengin ailelerin Avrupa mimari tarzı ile inşa ettiği evlerin, şehrin içinde kaybolduğunu görüyoruz. Çita'da, diğer Sibirya şehirlerinde olduğu gibi, Sovyet Dönemi'nin meşhur istihbarat örgütü KGB'nin binası, şehrin en işlek yerinde inşa edilmiş (Resim 92). Çita'daki gezimize, şehrin merkezinde bulunan Lenin Heykeline doğru yürüyerek devam ediyoruz. Lenin heykelinin yanı başındaki sütunlarda, şehrin kuruluşu rölyeflerle anlatılmış (Resim 94). Çita'da, diğer Rus şehirlerinde olduğu gibi bir Lenin Meydanı ve orada da Lenin Heykeli yer alıyor. Biz de, diğer Sibirya şehirlerinde olduğu gibi Çita'daki Lenin Heykeli önünde bir fotoğraf çektirmeyi de ihmal etmiyoruz. Lenin Heykeli'nin yanı başında uzanan cadde üzerinde, Avrupa mimari tarzıyla inşa edilmiş Rusya Devlet Demir Yolları'na ait idare binası yer alıyor. Çita şehrindeki tarihsel binalardan birinin de, Troçki'nin yeğeninin yaşadığı hâlâ koruma altında olan ev olduğunu öğreniyoruz (Resim 95).

Resim 95 - Çita'da Troçki'nin yaşadığı ev.

Şehrin ana caddesinin üzerinde, *Subaylar Kulübü* ve arkasında askerî araçların sergilendiği küçük bir müze yer alıyor (Resim 96). Şehrin lunaparkı ve çay bahçeleri de, bu kulübün arkasında bulunuyor. Kısa bir şehir turundan sonra öğlen yemeği için bir geleneksel Rus lokantasına giriyoruz.

Diğer Sibiry kentlerinde olduğu gibi Çita'da da Decembirist yani Aralıkçıların izlerine rastlıyoruz. 1825 yılında buraya sürgün gönderilen Decembiristler, Çita şehrinin orta sınıfını oluşturmuşlar ve kültürel yaşamı da olumlu etkilemişler. Aralıkçılar adına inşa edilen bir kilise günümüzde müzeye dönüştürülmüş. Müzede, Aralıkçılar ile ilgili olarak zengin bir koleksiyon var. Müze içinde fotoğraf çekmek için ayrı bir ücret talep ediliyor. Çita'ya sürgün olarak gelen ve çoğunluğu asker olan Aralıkçıların başlangıçtaki sayısı seksen beş kişi imiş. Bu kişilerden on birinin eşleri de çocuklarını bırakarak yanlarına gelmişler. Bu müzede, Aralıkçıların hangi filozofların düşüncelerinden etkilendikleri hakkında bilgiler de yer alıyor ve bu filozoflara ait (özellikle Fransız devrimine yol açan filozofların) kitaplar müzede ayrı bir köşe içinde vitrinde sergileniyor. Sürgün edilen Aralıkçıların dram dolu yaşamları müzede belgeleriyle aktarılmaya çalışılmış.

Çita'da da, Eski İnançlıların izlerini de sürmek mümkün. Sayılarının 3.000 kişi olduğu tahmin ediliyorsa da, bu konuda resmî bir kayıt olmadığını öğreniyoruz. Eski İnançlıların ibadetlerini sürdürdükleri Sibiry bölgesinin en önemli kilisesini ziyaret ediyor ve ritüellerini izleme şansını yakalıyoruz.

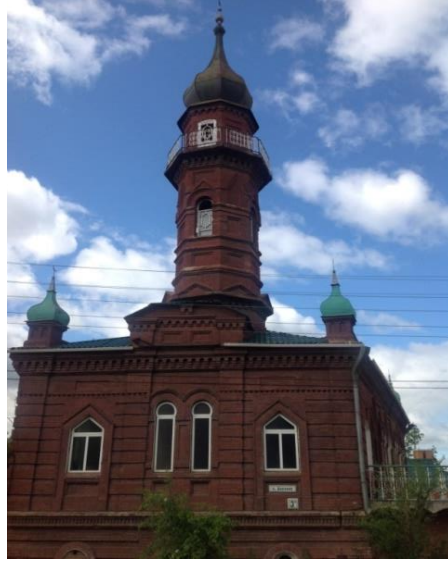
Çita'da görülmesi gereken yerlerden biri de, şehrin merkezinde bulunan *Tarih ve Doğa Müzesi*. Bu müzede, bölgedeki yaban hayatına ilişkin çeşitli canlılar tahnit edilmiş bir şekilde sergileniyor. Aynı zamanda bu bölgede yaşayan çeşitli kültürlere ait görsel sunumlar da gösteriliyor. Bunlar arasında, Buryat kültürüne ilişkin görsel malzeme ilgimizi çekiyor. Ayrıca Trans-Sibirya Demir Yolu'nun ne kadar zorluklarla inşa edildiğine dair görsel malzemeler de var. Rehberimiz Maria'nın annesi, bu müzede görevli olarak çalışıyor. Rusça olarak anlatılan bilgileri rehberimiz Bayan Maria, İngilizceye tercüme ediyor.

Çita'nın, ülkemizdeki Begonvil'e benzer bir bitki olan, Begonvat adlı çiçekleri ile de ünlü olduğunu öğreniyoruz. Şehrin simgesi haline gelmiş olan bu çiçekler, Çita'yı tanıtan magnetlerdeki sembollerden biri olarak kullanılıyor.

Şehirdeki eski yapıların biri de, 100 yıllık bir tarihi geçmişe sahip olan Çita Camisi'dir (Resim 97). Kent'te oldukça az sayıda bir Müslüman cemaat yaşıyor. Müslümanlar, 19. yüzyılda buraya yerleşen Tatar nüfusundan oluşuyor ve onlara ait objeler de, Çita Müzesi'ndeki küçük bir bölümde sergileniyor. Ayrıca, küçük bir azınlık olan Yahudilerin de bir Sinagogu var. Müzede sergilenen azınlıklarla ilgili objeler ile bütün azınlık din mensuplarının Çita'da barış içinde varlıklarını sürdürdüklerine dikkat çekiliyor.

Resim 96 - Çita'daki Askeri Müze.

Resim 97 - Çita'da Cami.

Şehrin hemen yanı başında yer alan orman içinde, maden sularının kaynağı olan bir içme de yer alıyor. Mide ve diğer hastalıkların iyileşmesini sağlayan içmeler, halk tarafından kullanılıyor. Biz de, Çita ormanları içinde yer alan bu maden suyu kaynağına doğru hareket ediyoruz (Resim 98). Rehberimiz, fazla içince mideye rahatsızlık verdiği için bu içme suyundan iki bardaktan fazla içmememizi tavsiye ediyor. Şehirden kaynağa gelenler, ellerindeki bidonlara kaynaktan maden suyunu doldurup evlerine götürüyorlar.

Resim 98 - Çita'da orman içinde şifalı suyun çıktığı kaynak.

Çita'da Görülmesi Gereken Yerler

Lenin Meydanı ve Heykeli, Aralıkçılara ilişkin müze, Doğa ve Etnografya Müzesi, Maden Suyu Kaynağı.

10 - ÇİTA'DAN KHABARAVOSK'A TRANS-SİBİRYA TRENİ İLE SEYAHAT

On İki ve On Üçüncü Gün, 2-3 Haziran

Trans-Sibirya Treninde Yaşam

Trans-Sibirya programımızı yaparken Çita ile Khabarovsk şehirleri arasında fazla görülecek bir yer olmadığı için, iki tam günü trende geçirmeyi planlıyoruz. 2 Haziran günü Moskova saati ile 12.21'de (yerel saat altı saat

önde) 44 numaralı Trans-Sibirya Treni ile hareket etmek için akşam saatlerinde Çita istasyona gidiyoruz. Rehberimiz, valizlerimizin trendeki kompartımanlarımıza yerleştirilmesine yardımcı oluyor.

Çita'dan Khabarovsk'a kadar hiç durmadan yaklaşık kırk bir saat yolculuk edeceğiz. Bu güzergâhta, gezilmesi gereken herhangi bir yerleşim yeri olmadığından, yaklaşık iki günümüz trende geçecek. Bu süre zarfında, nasıl zaman geçireceğimizi düşünüyoruz. Yanımızda, Türkiye'den getirdiğimiz kitaplarımızın dışında, iskambil kâğıtları ve domino taşları da var. Trende bu kadar uzun süre geçirecek olacağımızdan ve trenin yemekli vagonunda sunulan yiyecekler, damak tadımıza uymadığından istasyonun hemen yakınındaki bir marketten iki gün yetecek kadar yiyecek ve içecek alıyoruz.

Rus demir yolu terminolojisinde, "1. Sınıf" ya da "2. Sınıf" gibi terimler yok. Onun yerine, iki yataklı kompartıman veya dört yataklı kompartımanlar var. Bir de koğuş adı verilen, çok sayıda kişinin kaldığı, ranzalı bir kompartıman var. Her vagona, iki başta ve iki de sonda olmak üzere dört kapı var. Treni baştan sona dolaşabiliyorsunuz. Tren içinde dolaşırken, geçtiğiniz vagon kapılarını mutlaka kapatmak gerekiyor, yoksa raylardan gelen tüm gürültü içeriye doluyor. Dolaşırken yolda karşılaştığımız Ruslara, kendi dillerinde selam vermek de gerekiyor. Sabahın erken saatlerinde, uykusundan yeni kalkmış, iç çamaşırı ile ortalıkta trenin lavabosunu bulmaya çalışan Ruslarla karşılaşmak da mümkün.

Tren yolcuğunda, her kompartımandan sorumlu, genellikle de kadın olan bir görevli var. Trene binerken bilet ve pasaport kontrolünü yapan bu görevliler ile iyi geçinmek çok önemli. Zira trenin nerede duracağı ve ara duraklarda ne kadar süre ile duracağı Kiril harfleri ile yazıldığı için bu konuda yardım almak için başvurulacak tek kişi onlar. Kompartımanların temizliğinden, battaniye ve temiz çarşaf verilmesinden de bu görevliler sorumludur. Bazıları bahşişi kolaylıkla alırken, bazıları bu zaten görevimiz diyerek uzatılan bahşişi kabul etmiyorlar. Aynı zamanda, eşyalarınız kuşetli kompartımanda olduğu için eğer kompartımanı başka kişilerle paylaşmıyorsanız, bu kompartımanın kilitlemesi konusunda yardım alacağınız kişiler de bu görevlilerdir. İçerdayken, kapıları arkadan zincirleme şansınız olduğu için herhangi bir yardıma ihtiyaç bulunmuyor. Genellikle trenlerin camları açılmıyor olsa da bazı trenlerin camları sadece yarıya kadar açılabilir.

Trenlerin istasyonlardan kalkış zamanı ve ne kadar süre duracağı Moskova saatine göre her vagonunda Kiril alfabesiyle liste halinde yer alıyor. Bu nedenle Kiril alfabesini okuyacak kadar Rusça bilinmesi önemli. Ayrıca, tren garlarındaki saatlerle, biletinizdeki tren hareket saatlerinin de Moskova saatine göre ayarlandığını göz önüne almak gerekiyor. Trans-Sibirya hattında yer alan istasyonlarda, seyahat edildikçe zaman farkı da artıyor. Trans-Sibirya hattının son varış istasyonu ile Moskova arasındaki zaman farkı +7 saate kadar çıktığından seyahat süresince Moskova saati esas alınıyor. Moskova saatini sabitlediğinizde trenin hareket saatlerini takip etmek de çok kolaylaşıyor.

Bu uzun seyahat boyunca bulundurulması gerekli malzemelerin başında ilaç, plastik bardak, terlik, koridorlardaki elektrik prizlerinden faydalanmak için uzatmalı kordon, sağlıklı (hijyenik) ıslak mendil geliyor. Ayrıca, gidilecek mesafenin uzunluğu ve seyahat boyunca karşılaşılabilecek farklı iklimler de dikkate alınarak tren de rahatça değiştirilebilecek kalın ve ince giysileri yanınızda taşımak son derece önemli.

Kuşetli tren kompartımanımızda sağlı sollu üst üste, toplam dört yatak var. Kuşetli kompartımanlar küçük olmasına karşılık çok iyi tasarlanmış. Alt taraftaki yataklar katlanıp kanepeler oluyorken çekmeli üst yataklar da var. Ayrıca, bu kanepelerin altında baza gibi eşya koymak için yerler de var. Biz dört kişilik kuşetli vagonları ikişer kişi olarak kiraladığımız için, üst yatakları açmaya ihtiyacımız olmadı. Camın kenarında, odanın yarısına kadar ancak uzanan ve katlanabilir bir masa da yemek yiyebilmek için yeterli. Tren kompartımanına yerleştikten biraz sonra görevliler gelerek çarşaf, pike ve yastık kılıfı dağıtıyor, yolculuk bitmeye yaklaştığında da kirli çarşaf, pike ve yastık kılıflarını topluyorlar.

Vagonun her iki ucunda birer tuvalet var. Tren tuvaletleri, trenin istasyonlarda durması halinde kullanıma kapatılırken, hareket halindeyken açık tutuluyor. Tuvaletleri erkek ve kadınlar birlikte kullanıyorlar. Tuvalet içinde normal bir musluk yok. Musluğun ucundaki silindirik mekanizmayı suyun gelmesi için yukarı doğru bastırmak gerekiyor. Trenlerde alafranga tuvalet olsa da tuvaletin sifonu için altta bulunan bir pedale basmak gerekiyor. Buna basınca yukarıdan su geliyor ve her şey tren hareket halindeyken doğrudan dışarıya, raylara atılıyor. Vagon içindeki tuvaletlerde, sadece 220 V ile çalışan tıraş makinasının kullanılabileceği prizler var. Tuvaletin tam karşısında, 'Semover' denilen kocaman bir sıcak su termosu var. Yanınızda bardağınız ile çay veya kahve poşeti varsa, buradan sıcak su

almak ücretsiz. Ücreti karşılığında, karton bardak ile çay ve kahve poşetlerini kompartıman görevlisinden satın almak da mümkün. Kompartıman içlerinde priz bulunmadığından, koridordaki üç, dört prizi şarj için kullanmak zorunda kalıyorsunuz ve bu sebeple, uzun süre prizlerin başında beklemek gerekiyor. Bazı trenlerde, elektrik prizlerinde voltaj 110 V, bazılarında ise 220 V ile çalışıyor. Bu durumu bilen Ruslar da, kaldıkları kompartımanlara kadar uzanan kablo getirmişlerdi.

Uzun yollarda dostluklar farklıdır. Mesela, dilini anlamadığınız Ruslar, size bazen çok sıcak yaklaşırlar. Kondüktör size Almanca bilip bilmediğiniz sorar, sizin Almanca bilmediğinizi söylemenize rağmen ısrarla Almanca konuşmaya çalışır. Yan kompartımanda ailesi ile birlikte seyahat eden minik Kristina, arkadaşı ile kapınızın önünde oynarken, ya da kompartımanınızın önünden her geçişinde size gülümser. Kompartımanınızın kapısına yavaşça dokunarak minik elleriyle çikolata ikram ederken ona, Türkçe olarak "nasıl güzel bir kızsın sen ya" deyince, hiç Türkçe bilmediği halde, Rusça "evet" anlamında "da da" der. Sabah kahvaltısı için kendisine ayırdığı peynirinden bir parçayı size uzatır. Belki de, uzun tren yolculuklarını güzelleştiren bu küçük gülümsemeler ve dokunuşlardır.

Trende yan vagonlarının birinde, asker üniformalı üç erkek ve bir kadın aynı kuşeti paylaşıyorlar. Askerlik hizmetini yapan güzel bir kadın askerin, erkek silah arkadaşlarıyla aynı kompartımanı paylaşıyor olması dikkatimizi çekiyor. Rusya'daki kuşetli trenlerde, bu tür görüntülere rastlamak mümkün imiş.

Trans-Sibirya trenlerinin daha ucuz olan ve "koğuş" adı verilen açık kompartımanları da, merakımızı çekti. Tren'in en başında yer alan bu vagonlarda yolcular, erkek, kadın karışık halde ranzalı yataklarda birlikte seyahat ediyorlar. Bu açık kompartımanı ziyaret edip, trendeki koğuş vagonun bir hatıra fotoğrafını çekmeyi arzu ediyoruz. Ancak elimizde makinalarla kompartımana girdiğimizde koğuşta kalanların tüm gözleri üzerimize çevrilince utanıp hemen bulunduğumuz vagona geri dönüyoruz.

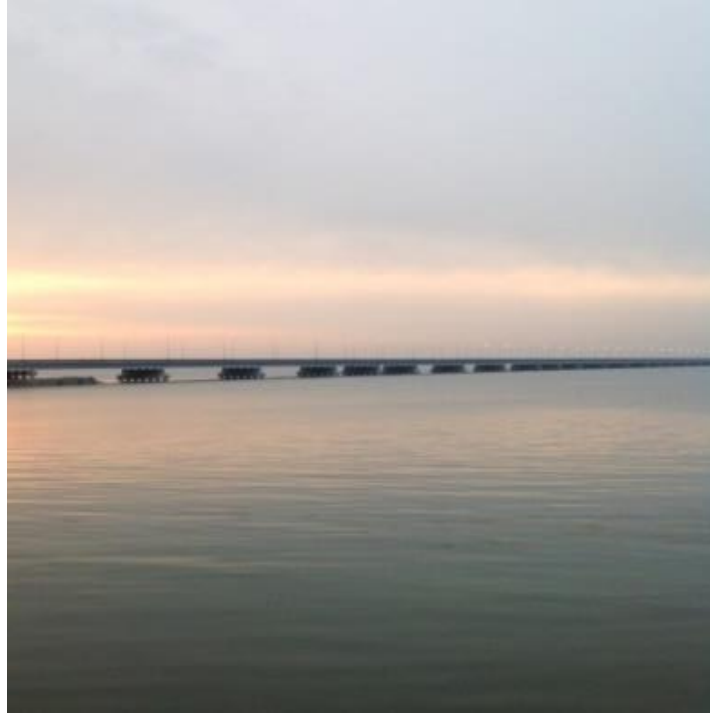
Trende iki günlük yolculuğumuz, kitap okuyarak ve bu gezi için aldığımız notları düzeltmekle geçiyor. Paulo Coelho'nun, Trans-Sibirya tren yolculuğunu konu alan *Elif* kitabını bitiriyorum. Coelho, soğuk ülkelerin kadınlarının güzelliğinden bahsediyor ve ona göre Rusya'nın en güzel kadınları, Sibirya'da yaşamış. Yol boyunca, kompartımanın penceresinden bir film şeridi gibi akan Sibirya ormanı ve üzerinden demir yolu köprüsüyle geçtiğimiz nehir manzaralarının birbirinden pek farklı olmadığını

düşünüyorum. Uçsuz bucaksız ormanlar ve bu ormanlar içinde kıvrılan nehirlerin yarattığı güzellik, görülmeye değer. Orman alanlarının bazı yerlerin yanmış olduğunu görüyorum. Bu zengin orman örtüsü içinde, alevlenen ve sönen yangınların, itfaiyelerin ulaşamayacağı yerlerde olması, yangınların doğal koşullarla çıktığı ve söndüğünü düşündürüyor. Gördüğüm yanık arazilerin, Rusya'da iklim değişiklikleri nedeni ile sık sık çıkan orman yangınlarının kalıntısı olduğunu sonradan öğreniyorum.

12 - RUSYA UZAK DOĞUSU'NUN BAŞKENTİ: KHABAROVSK

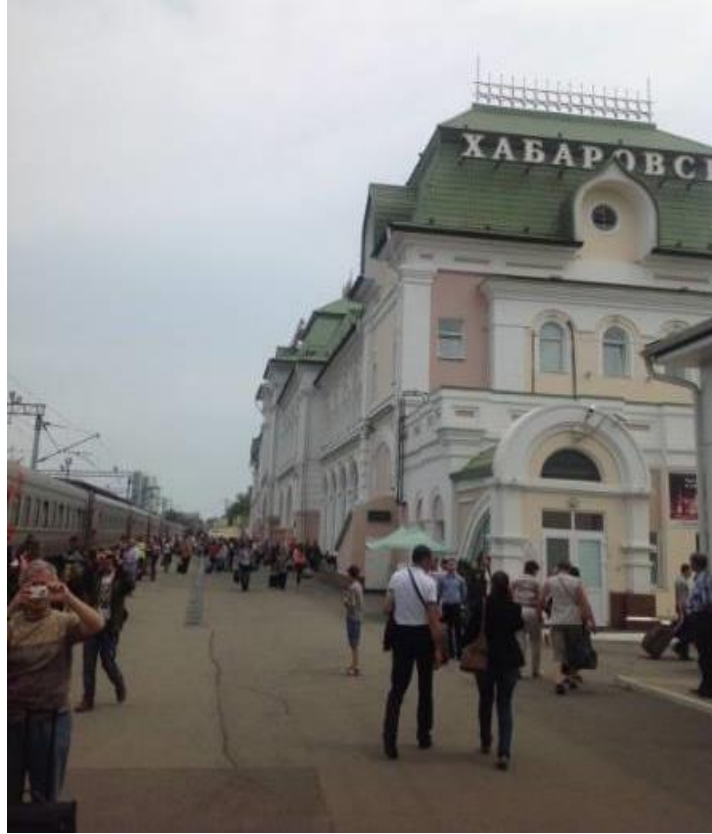
On Dördüncü Gün, 4 Haziran

Khabarovsk'a yaklaştığımız zaman, Rusya'nın iklimi tamamen değişiyor. Pasifik bölgesinin sıcak ve nemli iklimi kendini göstermeye başlıyor. Bu iki günlük seyahatimize, yemyeşil ormanlar ile demir yolu boyunca uzanan nehir ve göller eşlik ediyor. Khabarovsk şehrine yaklaşırken de dünyanın en uzun karayolu köprülerinden birinin (2 km uzunluğunda) yanı başından tren ile geçiyoruz (Resim 99). Geceleri uykumuzu, uzun süre durakladığımız tren istasyonlarında römorkların çektiği vagon sesleri bölüyor.

Resim 99 - Khabarovsk'ta dünyanın en uzun köprüsü.

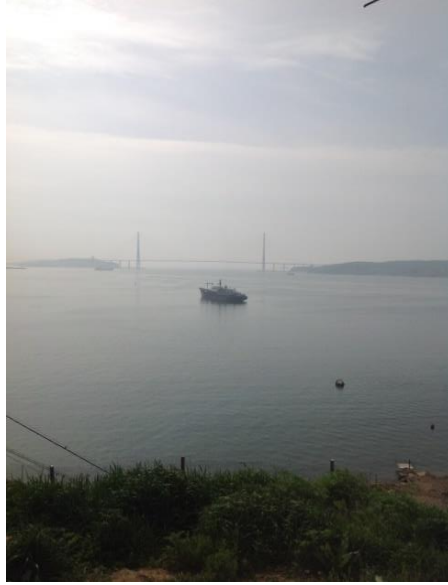
Khabarovsk Tren İstasyonu'na vardığımız zaman, bizi bir sürpriz karşılıyor (Resim 100). Burası için rehberli bir tur programı yapmadığımızdan, şehri kendi olanaklarımızla gezmeyi planlamış ve bu nedenle kalacağımız otelin de şehir merkezine yakın olmasını tercih etmiştik. Trenimiz istasyona 1,5 saat rötarla giriyor. Ancak, kalacağımız "In Tourist Oteli"nden bir görevli gara bizi karşılamak için gelmiş. Omuzlarımıza iki tam gün süren seyahat yorgunluğu da çökmüş olduğundan, elinde isimlerimizin yer aldığı kâğıdı görünce bu sürprize çok seviniyoruz. Amur Nehri kıyısındaki, Sovyet Dönemi'nden kalma, "In Tourist" otelindeki odalarımıza eşyalarımızı yerleştirip, şehirdeki kalış süremiz kısa olduğundan bir an önce etrafı dolaşmak için kendimizi sokağa atıyoruz. Şehir içinde, toplu ulaşım araçları çok yaygın olarak çalışıyor. Toplu taşıma araçlarından boynuzlu trolleybüs ve tramvaylar, şehrin bir ucundan diğer ucuna ring yapıyor. Boynuzlu trolleybüsler ile şehir içinde bir ring turu yapıyoruz.

Resim 100 - Khabarovsk Trans-Sibirya Tren İstasyonu.

Resim 101 - Khabarovsk Hükümet Binası.

Resim 102 - In Tourist Oteli'nin penceresinden Amur Nehri.

Bu seyahatimizde, diğer şehirlerle benzer bir şekilde şehir turumuzun başlangıç noktası olarak Lenin Heykelini seçiyoruz. Şehrin en büyük caddesi olan Lenin Caddesi'ni yürüyerek geçip, caddenin sonunda yer alan heykelle ulaşıyoruz (Resim 101). Lenin Heykeli'nin hemen yanı başındaki Ortodoks Katedralini ziyaret ediyoruz. Ancak, Rusya Federasyonu'nda Soğuk Savaş sonrasında inşa edilen ve hepsi mimari açıdan birbirine benzeyen beyazlı mavili bu Ortodoks katedralleri artık fazlaca ilgimizi çekmiyor.

Khabarovsk şehri, inişli, çıkışlı cadde ve sokaklarıyla Amerika'nın San Francisco şehrini anımsatıyor. Pasifik iklimi, şehirde bir sayfiye havası yaratmış. Sokaklardaki Rusların giyim kuşamlarına bakınca, deniz kıyısında bir tatil yerine geldiğimizi sanıyoruz. Avrupa mimari tarzında yapılan taş binalar, Sibiry'a'nın diğer şehirlerinden oldukça farklı. Khabarovsk'un caddeleriyle sokakları, son derece temiz ve bakımlı olup bölgenin iklimine uygun olarak saksıdaki çiçeklerle süslenmiş.

Khabarovsk, Rusya Uzak Doğu'nun başkenti olarak da anılıyor ve Çin sınırına otuz kilometre mesafede olması nedeniyle de Rusya'nın, Çin'e en yakın şehri. Yaklaşık 600.000 kişinin yaşadığı şehir, Rusya'nın en büyük ikinci nehri olan Amur Nehri'nin yanında kurulmuş olsa da, nehrin oluşturduğu delta ve adalarda yerleşim bulunmuyor (Resim 102). Amur

Nehri boyunca yürüyüş yolları yapılmış. Nehrin iki ucunu bağlayan iki kilometre uzunluğundaki demir köprü, hem karayolu hem de demir yolu olarak kullanılıyor. Nehrin geniş olması yüzünden, karşı kıyıyı çıplak gözle görmek de oldukça zor. Bu haliyle Amur Nehri, bir göl havasını andırıyor. Nehrin suyu çamur renginde aktığı için dibi de gözüküyor. Havanın sıcak olmasından faydalanan Rusların, nehir kıyısındaki plajlardan nehre girdiklerini ve sahilde güneşlendiklerini görüyoruz. Soğuk Savaş Dönemi'nde Khabarovsk, diğer Sibiryâ şehirlerinden farklı olarak askerî bir üs olarak kullanılmasına rağmen, yabancılara kapatılmamış. Şehirde, Kore ve Çin firmaları yoğun olarak faaliyet gösteriyor. Ayrıca, Çin mallarının satıldığı dükkânlarla, Çin lokantalarının bulunduğu bir China Town (Çin Mahallesi) bölgesi de var.

Amur Nehri kıyısında kısa bir tekne turu alıyoruz. Kişi başı 300 rubleden başlayan tur, yaklaşık bir buçuk saat sürüyor. Tekne turu, şehrin bir ucundan dünyanın en uzun karayolu köprüsünün diğer ucu arasında yapılıyor. Bu tur sayesinde, Khabarovsk şehrinin silüetini nehirde görme fırsatımız oluyor.

Khabarovsk gecelerinde, şehir merkezinde yaşam oldukça sessiz ve sakin. Gece saat 9.00'dan sonra, caddelerde yürüyen kişilere rastlamak çok zor. Gecenin sessizliğini, şehrin ana caddelerinde ellerindeki alkollü içkilerle motor ve arabalarla sürat yapan gençler bozuyor. Bazı kafelerin önünde, yüksek sesle müzik dinleyen motosikletli gençlere rastlıyoruz.

Khabarovsk'un nehir kıyısındaki yürüyüş yolları, belli noktalarda nehrin kıyısına doğru teraslandırılmış ve yeşil bir park haline getirilmiş. Amur Nehri'nin kıyısında, karşı tarafı görmek için para ile çalışan teleskoplar da var.

Akşam, elimizdeki şehir rehberinin önerisine uyarak, *Ruski Lokantası*'na gidiyoruz. Lokantanın girişi, Sibiryâ şehirlerinin tahta evlerinin dekorasyonundan örnekler taşıyor. İçerisi klasik tarzda, imparatorluğun ihtişamlı dönemlerinden esinlenerek döşenmiş. Yemekte, lahanalı hazırlanmış *Rus Tavuk Kievski* ile bir çeşit "mantı" olan *Pelmen* (Pilmen, bir Tatar yemeği) sipariş ediyoruz. Garsonlar, yemekten önce ikram olarak küçük bardaklarda Rus votkası sunuyorlar. Votka, Rus lokantalarında yemeğin ayrılmaz bir parçası ve *Mos* denilen böğürtlenli veya vişneli meyve suyu ile birlikte içiliyor.

Sabah erkenden, Vladivostok'a tren ile hareket edeceğimizi düşünerek, dinlenmek için vakitlice otelimize dönüyoruz. Mevsimin yaz olmasına karşılık, hava geç kararıyor ve hava çivit laciverti rengini alsa da, caddelerle sokaklar hâlâ aydınlık. Benzer manzaralara, Sibirya'nın diğer şehirlerinde de tanık oluyoruz.

Vladivostok'a hareket etmek üzere Moskova saati ile akşam 12.21 (altı saat önde) 8 sefer nolu trene binmek için otelimize çok yakın olan Khabarovsk Tren İstasyonu'na geliyoruz. Tren garında bizi bir sürpriz bekliyor. Tüm yolculuğumuz boyunca trenimiz ilk defa olarak üç saat gecikmeyle perona yanaşıyor. Çok dakik hareket eden Trans-Sibirya trenlerinin rötarna ilk defa tanık oluyoruz.

Tarihî tren istasyonlarında, asansör ve yürüyen merdivenler olmadığı için, ağır valizleri bu merdivenlerden yukarı taşımak oldukça zor. Ancak, bazı istasyonlarda valizlerin rahat hareket ettirilebilmesi için merdivenlerin yanına özel kanallar yapılmış. Tren istasyonunda bekleyen görevliler, ufak bir ücret karşılığında bu kanallarda hareket eden el arabaları ile valizleri trenlere kadar taşıyorlar.

Khabarovsk'ta Gezilmesi Gereken Yerler

Dünyanın en uzun karayolu köprüsü (2 km uzunluğunda), Lenin Meydanı ve Heykeli, Amur Nehri'nde tekne turu, Komsomolskaya Meydanı'ndaki Katedral, Khabarovsk Tren İstasyonu.

13 - RUSYA'NIN DOĞU KAPISI: VLADİVOSTOK

On Beşinci ve On Altıncı Gün, 5-6 Haziran

Trans-Sibirya Hattı'nın son durağı olan Vladivostok Tren Garı'na, Moskova saati ile öğlen 12.40 (yerel saate göre yedi saat önde) akşam saatlerinde ulaşıyoruz. Rehberimiz, bizi tren garında karşıyor. Seyahatimizin son noktası olan Vladivostok şehrine varmamız içimizde ayrı bir heyecan yaratıyor (Resim 103). Rehberimizin, üniversitede İngilizce ve Almanca eğitim yapan bir öğretim üyesi olduğunu öğreniyoruz. Ertesi sabahki tur programının genel çerçevesini görüştüğümüzden sonra kalacağımız *Gavan Oteli*'ne yerleşiyoruz.

Resim 103 - Vladivostok Tren İstasyonu (Trans-Sibirya Tren Hattı'nın son durağı).

Gavan Otel'i, şehrin merkezine uzak, şık bir butik otel. Odamızın kapısına geldiğimizde, kapıya asıllı olan plaketten sürpriz bir şekilde, Kuzey Kore eski lideri, Kim Jong-il'in 2001 yılındaki resmî ziyaretinde, bu odada kaldığını öğreniyoruz (Resim 104). Otel'in giriş katında, bugüne kadar otelde kalan ünlü kişilerin fotoğrafları asılmış.

Resim 104 - Kuzey Kore eski lideri Kim Jong-il'in kaldığı oda.

Bu şehirdeki ilk gecemizde, otelden çıkıp yürüyerek çevreyi keşfetmeye çıkıyoruz. Şehirde havanın geç kararmasına karşılık, yolda taksi bulmak oldukça zor. Şehirde, metro ve otobüs gibi toplu taşıma araçlarının gece 10.00'dan sonra çalışmadığını öğreniyoruz. Biz de, ilk çevirdiğimiz taksi ile menüsü batı ve doğu mutfaklarının karışımından (fusion) oluşan, şehir merkezindeki şık bir restorana gidiyoruz. Restoranın kapısının iki yanına, sürekli yanan iki meşale konulmuş ve bahçesi yeşil ışıklarla aydınlatılmış. Bu haliyle de, sayfiye yerlerindeki restoranlara benziyor. Vladivostok'un denize kıyısı olduğu için, taze deniz ürünlerini tadına bakmak istiyoruz.

Rusça'da anlamı, doğunun sahibi (Owner of East) demek olan Vladivostok, 1860 yılında kurulmuş. Şehre, 1857 yılında ilk defa bir Rus gemisi girmiş. Vladivostok'un kuruluş hikâyesi, Rusya'nın diğer şehirlerinde de olduğu gibi, kent merkezinde kronolojik olarak rölyeflerle anlatılmış. Amur ve Usuri Körfezleri içinde yer alan şehir, Rusya'nın, Pasifik'teki en

geniş limanına sahip olan Vladivostok körfezine sığınacak gemiler için, kışın buzlanmaya karşı önlemler alınmış. Aralık ve ocak aylarında, Amur körfezi buzlarla kaplandığından, buzkıranlar limanı açık tutmaya çalışıyorlarmış.

Şehrin amblemi, kaplan ve çapraz şeklindeki gemi çapalarından oluşuyor. Vladivostok'un dinî yaşamı da çok mozaikli bir yapıdaymış. Rus Ortodoks Kilisesi, şehrin kültürel yaşamında önemli rol oynarken, diğer dinî gruplar ise Katolik, Luteryen, Müslüman, Şinto, Budist ve Konfüçyüsçülerden oluşuyor. Vladivostok'un ana cadde ve sokaklarının isimleri, denizden esinlenerek denizle ilgili adlardan seçilmiş.

Burada, Moskova ile aradaki saat farkı +7 saate çıkıyor. Bu zaman farkını göstermek için şöyle bir anlatım var: sabah kahvaltısını yapan bir kişi uçakla seyahat ettiği zaman tam öğlen yemeğinde Moskova'da olur. Bu da, Rusya Federasyonu'nun ne kadar geniş bir toprağa sahip olduğunu gösteriyor. Vladivostok, deniz kıyısında olmasına karşılık, halkın denize girme mevsimi sadece Temmuz-Eylül ayları arası ile sınırlıymış. Şehrin deniz kıyısında, plaj alanları da bulunuyor.

Vladivostok şehri için Rusya'nın doğu kapısı da deniliyor. Rusya Federasyonu'nun askerî açıdan önemli bir merkezi olan şehir, Rus Deniz Kuvvetlerinin Pasifik donanmasının da konuşlandığı bir üs konumunda. Şehrin askerî ve stratejik önemi nedeniyle 1992 yılına kadar Vladivostok'a da yabancıların girmesi yasakmış. Şehir, deniz kıyısında birden fazla tepenin üstüne kurulmuş. Bu haliyle Vladivostok, yedi tepe üzerine kurulan İstanbul'a çok benziyor. Şehirde, İstanbul gibi bir *Altın Boynuz* (Golden Horn) ve *Boğaziçi* (Bosphorus) var ve zaten bu isimler de İstanbul'dan esinlenerek konulmuş. Liman'daki ticaret gemilerinden ve seyir tepesinden görülen ticari antrepolardan, Vladivostok'un bir ticaret şehri olduğu kolayca anlaşılıyor.

İlk günkü turumuza, Vladivostok istasyonunu ziyaret ederek başlıyoruz. Şimdiki istasyon, Rus *Mimar Konovalov* tarafından 1912 yılında yapılmış olup, Trans-Sibirya Demir Yolu'nun en iyi mimarî yapısına sahip istasyonlarından biriyimş (Resim 105 ve 106). İstasyonun mimarı, Rus Sanat İmparatorluk Akademisi özel ödülünü de almış. Bu istasyon, 1913 yılında Trans-Sibirya Demir yolu ağına katılmış. İstasyonun çok güzel olan tavan resimleri, Rus *Ressam Kuznetsov* tarafından yapılmış. İstasyonun dışındaki duvarda yer alan tabelada, Moskova-Vladivostok arasındaki iletişime dikkat çekilerek Lenin'in "Vladivostok uzakta ancak, bu şehir bizindir" sözü yazılmış.

Resim 105 - Trans-Sibirya Treni'nin son durağı, Vladivostok Tren İstasyonu.

Resim 106 - Trans-Sibirya Tren İstasyonu'nun içi.

İstasyonun peronları arasında, Trans-Sibirya Demir Yolu'nun bitişini simgeleyen, 9.288 km'lik son varış noktasını temsil eden bir anıt var (Resim 107). Biz de, gezimizin tamamlanmasının heyecanıyla, bu sütünun önünde fotoğraf çekmek için sıraya giriyoruz. Bu fotoğraf karesinin, Trans-Sibirya tren seyahatimizin en anlamlı fotoğraflarından biri olduğunu düşünüyöruz.

Resim 107 - Trans-Sibirya Hattı'nın varış noktasındaki anıt.

Resim 108 - Vladivostok Şehri.

Tren istasyonunun tam karşısında, diğer Rus şehirlerinden farklı olarak, şehrin bir köşesinde kalmış ve 1930 yılında açılmış bir Lenin Heykeli var.

Sırtını denize dayamış olan Vladivostok'ta sergilenen askerî malzemeler, buranın Rusya'nın stratejik öneme sahip bir şehri olduğunu hemen hissettiriyor (Resim 108). Gezimizin bir sonraki durağı, iki denizin birleştiği *Tokarevskya Kosa*'daki deniz feneri (Resim 109) ve rehberimiz, buradaki Vladivostok manzarasının çok güzel olduğunu söylüyor. Fenere, çakıl taşlarından oluşan uzun bir patika yoldan yürüyerek ulaşıyoruz. Çoğu zaman, bu yürüyüş patikası deniz suyunun altında kalıyor ve deniz fenerinin kara ile ilişkisini de kesebiliyormuş.

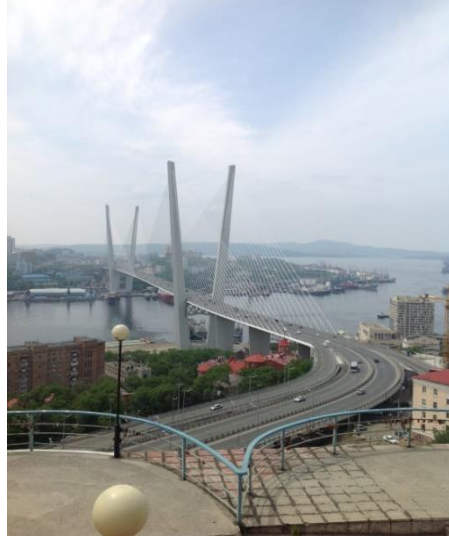

Resim 109 - Vladivostok'taki kıyıda patika yol ile gidilen deniz feneri

Gezimizin üçüncü durağı olan seyir tepesine ulaşmak için, aracımızla kıvrılan yollardan tırmanıyoruz. Seyir tepesi, Vladivostok şehrini panoramik olarak, kuş bakışı seyretmek için en güzel yerlerden biri (Resim 110 ve 111) ve burada, bir kutsal aziz heykeli de var (Resim 112). Ayrıca, turistler için hediyelik eşya satan küçük dükkânlar da bulunuyor. Şehrin genç çiftlerinin evlenmeden önce bu seyir tepesini ziyaret ettiklerini ve seyir tepesinin korkuluklarına aşk kilitleri bağladıklarını görüyoruz. Buradan, Boğaziçi köprümüze benzeyen bir köprü ve aşağıda görülen haliç (altın boynuz), bize İstanbul'u hatırlatıyor. Deniz kıyısındaki antrepolarda satılmak üzere bekleyen arabalar ve konteyner ile şehrin bir ticaret merkezi olduğunu anlıyoruz. Şehirde, yoğun bir şekilde inşaat çalışmaları da var.

Resim 110 - Seyir Tepesi'nde.

Resim 111 - Vladivostok şehrinin tepeden görünüşü.

Resim 112 - Vladivostok Seyir Tepesi'ndeki Aziz heykeli.

Vladivostok'u süsleyen iki köprü var. İlki, 1928 yılında yapılan ve Rusya'nın ilk köprülerinden biri olan, *Kazansky Köprüsü*. Vladivostok şehrinin liman bölgesinde bir açık hava müzesi yapılmış. Deniz kıyısına, II. Dünya Savaşı'nda görev yapan C-56 Denizaltısı yerleştirilerek burada sergileniyor. Denizaltı, 56 numarasını Stalin döneminden alıyormuş (Resim 113 ve 114). Bu Denizaltı Müzesi'nde, Stalin döneminin askerî yaşamına ilişkin çok sayıda görsel malzeme yer alıyor. Bu müzenin yanında, II. Dünya Savaşı'nda hayatını kaybedenler anısına yapılmış bir anıt ve sönmeyen ateş var.

Resim 113 - Vladivostok şehrinin kıyısında sergilenen denizaltı.

Resim 114 - Vladivostok'taki Denizaltı Müzesi'nin içinde.

Denizaltı Müzesi'nin hemen yanı başında olan Batarya Tepesi'nde de, 1989 yılında açılan bir müze bulunuyor (Resim 115). Bu müzede, Sovyet Dönemi'ne ait silah ve resimlerden oluşan görsel malzemelerin yanında, şehrin tarihine ilişkin belgeler de sergileniyor. Denizaltı Müzesi'nin tam karşısında, Vladivostok'a ilk ayak basanlar adına bir heykel dikilmiş ve yanı başında büyük bir çapa bulunmaktadır. Bu heykel, denizcilerin ayak bastığı yerde yükselmektedir.

Resim 115 - Vladivostok'taki Batarya Müzesi.

Vladivostok şehrinin bir özelliği de, Rusya'nın en uzak deniz kıyısı olması nedeniyle bu limana demirleyen ve bu limanı ziyaret eden savaş gemilerinin olması. Askerî gemiler, Vladivostok şehrine yaptıkları ziyaretlerde, limanın karşısındaki parka anı levhaları bırakmışlar. Gözümüz, Türk donanmasına ait bir levha arasa da, Türk gemilerinin ziyaretine ilişkin herhangi bir anı plaketi göremiyoruz.

Şehrin merkezinde, Uzak Doğu'da Sovyet güçleri için mücadele edenleri temsilen bir anıt yükseliyor. Anıt, 1961 yılında Rus heykeltıraş *Teneta* tarafından yapılmış. Bütün gösteri, toplantı ve müzik etkinlikleri, bu meydana yapılmış. Sahil kıyısında yer alan parkın yanında görkemli bir bina yer alıyor. Günümüzde Rus Deniz Kuvvetlerine ait olan bu bina, Soğuk Savaş Dönemi'nde Vladivostok'taki KGB merkezi olarak kullanılmış. Bu binanın fotoğrafını çekmek yasak olup KGB, fotoğraflayan kişileri hemen yakalıyormuş. Vladivostok, askerî bir üs konumunda olduğu için şehrin tepelerine savunma amaçlı batarya ve tabyalar yerleştirilmiş olup,

şimdi müze kapsamında sergileniyor (Resim 116). I. ve II. Dünya Savaşı sırasında kullanılmış olan bu bataryaların en eskisi, Sedanka Tepesi'nde (300 metre yükseklikte) yer alıyor. Ayrıca, orman dokusu içine yerleştirilmiş ve dışarıya karşı kamufle edilmiş sığınaklar da varmış. Bu bataryaları görmek için, şehirdeki ikinci günümüzde tepeye aracımızla tırmanıyoruz. Burada, işletilen özel bir müze bulunuyor. Müze'nin sahibi, bizi askerî kıyafetler içinde, elinde eski bir tabanca ile karşıyor. Hepimizin eline birer fener vererek bizi, askerî sığınak içindeki karanlık tünellerden ve dehlizlerden geçirecek, yerin 100 metre aşağısına kadar indiriyor. Savaş sırasında bu tüneller, aynı zamanda sığınak olarak da kullanılmış. Müzenin sahibi, bu sığınak içinde yer alan atış poligonunda elindeki silahı ateşleyerek çıkardığı sesin yankısını bize dinletiyor. Bu tünelin en derin noktasında yer alan karargâh ise, Stalin döneminde rejim muhaliflerinin öldürüldüğü yer olduğundan duvardaki mermi izleri hala görülebiliyor.

Resim 116 - Vladivostok tepelerinde şehri koruyan eski bataryalar.

Vladivostok'un gezilmesi gereken, fakat yakınında askerî tesisler bulunduğu için, sadece bir kısmının görülmesine izin verilen adaya, yaklaşık 2 km uzunluğunda bir karayolu köprüsünden geçerek ulaşıyoruz. Ada ile karayı birbirine bağlayan asmalı köprü'nün, dünyanın en uzun asma köprülerinden biri olduğunu öğreniyoruz. Ada içinde, APEC toplantıları için inşa edilen ve şimdi üniversite olarak kullanılan bir kampüs de var. Üniversite'nin kendine ait bir plajı da bulunuyor. Burada okuyan öğrencilerin, ne kadar şanslı olduklarını düşünerek, kampüs içinde kısa bir tur yapıyoruz.

Vladivostok şehri, Rusya'nın en eski fönüküler sistemine sahip (Resim 117 ve 118). Yüksek bir tepeye çıkmak için yapılan fönüküler, aynı zamanda o bölgede yaşayan halkın günlük ulaşım ihtiyacını da karşılıyor. Fönüküler ile çıkılan yüksek tepeden şehrin manzarası da çok güzel görülüyor. Bilet satış kulübesinin hemen yanı başında, Vladivostok şehrinin sanat sokağı yer alıyor. Şehirde bulunduğumuz sürede, Puşkin'in doğum günü etkinlikleri yapılıyor. Dans okulu öğrencileri, bir yandan Puşkin'in doğum günü anısına dönemin kostüm ve giysileriyle müzik eşliğinde dans ederken, diğer yandan kendilerini seyreden turistleri de çağırıp kollarına girerek Rus klasik danslarını öğretiyorlar.

Resim 117 - Fönükülerden Vladivostok'a kuş bakışı.

Resim118 - Şehirde çalışan fönüküler.

Akşam, Vladivostok'taki tek Kuzey Kore Restoranı olan *Pyongyang Restoran*'ına gidiyoruz. Restoranın içi, Kuzey Kore'nin bitki örtüsünden esinlenerek dekore edilmiş ve en önemli özelliği ise, garson olarak çalışan kadınların zaman zaman restoranın sahnesinde solo veya koro halinde Korece şarkı da söylemeleri. Bu vesileyle, ilk defa bir Kuzey Kore Lokantasını ziyaret etme imkânımız oluyor.

Diğer Rusya şehirleri gibi, Vladivostok şehrinin meydanları da anıtlar ile dolu (Resim 119). Diğer yandan, Sovyet Dönemi'nde Stalin tarafından yaptırılan evlerin mimarisi çok güzel (Resim 120).

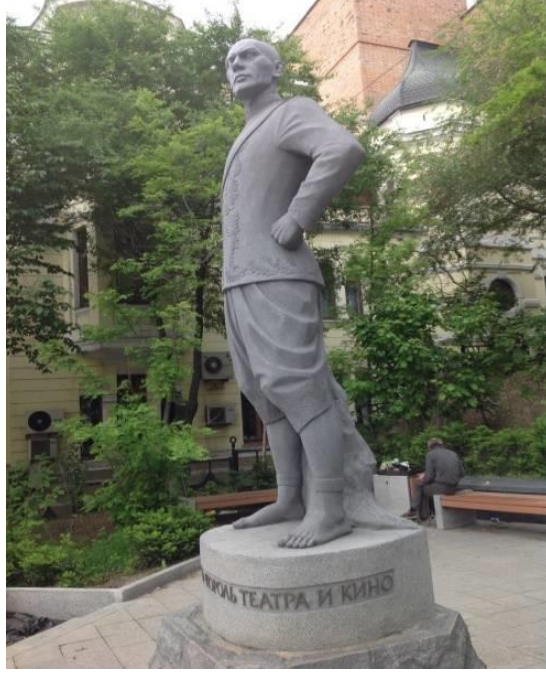

Resim 119 - Vladivostok'ta bir abide.

Resim 120 - Stalin tarafından Yaptırılan halk evleri.

Vladivostok'taki son günümüzde, *Yuri Borisoviç Briner*'in (Yul Brynner) evini ziyaret ediyoruz (Resim 121). Ünlü Amerikalı aktörü Yuri Briner, şehrin çok zengin bir armatör ailesinin oğlu. Aynı zamanda, Vladivostok şehrinde deniz ticaretini elinde tutan *FESCO* (Far Eastern Shipping Company) firmasının da sahibiymiş. 1880 yılında kurulmuş olan, Rusya'nın Uzak Doğu'sunda faaliyet gösteren bu en eski ve en büyük deniz ticareti taşıma firması, II. Dünya Savaşı sırasında 25 gemisini kaybetmiş. Günümüzde bu aile hala yolcu ve yük taşımacılık işleriyle uğraşiyor. Ünlü aktörün doğduğu ve büyüdüğü, sonradan müze haline getirilmiş şehir merkezindeki evini de ziyaret ediyoruz. Brynner'in yaşadığı evin kapısına plaket konulmuş ve evin önüne de ünlü aktörün bir heykeli dikilmiş.

Resim 121 - Rus asıllı ünlü Amerikalı aktörü Yul Brynner'in heykeli.

Vladivostok'ta Gezilmesi Gereken Yerler

Şehrin silüetini süsleyen İki Köprü, Tokarevskaya Kosa'daki Deniz Feneri, Tren İstasyonu ve Trans-Sibiryա Treni'nin son noktasını temsil eden Anıt, şehrin panoramik görüldüğü tepe ve Slavik Devisers Anıtı, Korabelnaya'da bulunan şehre ilk denizcilerin adım attığı yere dikilen anıt, C-56 Denizaltı Müzesi, Batarya Tepesi'ndeki Askerî Müze, Fünikiler, Çar II. Nikola onura yapılan Zafer Takı, Yuri Brynner'in doğduğu ev, Sedanka Tepesi'nde orman içinde yer alan Askerî Batarya ve Özel Müze, Ada'da APEC toplantılarının yapıldığı Uzak Doğu Üniversitesi Kampüsü.

14 - VLADİVOSTOK ŞEHİRİ'NDEN MOSKOVA'YA DÖNÜŞ

On Altıncı Gün, 7 Haziran

Trans-Sibiryа gezimizin on altıncı gününde sonuna geliyoruz. Avrupa'da Ural Dağları'nın üstünde kurulan Ekaterinburg şehrinden başladığımız Trans-Sibiryа gezimiz, Rusya'nın Asya kıtasındaki en uzak şehri olan, Japon denizi kıyısındaki Vladivostok şehrinde sonuçlanıyor.

Trans-Sibirya treniyle, yaklaşık 7.000 km uzunluğundaki demir yolu ağını kullanıp Vladivostok'a ulaşıp, buradaki gezimizi de tamamladıktan sonra, şehrin yaklaşık elli kilometre dışında yeni yapılmış havalimanına doğru yola çıkıyoruz. Böylece, Moskova gezimiz dâhil toplam, yirmi iki gün süren Trans-Sibirya gezimiz sona eriyor. Bir düşümüzü gerçekleştirmiş olmaktan ötürü, mutluluğumuz yüzümüzden okunuyor. Şimdi de, Vladivostok Havalimanı'ndan kalkacak bir uçak ile yaklaşık dokuz saatlik bir uçuşla Moskova'ya varacağız. Moskova'ya kadar yapacağımız yolculuk için bineceğimiz uçağın, sık sık kaza ile gündeme gelen ve daha çok iç hatlarda sefer yapan Rus Tupolev uçağı olmasından endişe ediyoruz. Havalimanına geldiğimiz zaman, bu korkularımız yersiz çıkıyor. Vladivostok Havalimanı'ndan, Amerikan yapımı yaklaşık 400 kişilik Boeing uçağı ile (Rusların envaterinde Amerikan yapımı beş adet Boeing uçağı varmış) Moskova'ya doğru uçuyoruz. Uçağımız, Moskova Havalimanı'na vardığı zaman pisti üç kez teğet geçerek inmeden tekrar havalanıyor. Hava koşullarından dolayı olduğunu düşünsek de geriliyoruz. Sonunda dördüncü iniş denemesiyle uçağın tekerlekleri Moskova Havalimanı pistine değince biz de rahat bir nefes alıyoruz.

Meraklısına Not:

Dikkatli okuyucu, yukarıda takip ettiğimiz Trans-Sibirya Treni'nin rotasında, Moskova saatini de dikkate alarak, Moskova'daki herhangi bir turizm firmasından temin edebilecek tren biletleri ile bu muhteşem gezi yapılabilir. Trans-Sibirya Trenleri, her gün tarifeli olarak Moskova'dan yola çıkarak, bu hat üzerindeki istasyonlarda verdikleri kısa molalar ile dünyanın üçte birini geçip, altı gün dört saat sonra bu hattın son durağı olan Vladivostok şehrine ulaşmaktadır. Trans-Sibirya trenleri, günümüzde de bu güzergâh üzerinde yaşayan Rus vatandaşlarınca, yaşadıkları şehirlerinden diğer şehirlere gitmek için, sıradan bir ulaşım aracı olarak kullanılmaya devam etmektedir.

